

ΥΠΕΠΘ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

ΠΟΛ ΝΤΕΜΟΥΝΤΕΡ
ΤΖΕΛΑ ΒΑΡΝΑΒΑ-ΣΚΟΥΡΑ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1984

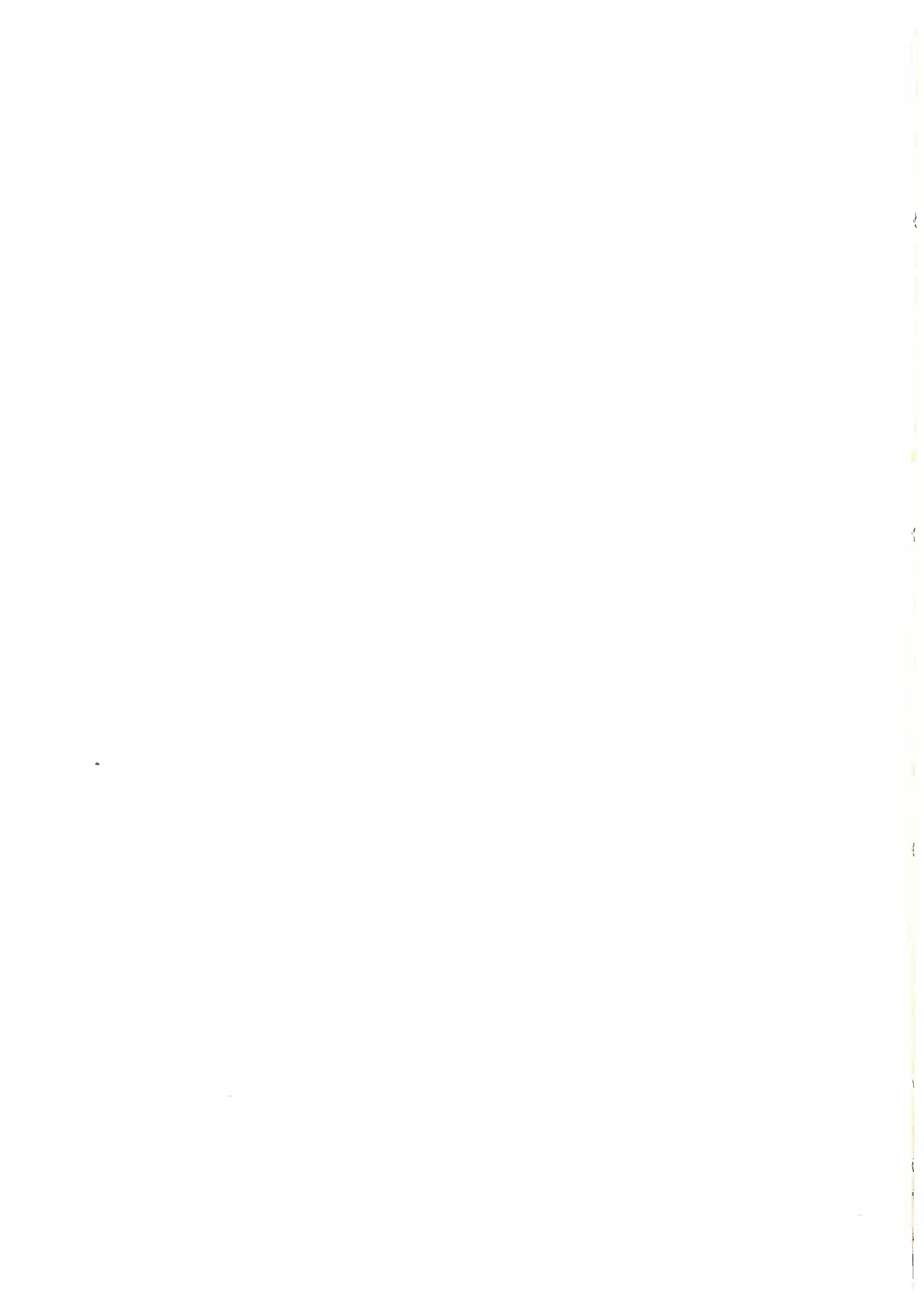
Handwritten text, possibly a signature or date, located in the upper right corner of the page.

A faint horizontal line of text or a header spanning across the middle of the page.

A small, faint mark or character located on the left side of the page.

A small, faint mark or character located on the left side of the page.

Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

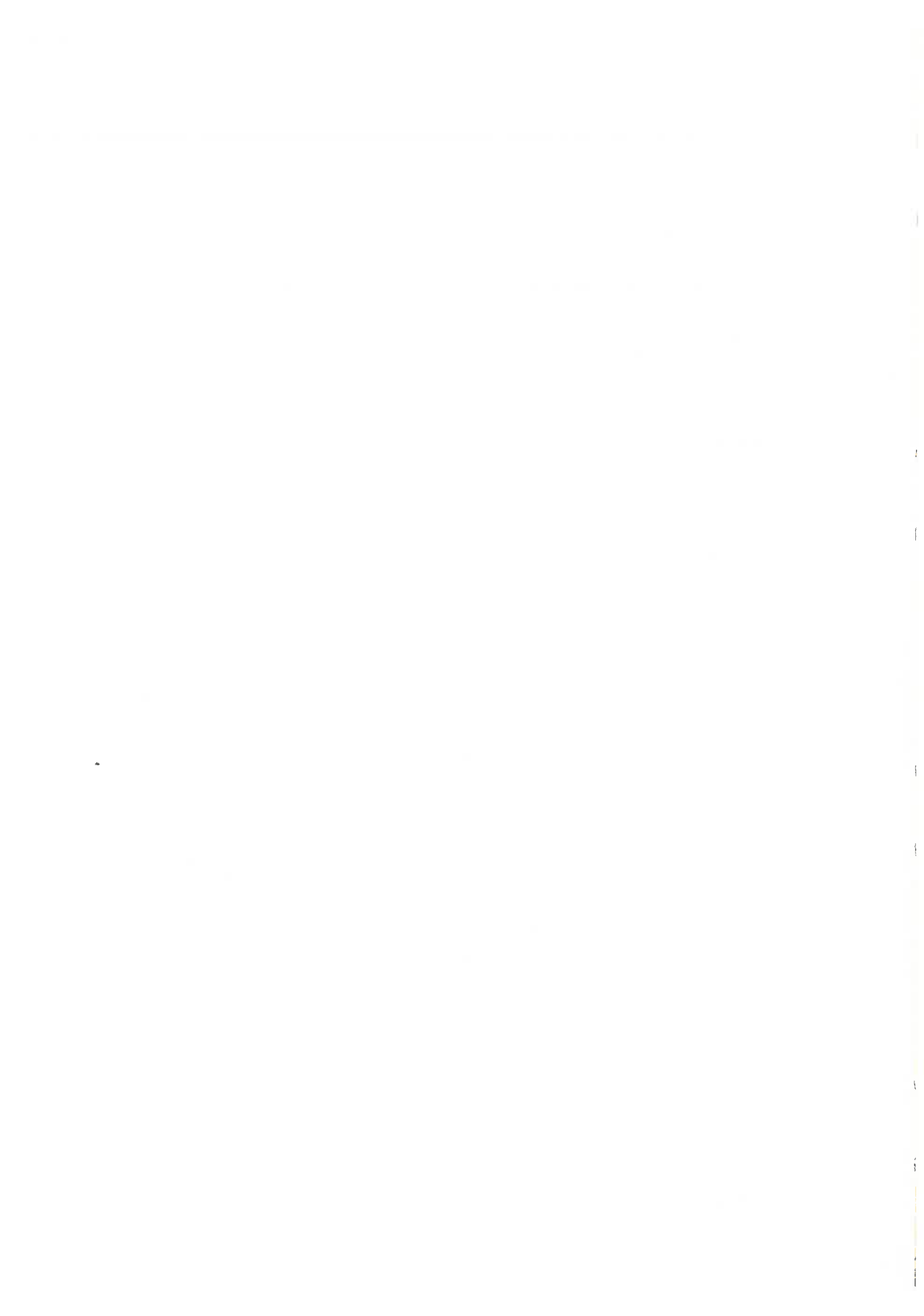

ΥΠΕΠΘ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

ΠΟΛ ΝΤΕΜΟΥΝΤΕΡ
ΤΖΕΛΑ ΒΑΡΝΑΒΑ-ΣΚΟΥΡΑ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1984

Η μελέτη αυτή εκπονήθηκε με τη συνεργασία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων της Ελλάδας και του Πανεπιστημιακού Κέντρου, Οικονομίας της Διαρκούς Εκπαίδευσης (C.U.E.E.P.) του Πανεπιστημίου της Λίλλης, με ευθύνη των παρακάτω Ερευνητών:

Πόλ Ντεμουντέρ: Καθηγητή των Παιδαγωγικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Λίλλης.

Τζέλας Βαρνάβα - Σκούρα: Ερευνήτριας στο «Sociological Research Unit» του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου του Πανεπιστημίου του Λονδίνου.

Δημήτρη Βεργίδη: Συνεργάτη της Διεύθυνσης Επιμόρφωσης Ενηλίκων του Υπουργείου Παιδείας.

Πρώτα απ' όλα θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους συνέβαλαν ή διευκόλυναν την πραγματοποίηση αυτής της μελέτης.

Οι θερμότερες ευχαριστίες μας πρώτα πρώτα στον βουλευτή κ. Γιώργο Παπανδρέου και στον κ. Αλέξη Κόκο, σύμβουλο του Υπουργείου Παιδείας, για την αποτελεσματική υποστήριξη που προσέφεραν στην εργασία μας όποτε χρειάστηκε. Ευχαριστούμε ακόμη την κ. Μαρία Ηλιού, σύμβουλο του Υπουργείου Παιδείας, για το ενδιαφέρον που έδειξε σε όλη τη διάρκεια της έρευνας.

Ευχαριστούμε, επίσης, τους στατιστικολόγους, κ.κ. Δ. Σταματάκο, Π. Παπακωστόπουλο, Δ. Ντοκαϊζή και την κα Α. Καρβουτζή, που σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα συγκέντρωσαν και επεξεργάστηκαν τα βασικά στοιχεία για το πρώτο εξάμηνο του 1982, και συνεργάστηκαν μαζί μας για την κατάρτιση ενός αποτελεσματικότερου και πιο επεξεργασμένου συστήματος συλλογής στοιχείων.

Πολλοί ακόμη συνέβαλαν άμεσα σε τούτη τη μελέτη:

Ή κ. Γ. Κραβαρίτου - Μανιτάκη που μας μετέδωσε τις γνώσεις της για τις δομές της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, οι κ.κ. Θ. Σκούρας και Δ. Κορπάκης που διατύπωσαν πολύτιμες παρατηρήσεις στον οικονομικό και θεσμικό τομέα, η κ. Ε. Λεβίδη που συνεργάστηκε στην επεξεργασία των ερωτηματολογίων, η κ. Μ. Μουλά που συγκέντρωσε στην περιοχή Θεσ)νίκης πολύτιμα στοιχεία για την αξιολόγηση. Τους ευχαριστούμε όλους θερμά.

Ευχαριστούμε, επίσης, την κ. Ε. Μουτσοπούλου που συνεισέφερε στην επεξεργασία του υλικού αυτής της έρευνας, συνθέτοντας στα γαλλικά τα ουσιώδη σημεία των υπουργικών αποφάσεων και των εγκυκλίων που αφορούν τη Λαϊκή Επιμόρφωση. (*)

Θέλουμε, τέλος, να ευχαριστήσουμε τις κυρίες Β. Γρύσπη και Α. Maniguet που χωρίς τη δουλειά τους, η μελέτη αυτή δεν θα πραγματοποιόταν στις καθορισμένες ημερομηνίες.

* Η μελέτη γράφτηκε πρώτα στα γαλλικά και κατόπιν μεταφράστηκε στα ελληνικά από την κ. Ειρήνη Λεβίδη.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το αντικείμενο της αξιολόγησης

Αμέσως μετά την είσοδό της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα η Ελλάδα υπέβαλε στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο αίτηση επιχορήγησης για τις επιμορφωτικές δραστηριότητες της Διεύθυνσης Επιμόρφωσης Ενηλίκων του Υπουργείου Παιδείας. Έτσι, το 1981 το ΕΚΤ χρηματοδότησε το πρόγραμμα της Λαϊκής Επιμόρφωσης κατά 55%, δηλαδή με ποσό συνολικού ύψους 385.000.000 δραχμών.

Για το πρόγραμμα αυτό του 1981 διατυπώθηκαν από τους ειδικούς του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου ορισμένες κριτικές παρατηρήσεις :

«Το Υπουργείο Παιδείας οργανώνει στο σύνολο της Ελληνικής Επικράτειας κύκλους μαθημάτων μέσης διάρκειας 120 ωρών που αφορούν διάφορα επαγγέλματα (οικοδομικά, ξυλουργικά...), ή πρακτικές γνώσεις (ραπτική, υφαντική, κέντημα, κεραμική...). Πρόκειται για σημαντικό έργο, γιατί 14.000 άτομα παρακολούθησαν τα μαθήματα στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη και 56.000 στην υπόλοιπη χώρα.

Ορισμένα από τα μαθήματα αυτά εντάσσονται, αναμφισβήτητα στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης (κατάρτιση μακράς διάρκειας που καταλήγει σε κάποια επαγγελματική εξειδίκευση). Τα υπόλοιπα αφορούν κυρίως τον ελεύθερο χρόνο ή τον εμπλουτισμό της προσωπικής ζωής (μαθήματα μικρής διάρκειας).

Το πρόβλημα που τέθηκε ήταν κατά πόσο, παίρνοντας υπόψη το οικονομικό —κοινωνικό πλαίσιο της Ελλάδας, το πρόγραμμα αυτό— για το οποίο το Υπουργείο διαβεβαίωνε ότι ανταποκρινόταν σε διαπιστωμένες ανάγκες των αγροτικών περιοχών και μπορούσε να εξελιχθεί προς την κατεύθυνση της επαγγελματικής εξειδίκευσης ή τελειοποίησης— μπορούσε να χρηματοδοτηθεί εξολοκλήρου από το Κοινωνικό Ταμείο

Με στόχο τη σταδιακή προσαρμογή της Ελλάδας στις προτεραιότητες του Ταμείου, σχεδόν το σύνολο του προγράμματος συγκαταλέχθηκε στις πρώτες προτεραιότητες για το 1981, με εξαίρεση τα τμήματα μάθησης που αφορούσαν την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου» (1).

Στα μαθήματα που απορρίφθηκαν περιλαμβάνονταν τα εξής :
—τα θρησκευτικά

1. Δέκατη έκθεση δραστηριοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, χρήση 1981, COM (82) 420 FINAL, Βρυξέλλες, 9 Ιουλίου 1982, σελ. 50-51.

- η φιλοσοφία
- η ιστορία
- η γεωγραφία
- η φυσική και τα μαθηματικά
- η γυμναστική και τα σπόρ.

Η τότε ελληνική Κυβέρνηση όμως, αποφάσισε να διατηρήσει τα μαθήματα αυτά εξασφαλίζοντας η ίδια την χρηματοδότησή τους. Αντίθετα, η νέα Κυβέρνηση, μετά τις εκλογές της 18ης Οκτωβρίου 1981, αποφάσισε να καταργήσει αυτά τα μαθήματα, επειδή δεν αντιστοιχούσαν στους στόχους και τις προτεραιότητες που έθεσε για τη Λαϊκή Επιμόρφωση. Επιπλέον ανέλαβε τον αναπροσανατολισμό της Λαϊκής Επιμόρφωσης και τον συντονισμό της με το σύνολο της πολιτικής της για την οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη. Για το 1982 υπέβαλε μιά καινούργια αίτηση χρηματοδότησης στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο με αριθμό πρωτοκόλλου RE 820068 (κατηγορία: Περιοχές).

Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο αποδέχθηκε την αίτηση προτείνοντας ταυτόχρονα να γίνει μια μελέτη αξιολόγησης των δραστηριοτήτων της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Οι ελληνικές αρχές συμφώνησαν και αποφασίστηκε να συμμετέχει στην αξιολόγηση και ένας ξένος εμπειρογνώμονας.

Τον Μάιο του 1982 έγινε μιά πρώτη ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στους εκπροσώπους του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και του Πανεπιστημιακού Κέντρου Οικονομίας της Διαρκούς Εκπαίδευσης (C.U.E.E.P.) του Πανεπιστημίου της Λίλλης. Στη συζήτηση αυτή εξετάσθηκε η δυνατότητα συνεργασίας του C.U.E.E.P. στην αξιολόγηση των ελληνικών επιμορφωτικών προγραμμάτων. Ακολούθησε δεύτερη συνάντηση στις Βρυξέλλες με μιά ελληνική αντιπροσωπεία και συζητήθηκε ο τρόπος συγκρότησης μιάς ομάδας αξιολογητών.

Τον Ιούνιο οργανώθηκε στο Υπουργείο Παιδείας, στην Αθήνα, μια συνάντηση εργασίας. Αποφασίστηκε ότι τα συμβαλλόμενα μέρη θα ήταν από τη μιά το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας και από την άλλη το Πανεπιστημιακό Κέντρο Οικονομίας της Διαρκούς Εκπαίδευσης (C.U.E.E.P.).

Οι εργασίες θα άρχιζαν τον Σεπτέμβριο και η τελική έκθεση έπρεπε να είναι έτοιμη στις 28 Φεβρουαρίου 1983.

Τα επιμορφωτικά προγράμματα που θα εξετάζονταν και θα αξιολογούνταν ήταν οι δραστηριότητες επιμόρφωσης ενηλίκων που χρηματοδότησε το Κοινωνικό Ταμείο με ποσό ύψους 556.491.087 δραχμών για το 1982.

Επειδή ο αναπροσανατολισμός της επιμορφωτικής πολιτικής για τους ενήλικες ξεκίνησε το 1982 και συνεχίζεται και το 1983, θεωρήσαμε ότι η αξιολόγηση πρέπει να απαντήσει στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Κατά πόσο τα επιμορφωτικά μαθήματα ανταποκρίνονται στα κριτήρια επιχορήγησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, (μήπως ορισμένα μαθήματα που έχουν καταργηθεί τα βρίσκουμε κάτω από άλλες ονομασίες;).

2. Ποιές είναι οι βασικές αλλαγές που έγιναν στο πρόγραμμα του 1982 ;

3. Πέτυχε το πρόγραμμα του 1982 τους στόχους του ;

4. Το πρόγραμμα της Λαϊκής Επιμόρφωσης εξασφαλίζει —έτσι όπως εφαρμόζεται— την παροχή επαγγελματικής κατάρτισης, ή μιάς επαγγελματικής προκατάρτισης που επιτρέπει την πρόσβαση στην τεχνική κατάρτιση ή την ενεργό συμμετοχή στην τοπική ανάπτυξη ;

5. Ποιά θα είναι η εξέλιξη του προγράμματος της Λαϊκής Επιμόρφωσης; Θα ενταχθεί ακόμη περισσότερο στη γενική αναπτυξιακή πολιτική ;

Για να απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά καταρτίσαμε ένα χρονοδιάγραμμα που περιλάμβανε τρεις φάσεις :

Η πρώτη φάση αφιερώθηκε στη διαμόρφωση της μεθοδολογίας που θα ακολουθούσαμε στην αξιολόγηση. Η φάση αυτή κράτησε από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Οκτώβριο του 1982, κλείνοντας με μια ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στην ομάδα των Ελλήνων αξιολογητών και τον ξένο εμπειρογνώμονα με στόχο την συλλογική προσέγγιση των προβλημάτων.

Στη δεύτερη φάση προβλέφθηκε μιά σειρά από επισκέψεις σε διάφορα Κέντρα Επιμόρφωσης, μετά τον καθορισμό των κριτηρίων που θα επέτρεπαν την κατάρτιση ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος των Κέντρων Επιμόρφωσης στα οποία θα γίνονταν οι επισκέψεις. Η φάση αυτή ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριο του 1983.

Η τρίτη φάση περιλάμβανε την συγγραφή της τελικής έκθεσης.

2. Το είδος της αξιολόγησης

Όπως ήδη αναφέραμε, η αξιολόγηση αφορά ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα που βρίσκεται σε πλήρη αναδιάρθρωση. Το πρόγραμμα αυτό εγγράφεται σε μιά πολιτική σφαιρικής αλλαγής που αποσκοπεί στον επαναπροσδιορισμό των στόχων, των διαδικασιών και του περιεχομένου της Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Ελλάδα.

Έτσι, το 1982 είναι μια μεταβατική περίοδος που στη διάρκεια της η κύρια προσπάθεια δεν συνίσταται στην αναδιοργάνωση των ίδιων των επιμορφωτικών μαθημάτων, αλλά στην δημιουργία των θεσμικών προϋποθέσεων που θα επιτρέψουν να εξασφαλισθεί ο γενικός αναπροσανατολισμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Οι προϋποθέσεις αυτές και οι αντίστοιχες προσπάθειες της Κυβέρνησης είναι :

— η θεσμική μεταρρύθμιση της Επιμόρφωσης των Ενηλίκων, που θα αναφέρεται στο εξής ως Λαϊκή Επιμόρφωση, και η συνακόλουθη υιοθέτηση νέου κανονισμού

— η δημιουργία νέων δημοκρατικότερων δομών που να διασφαλίζουν τον συντονισμό και τη συνεργασία ανάμεσα στις υπηρεσίες που προσφέρουν επιμορφωτικά προγράμματα

— η ενημέρωση και η κατάρτιση των στελεχών καθώς και των εκπροσώπων των κοινωνικών εταίρων, που καλούνται να παρέμβουν στις νέες δομές της Λαϊκής Επιμόρφωσης

— η επιλογή στελεχών για τη συγκρότηση των Συμβουλίων

Λαϊκής Επιμόρφωσης (Σ.Λ.Ε.) που θα αναλάβουν την αναδιοργάνωση των προγραμμάτων και του περιεχομένου της επιμόρφωσης, καθώς και την οργάνωση των νέων επιμορφωτικών σχεδίων σε κάθε νομό.

Η αξιολόγηση του προγράμματος της Λαϊκής Επιμόρφωσης θα πρέπει να πάρει υπόψη της αυτές τις αλλαγές. Και επομένως:

1. Δεν θα πρέπει να είναι καθαρά κανονιστική (normative) ούτε να αναφέρεται αποκλειστικά σε ένα παρελθόν που έτσι κι αλλιώς οι τωρινές πολιτικές αρχές το αποδοκιμάζουν.

2. Δεν θα πρέπει, επίσης, να είναι καθαρά ποσοτική γιατί έτσι θα μας διέφευγε όλος ο πλούτος των σημερινών αλλαγών και ταυτόχρονα θα αποσιωπούσαμε τις δυσκολίες, τα εμπόδια και τους ανασταλτικούς παράγοντες, δηλαδή την σημερινή πραγματικότητα της επιμόρφωσης των ενηλίκων στην Ελλάδα.

Στη φάση αυτή της αλλαγής η αξιολόγηση θα πρέπει να προβάλει τις μέχρι τώρα προόδους, ακόμη και όταν ξεπερνούν κάπως τα όρια της Επιμόρφωσης και αφορούν περισσότερο θεσμικούς ή πολιτικούς μηχανισμούς.

Επίσης, για να αποφύγουμε μιά αξιολόγηση «εξωτερική» που παράγει μελέτες με ελάχιστη επίδραση πάνω στους ίδιους τους ενδιαφερόμενους και που κατά συνέπεια δεν συμβάλει με τις διαπιστώσεις της παρά ελάχιστα στην εξέλιξη της δράσης τους, επιλέξαμε μιά μορφή αξιολόγησης που θα την λέγαμε «διαμορφωτική» (formative) αξιολόγησης που προϋποθέτει την συμμετοχή - παρέμβαση των αξιολογητών.

Για να συγκεκριμενοποιηθεί η συμμετοχική πλευρά της αξιολόγησης συνεργάστηκαν στην επεξεργασία τούτης της μελέτης τρεις αξιολογητές με διαφορετικές, αλλά συμπληρωματικές ιδιότητες.

— Ένα ξένος ερευνητής, ειδικός σε θέματα Λαϊκής Επιμόρφωσης.

— Μιά Ελληνίδα ερευνήτρια, ειδική σε θέματα Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης.

— Ένας Έλληνας αξιολογητής με δραστηριότητες και εμπειρία στον τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Ελλάδα.

Αλλά η συμμετοχική πλευρά ξεπερνά κατά πολύ τα στενά πλαίσια της σύνταξης της μελέτης και της συνυπευθυνότητας των συγγραφέων. Εμπεριέχει την αξιοποίηση της εμπειρίας των τοπικών και περιφερειακών υπεύθυνων της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Με τον τρόπο αυτό, ακολουθώντας αυτή τη διαδικασία, η αξιολόγηση αποκαλύπτει τις δυσκολίες που συναντούν αυτοί που δουλεύουν στη Λαϊκή Επιμόρφωση και συμβάλλει στη θετική μελλοντική πορεία των γεγονότων, κυρίως βοηθώντας στον επαναπροσδιορισμό των στόχων και των προγραμμάτων της.

3. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε

Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα, μετά τη συγκρότηση της ομάδας αξιολόγησης προσδιορίστηκε ο τρόπος συνεργασίας ανάμεσα

στον εξωτερικό μελετητή και στους Έλληνες αξιολογητές, και έγιναν οι παρακάτω ενέργειες:

α. Κατάρτιση ενός ανοιχτού ερωτηματολογίου που συμπληρώθηκε από τους συμμετέχοντες στα σεμινάρια της Λαϊκής Επιμόρφωσης που έγιναν στην Καβάλα, στον Βόλο, στο Ηράκλειο και την Τρίπολη, καθώς επίσης και από τους υπεύθυνους και τους Επιμορφωτές των Κέντρων Επιμόρφωσης στα οποία έγιναν επισκέψεις.

Αυτά τα ερωτηματολόγια έπρεπε να συμπληρωθούν ατομικά και να αποσταλούν στη Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων στην Αθήνα. Ο στόχος ήταν να προσδιορισθεί ο βαθμός ενημέρωσης των ερωτηθέντων για την αλλαγή της πολιτικής στον τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Επίσης στόχευαν στον εντοπισμό των εμποδίων και των δυσκολιών στην εφαρμογή της νέας πολιτικής.

β. Επισκέψεις σε Κέντρα Επιμόρφωσης αγροτικών και αστικών περιοχών. Ανάμεσα στα Κέντρα που επισκεφθήκαμε είναι και τα εξής:

ΝΟΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

- 1) Πολύσυλο — Τμήμα μάθησης Κεντήματος.
- 2) Κρινίδες — Τμήμα μάθησης Κεντήματος.
- 3) Καβάλα — Τμήματα μάθησης Κοπτικής - Ραπτικής, Δακτυλογραφίας.

ΝΟΜΟΣ ΞΑΝΘΗΣ

Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Ξάνθης — Τμήματα μάθησης Ζωγραφικής, Κοπτικής - Ραπτικής, Ιταλικών, Δακτυλογραφίας.

ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

- 1) Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Θεσσαλονίκης — Τμήματα μάθησης Κοπτικής - Ραπτικής, Ζωγραφικής, Δακτυλογραφίας.
- 2) Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Σχολής Τυφλών Θεσσαλονίκης.
- 3) Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Δενδροποτάμου — Τμήμα παροχής γενικών γνώσεων στο οποίο συμμετείχαν και τσιγγάνοι.

ΝΟΜΟΣ ΒΟΛΟΥ

- 1) Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Βόλου — Τμήμα μάθησης Λογιστικών
- 2) Κέντρο Καλών Νερών — Τμήμα μάθησης Ξένων γλωσσών (Αγγλικά).

ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

- 1) Αθήκια, Κλένια — Τμήματα μάθησης Κεντήματος, Ραπτικής (όχι κοπτικής γιατί οι γυναίκες ήσαν αναλφάβητες).
- 2) Κιάτο — Τμήμα μάθησης Αγροτικών συνεταιρισμών.
- 3) Ζευγολατιό — Τμήμα μάθησης Λογιστικών.

ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ

Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Πάτρας — Τμήμα μάθησης Μηχανολογίας, Κοινωνιολογίας, Αγροτικών συνεταιρισμών.

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Ηρακλείου — Τμήμα μάθησης Κοπτικής - Ραπτικής.

ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης Αγίας Παρασκευής — Τμήμα μάθησης:
Κοινωνικής Ψυχολογίας.

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Πρόγραμμα Λαϊκής Επιμόρφωσης στη φυλακή των Χανίων.

γ. Η μι—κατευθυνόμενες συζητήσεις με διάφορους υπεύθυνους όπως: με τους Νομάρχες Καβάλας, Κοζάνης, Έβρου, Τρίπολης, Αχαΐας, Λέσβου, Ηρακλείου, Χανίων, Μαγνησίας, Ρεθύμνου, τους γραμματείς των Νομαρχιακών Επιτροπών Λαϊκής Επιμόρφωσης (Ν.Ε.Λ.Ε.) Καβάλας, Βόλου, Αττικής, Ξάνθης, Κορίνθου, Ηρακλείου και Χανίων, τα μέλη του προσωρινού Σ.Λ.Ε. της Ξάνθης, τους υπεύθυνους των Κέντρων Λαϊκής Επιμόρφωσης που επισκεφθήκαμε, τους υπεύθυνους όλων των Κέντρων του Νομού Χανίων, ορισμένους υπεύθυνους αγροτικών συνεταιρισμών.

δ. Επεξεργασία των διαθέσιμων επίσημων στοιχείων, συγκεκριμένα των ετήσιων εκθέσεων πεπραγμένων της Διεύθυνσης Επιμόρφωσης Ενηλίκων, των στατιστικών του Υπουργείου Παιδείας και της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας.

ε. Επεξεργασία των ερωτηματολογίων και ποσοτική ανάλυση. Τα συμπεράσματα χρησιμοποιήθηκαν βασικά για τον εμπλουτισμό των άμεσων παρατηρήσεων ή για την αναγκαία διασταύρωση των πληροφοριών.

στ. Σύνθεση των άμεσων παρατηρήσεων και ποιοτική αξιολόγηση.

4. Το σχέδιο της αξιολόγησης

Η αξιολόγηση ενός επιμορφωτικού προγράμματος που εφαρμόζεται στο σύνολο της χώρας σε μια περίοδο πολιτικών αλλαγών δεν μπορεί να αγνοήσει τα δεδομένα του εθνικού κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου. Για το λόγο αυτό, το πρώτο μέρος τούτης της μελέτης παρουσιάζει συνοπτικά τα κύρια δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας και αναλυτικότερα τη δομή της Εκπαίδευσης και το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού.

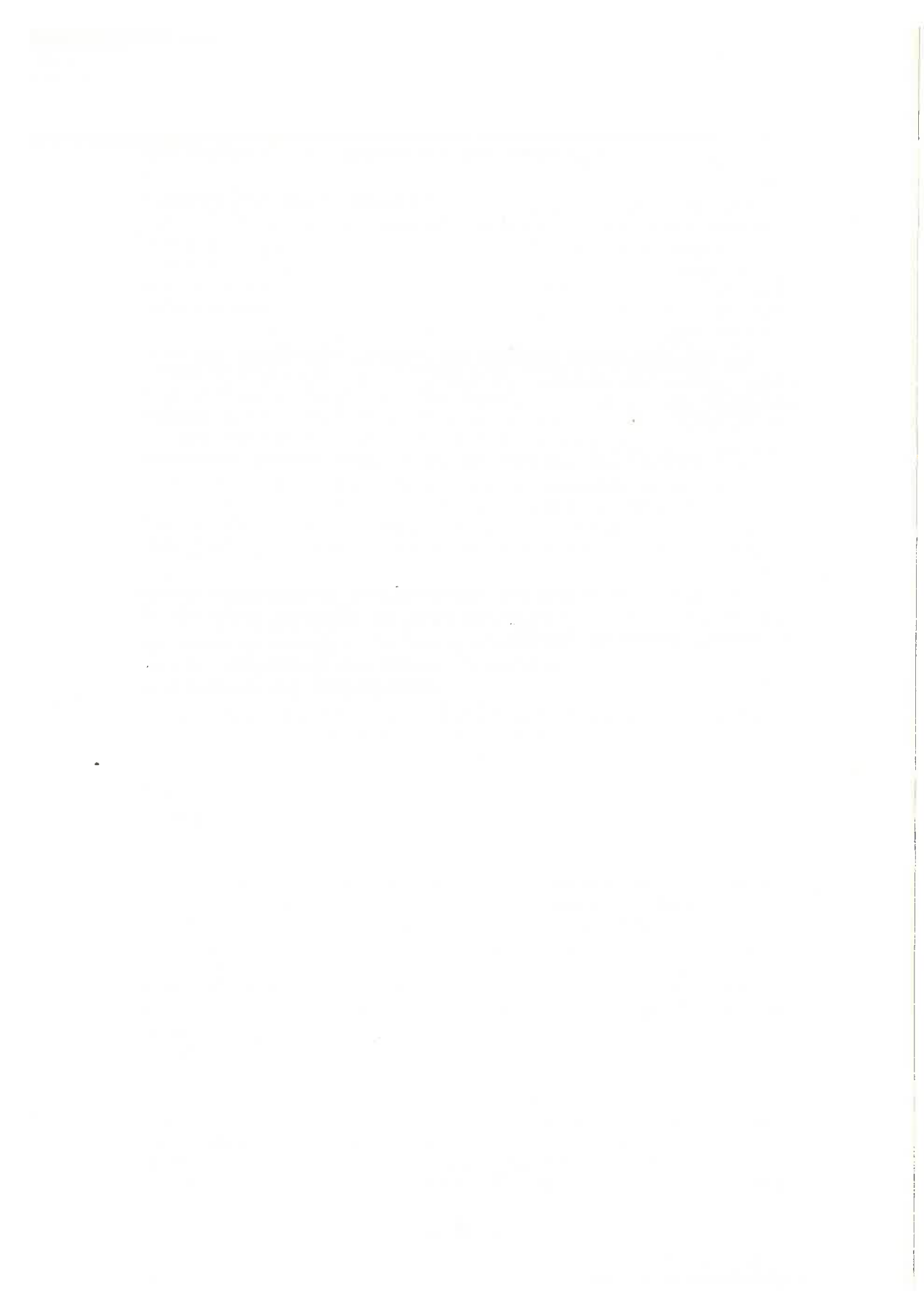
Το δεύτερο μέρος περιέχει την περιγραφή της Λαϊκής Επιμόρφωσης στα πλαίσια του Υπουργείου Παιδείας. Αρχίζει με μια σύντομη ιστορική αναδρομή, και στη συνέχεια περιγράφονται οι δομές, οι στόχοι, και οι πρακτικές της Λαϊκής Επιμόρφωσης μέχρι το 1982. Περιλαμβάνει, τέλος, μια σημαντική παράγραφο για την αναδιάρθρωση της επιμορφωτικής πολιτικής που προωθείται από την σημερινή Κυβέρνηση. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στον νέο κανονισμό που

δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης τον Οκτώβριο του 1982.

Στο τρίτο μέρος επιχειρείται μιά ποσοτική αξιολόγηση βασισμένη σε πρωτογενή στατιστικά στοιχεία διαθέσιμα στη Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων· περιγράφεται η κατάσταση της Λαϊκής Επιμόρφωσης το 1982 και με συντομία η εξέλιξη ανάμεσα στο 1976 και στο 1982. Το τρίτο μέρος ολοκληρώνεται με μια σειρά προτάσεων που αποσκοπούν στην βελτίωση του συστήματος συλλογής των στατιστικών στοιχείων.

Το τελευταίο μέρος περιέχει την ποιοτική αξιολόγηση που στηρίζεται κυρίως στη σύνθεση των άμεσων παρατηρήσεων, των συμπερασμάτων από τα ερωτηματολόγια και των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια των συζητήσεών μας με τους υπεύθυνους και τους επιμορφωτές. Περιλαμβάνει μιά παράγραφο για τις θεσμικές αλλαγές και μια δεύτερη για τη συγκεκριμένη λειτουργία των Κέντρων Επιμόρφωσης (Κ.Ε.). Τέσσερα σημεία συγκεντρώνουν ιδιαίτερα την προσοχή μας: οι επιμορφωνόμενοι, η δομή και το περιεχόμενο των προγραμμάτων, οι επιμορφωτές και οι παιδαγωγικές μέθοδοι που χρησιμοποιούν, η κατανομή των πόρων και η τοπική ανάπτυξη.

Στα γενικά συμπεράσματα παρουσιάζονται οι προτάσεις και οι συστάσεις της ομάδας αξιολόγησης προς τις ελληνικές αρχές και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.

**ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ
ΠΛΑΙΣΙΟ
ΤΗΣ ΛΑ·Ι·ΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ**

Α. ΜΕΡΙΚΑ ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

1. Ο πληθυσμός

Ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας το 1981 ήταν 9.740.000 κάτοικοι, με μέση πυκνότητα 74 κατοίκων ανά χλμ.². Η διάρθρωση του πληθυσμού είναι ισόρροπη ως προς την ηλικία και το φύλο, όπως δείχνει ο πίνακας 1, αλλά η πυκνότητα του πληθυσμού παρουσιάζει μεγάλες διαφορές στους διάφορους νομούς της χώρας, όπως δείχνει ο πίνακας 2:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

Κατανομή του πληθυσμού κατά ηλικία και φύλο το 1980

Ηλικία	Άνδρες	Γυναίκες	Απόλυτοι αριθμοί	ο/ο
0— 4 ετών	371.024	346.565	717.589	7,4
5— 9 ετών	363.202	340.037	703.239	7,3
10—14 ετών	402.246	376.708	778.954	8,1
15—19 ετών	373.789	350.987	724.776	7,5
20—24 ετών	354.478	348.233	697.711	7,2
25—29 ετών	329.364	320.206	649.570	6,7
30—34 ετών	323.836	333.369	657.205	6,8
35—39 ετών	272.892	290.881	563.773	5,8
40—44 ετών	311.472	340.552	652.024	6,8
45—49 ετών	329.093	352.069	681.162	7,1
50—54 ετών	311.053	333.990	645.043	6,7
55—59 ετών	235.616	252.790	488.406	5,1
60—64 ετών	191.470	224.493	415.963	4,3
65—69 ετών	202.284	235.855	438.139	4,5
70—74 ετών	162.720	190.712	353.432	3,7
75—79 ετών	110.066	144.181	254.247	2,6
80—84 ετών	55.818	80.732	136.550	1,4
85ετών και πάνω	32.914	51.808	84.722	0,9
ΣΥΝΟΛΟ	4.733.337	4.909.168	9.642.505	100,0

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας.

Το 1971 μόνο 8 από τους 51 νομούς είχαν πυκνότητα πληθυσμού μεγαλύτερη από το γενικό μέσο όρο. Πρόκειται για τους νομούς Θεσσαλονίκης (199,5), Κέρκυρας (145,0), Ηρακλείου (79,4), Αττικής —χωρίς την πρωτεύουσα— (76,2), Λευκάδας (75,6), Αχαΐας (74,7), Ζακύνθου (74,4) και Ημαθίας (69,0). Στο άλλο άκρο, 11 νομοί δεν έφταναν ούτε την πυκνότητα των 30 κατοίκων ανά χλμ². Είναι οι νομοί Ευρυτανίας, Γρεβενών, Φωκίδας, Χαλκιδικής, Αρκαδίας, Δράμας, Λακωνίας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων, Καστοριάς και Φλώρινας.

Το 1981 δεν μένουν παρά 7 νομοί που φτάνουν τη μέση εθνική πυκνότητα: η πυκνότητα του πληθυσμού της Λευκάδας έπεσε στο μεταξύ από 75,6 σε 67,22. Αντίθετα άλλοι νομοί κέρδισαν αρκετές μονάδες, γεγονός που μαρτυρά την προσελκυστική τους δυναμικότητα. Είναι οι νομοί Θεσσαλονίκης (+45,32), Αττικής (+25,01), Ηρακλείου (+12,84), Αχαΐας (+11,05), Κέρκυρας (+25,01), Ηρακλείου (+10,05), Ημαθίας (+9,12), Δωδεκανήσου (+8,93) και Μαγνησίας (+7,92).

Όλοι αυτοί οι νομοί γνώρισαν μία αύξηση της πυκνότητας του πληθυσμού τους μεγαλύτερη από την άνοδο του γενικού μέσου όρου που ήταν +7,39 κάτοικοι ανά χλμ².

Γίνεται εδώ αισθητή η έλξη των μεγάλων πόλεων, καθώς επίσης και η επίδραση της ανάπτυξης ορισμένων βιομηχανιών και δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα του τουρισμού στην Κέρκυρα.

Είναι εξάλλου αξιοσημείωτο ότι στους 16 από τους 51 νομούς της χώρας η πυκνότητα του πληθυσμού μειώθηκε ανάμεσα στο 1971 και το 1981. Γνωρίζοντας ότι η Ελλάδα είχε σταθερή αύξηση πληθυσμού σ' αυτή την περίοδο, αναγκαστικά συμπεραίνεται πως η αύξηση αυτή του πληθυσμού δεν κατορθώνει να καλύψει τη μετανάστευση.

Οι νομοί όπου το φαινόμενο αυτό γίνεται περισσότερο αισθητό είναι οι παρακάτω:

Λευκάδας	— 8,33
Κεφαλονιάς	— 5,83
Λέσβου	— 4,73
Χίου	— 4,54
Μεσσηνίας	— 4,47

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

Εξέλιξη της πυκνότητας του πληθυσμού κατά νομό (1971—1981)

Νομός	Πυκνότητα 1971	Πυκνότητα 1981	Διαφορά 1971—1981
1. Αιτωλοακαρνανίας	42,0	40,34	- 1,66
2. Αργολίδας	40,1	42,01	+ 1,91
3. Αρκαδίας	25,2	24,42	- 0,78
4. Άρτας	48,6	49,62	+ 1,02
5. Αττικής (χωρίς την πρωτεύουσα)	76,2	101,21	+ 25,01
6. Αχαΐας	74,7	85,75	+ 11,05
7. Βοιωτίας	35,7	36,49	+ 0,79
8. Γρεβενών	15,1	15,57	+ 0,47
9. Δράμας	26,2	27,32	+ 1,12
10. Δωδεκανήσου	44,7	53,63	+ 8,93
11. Έβρου	32,8	35,00	+ 2,20
12. Εύβοιας	42,3	48,21	+ 5,91
13. Ευρυτανίας	14,4	12,80	- 1,6
14. Ζακύνθου	74,4	73,92	- 0,48
15. Ηλείας	61,6	59,59	- 2,01
16. Ημαθίας	69,0	78,12	+ 9,12
17. Ηρακλείου	79,4	92,24	+ 12,84
18. Θεσπρωτίας	26,9	27,26	+ 0,36
19. Θεσσαλονίκης	199,5	244,82	+ 45,32
20. Ιωαννίνων	27,0	29,51	+ 2,51
21. Καβάλας	57,7	64,11	+ 6,41
22. Καρδίτσας	51,9	48,49	- 3,41
23. Καστοριάς	27,1	31,55	+ 4,45
24. Κέρκυρας	145,0	155,14	+ 10,14
25. Κεφαλληνίας	39,3	33,47	- 5,83
26. Κιλκίς	32,3	31,20	- 1,1
27. Κοζάνης	38,1	41,24	+ 3,14
28. Κορινθίας	49,4	53,75	+ 4,35
29. Κυκλάδων	33,6	34,39	+ 0,79
30. Λακωνίας	26,4	25,63	- 0,77
31. Λάρισας	43,4	47,53	+ 4,13
32. Λασηθίου	36,3	38,42	+ 2,12
33. Λέσβου	53,3	48,57	- 4,73
34. Λευκάδας	75,6	67,27	- 8,33
35. Μαγνησίας	61,2	69,12	+ 7,92
36. Μεσσηνίας	57,9	53,43	- 4,47
37. Ξάνθης	46,2	49,51	+ 3,31
38. Πέλλας	50,3	52,82	+ 2,52
39. Πιερίας	60,9	70,95	+ 10,05
40. Πρέβεζας	52,1	51,48	- 0,62
41. Ρεθύμνου	40,7	41,86	+ 1,16
42. Ροδόπης	42,3	42,45	+ 0,15
43. Σάμου	53,6	52,08	- 1,52
44. Σερρών	51,1	49,43	- 1,67
45. Τρικάλων	39,4	39,85	+ 0,45
46. Φθιώτιδας	35,4	38,01	+ 3,51
47. Φλώρινας	28,1	28,14	+ 0,04
48. Φωκίδας	19,5	20,84	+ 1,34
49. Χαλκιδικής	25,1	26,83	+ 1,73
50. Χανίων	50,4	52,96	+ 2,56
51. Χίου	59,7	55,16	- 4,54
ΕΛΛΑΔΑ	66,4	73,79	+ 7,39

Πηγές: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, απογραφές 1971 και 1981.

Αν συγκρίνουμε τη διάρθρωση του ελληνικού πληθυσμού με εκείνη των άλλων χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας διαπιστώνουμε ότι η Ελλάδα διαθέτει μεγαλύτερο ποσοστό νέων μικρότερων των 15 χρόνων από τις άλλες χώρες, με εξαίρεση μόνο την Ιρλανδία που με ποσοστό 30,6% έρχεται πρώτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.

Κατανομή του πληθυσμού των χωρών της Κοινότητας κατά ηλικία (1979)

Χώρες	- 15 ετών	15-24	25-64	65 ετών και πάνω	Σύνολο
Γερμανία	18,9	15,6	50,1	15,5	100,0
Γαλλία	22,6	15,9	47,6	14,0	100,0
Ιταλία	22,6	15,0	49,2	13,2	100,0
Κάτω Χώρες	22,9	17,2	48,5	11,4	100,0
Βέλγιο	20,5	16,1	49,2	14,3	100,0
Λουξεμβούργο	19,0	15,8	51,7	13,5	100,0
Αγγλία	21,5	15,4	48,4	14,7	100,0
Ιρλανδία	30,6	17,3	41,4	10,7	100,0
Δανία	21,3	14,8	49,6	14,3	100,0
Ελλάδα	23,2	14,8	49,0	13,0	100,0
Ευρώπη των 10	21,5	15,6	48,8	14,1	100,0

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας ο ελληνικός πληθυσμός αυξήθηκε σχεδόν κατά ένα εκατομμύριο κατοίκους. Από το 1974 ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού ήταν μεγαλύτερος του μέσου όρου της Ευρώπης των δέκα (1) με σημαντικές αυξήσεις το 1975, 1976, 1978 και 1980, όπως δείχνει ο πίνακας 4.

1. Απασχόληση και ανεργία, EUROSTAT, Λουξεμβούργο, 1982, σελ. 75.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.

Εξέλιξη της αύξησης του πληθυσμού (ανά 1.000 κατοίκους)

Έτη	Ελλάδα	Ευρώπη των 10
1970	2,8	7,4
1971	5,9	7,0
1972	7,1	6,2
1973	1,9	5,7
1974	5,4	3,3
1975	13,3	2,1
1976	13,2	1,9
1977	8,8	2,2
1978	10,8	2,5
1979	8,2	3,0
1980	15,9	3,5

Πηγή: Απασχόληση και ανεργία, EUROSTAT, Λουξεμβούργο 1982.

Η αύξηση αυτή του πληθυσμού μετά το 1974 εξηγείται από τον επαναπατρισμό των μεταναστών, επακόλουθο της όξυνσης της οικονομικής κρίσης στις χώρες υποδοχής καθώς επίσης και από την πτώση της δικτατορίας και τον εκδημοκρατισμό της πολιτικής ζωής στην Ελλάδα. Το ρεύμα αυτό της παλινόστησης συνοδεύεται από σοβαρά προβλήματα κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης.

Σήμερα η οξύτητα του προβλήματος είναι τέτοια που για την αντιμετώπισή του χρειάστηκε η επεξεργασία ενός προγράμματος επανένταξης των επαναπατριζόμενων. Οι διάφορες πολιτικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές πλευρές αυτού του προβλήματος αποτελούν σημαντικές προτεραιότητες για τη Λαϊκή Επιμόρφωση.

Η μετανάστευση βέβαια δεν κατευθύνεται μόνο προς το εξωτερικό αλλά και προς τις πόλεις. Η σχετική έκταση της εσωτερικής μετανάστευσης συγκρινόμενη με τη συνολική αγροτική έξοδο μεταφράζεται ως εξής:

	1951—1961	1961—1971
Εσωτερική μετανάστευση	400.000	910.000
Αγροτική έξοδος	520.000	1.110.000 (1)

Η εσωτερική μετανάστευση προκάλεσε τη γρήγορη αύξηση του πληθυσμού των αστικών κέντρων και τη δυσανάλογη υπερδιόγκωση του πληθυσμού της πρωτεύουσας που με τα 3 εκατομμύρια κατοίκους της συγκεντρώνει το 30% του πληθυσμού ολόκληρης της χώρας.

1. Βλ. το άρθρο του Θόδωρου Παπαηλία «Η ανεργία στην Ελλάδα και οι δυσώϊνες προοπτικές», ΑΝΤΙ τεύχος 204, 1983.
Υπενθυμίζεται ότι η διαφορά ανάμεσα στην έξοδο από την ύπαιθρο και την εσωτερική μετανάστευση συνιστά την εξωτερική μετανάστευση.

Η Ελλάδα αριθμεί σήμερα 6 πόλεις με πάνω από 100.000 κατοίκους που συγκεντρώνουν το 42% του πληθυσμού. Είναι οι :

Αθήνα	3.027.331	κάτοικοι	το 1981
Θεσσαλονίκη	706.181	»	»
Πάτρα	154.596	»	»
Ηράκλειο	110.958	»	»
Βόλος	107.407	»	»
Λάρισα	102.048	»	»

Τα δεδομένα αυτά θέτουν μια σειρά από προβλήματα που στη λύση τους καλείται να συμβάλλει η Λαϊκή Επιμόρφωση.

α) Η ερήμωση της υπαίθρου από τους πιο δραστήριους κατοίκους της επιβάλλει τη σταθεροποίηση του αγροτικού πληθυσμού. Αλλά κάτι τέτοιο δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο αν ο αγρότης αντιληφθεί πραγματικές αλλαγές στην καθημερινή του ζωή, με άλλα λόγια, αν διαπιστώσει στην πράξη μια αύξηση των εισοδημάτων του και της αγοραστικής του δύναμης, αν μπορεί πραγματικά να βρει δουλειά στον τόπο του —και μάλιστα δουλειά καλύτερα αμειβόμενη— αν η ποιότητα της ζωής του βελτιωθεί αισθητά και έχει μεγαλύτερες ανέσεις, δηλαδή καλύτερο οικιακό εξοπλισμό, ανάπτυξη των κοινωνικών, υγειονομικών πολιτιστικών υπηρεσιών κ.τ.λ., αν αναλάβει μεγαλύτερες υπευθυνότητες στη διαχείριση των υποθέσεών του, πράγμα που συνεπάγεται πραγματική αποκέντρωση, αν έχει πρόσβαση σε μια εκπαίδευση που να του επιτρέπει αυτή τη συνειδητή συμμετοχή στην τοπική ανάπτυξη.

β) Η αστική συγκέντρωση τείνει να σπάσει τους παραδοσιακούς κοινωνικούς δεσμούς. Βέβαια η εισοδος σε ένα επάγγελμα υφαίνει καινούργιους, αλλά αυτό αφορά κυρίως τους άνδρες. Οι γυναίκες, που στο χωριό συμμετείχαν ενεργά στις αγροτικές εργασίες, βρίσκουν δύσκολα δουλειά στις σύγχρονες επιχειρήσεις, και χάρη στη χρησιμοποίηση της τεχνολογίας στο σπίτι αρχίζουν να διαθέτουν όλο και πιο πολύ ελεύθερο χρόνο.

Επίσης, οι γυναίκες δεν μπορούν να πάρουν μέρος στη διαχείριση των κοινών γιατί τους λείπει η κοινωνική μόρφωση. Για τις γυναίκες αυτές αλλά και για τους άνδρες που αναζητούν εργασία ή μια δουλειά περισσότερο εξειδικευμένη, κρίνεται απαραίτητο ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης.

2. Ο ενεργός πληθυσμός και η δομή της απασχόλησης

Από το 1960 ως το 1973 η ελληνική οικονομία γνωρίζει μέσο ρυθμό αύξησης του εθνικού εισοδήματος 7,1% που αν συγκριθεί με τον προπολεμικό ρυθμό αύξησης ή με τους ρυθμούς των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, είναι εξαιρετικά υψηλός. Η ταχύτερη αύξηση σημειώθηκε στη δεκαετία του '60, ενώ μετά το 1973 πα-

ρατηρείται σημαντική κάμψη και ο ρυθμός αύξησης του εθνικού εισοδήματος περιορίζεται γύρω στο 3%. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου ο δευτερογενής τομέας αναπτύσσεται ταχύτερα, με ρυθμό 9%, ενώ οι υπηρεσίες με ρυθμό 6% και η γεωργία με 4%. Οι ποιοτικές αυτές αλλαγές συνοδεύονται από σημαντικές μετακινήσεις του εργατικού δυναμικού. Όπως δείχνει ο πίνακας 5, ο πρωτογενής τομέας που απασχολούσε σχεδόν 2.000.000 άτομα το 1961, δηλαδή το 53,8% του ενεργού πληθυσμού, δεν απασχολεί πλέον το 1971 παρά 1.300.000 άτομα, και το 1981 1.129.000, δηλαδή αντίστοιχα το 40,5% και το 30,7% του συνόλου. Αντίθετα, η απασχόληση στο δευτερογενή τομέα πέρασε από 691.400 άτομα το 1961 σε 1.066.000 το 1981. Στις υπηρεσίες κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου η απασχόληση αυξήθηκε από 986.900 άτομα σε 1.482.100.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.

Διάρθρωση του εργατικού δυναμικού κατά τομέα απασχόλησης

ΤΟΜΕΙΣ	1951	%	1961	%	1971	%	1981	%
Πρωτογενής	1.367.300	48,2	1.960.400	53,8	1.330.000	40,5	1.129.100	30,7
Δευτερογενής	550.200	19,3	691.400	19,0	841.000	25,6	1.066.600	29,0
Τριτογενής	992.000	32,5	986.900	27,2	1.111.900	33,9	1.482.100	40,3
ΣΥΝΟΛΟ	2.839.500	100,0	3.638.700	100,0	3.282.900	100,0	3.677.800	100,0

Πηγή: Στοιχεία πληθυσμού, Εθνικοί Λογαριασμοί Ελλάδας, βασικά στατιστικά στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α.

Το 1981, το 30,7% του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον πρωτογενή τομέα δεν παράγει παρά το 14% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, γεγονός που αποδειχίνει την καθυστέρηση του τομέα αυτού σε σχέση με τους δύο άλλους. Αυτή η σχετικά χαμηλή παραγωγικότητα, οι εισοδηματικές διαφορές ανάμεσα στους αγρότες, τους μισθωτούς και τους ελεύθερους επαγγελματίες (βλ. πίνακα 6), καθώς και η έλλειψη κοινωνικής και πολιτιστικής υποδομής στις αγροτικές περιοχές εξηγούν τη μετακίνηση του πληθυσμού που διαπιστώσαμε παραπάνω.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.

Εξέλιξη του ετήσιου εισοδήματος των τριών κυριότερων κοινωνικών κατηγοριών (δείκτης 100: αγροτικό εισόδημα)

Κατηγορίες	1961	1971	1975	1978
Αγρότες	100	100	100	100
Μισθωτοί	242,6	225,9	214,7	212,6
Ελεύθεροι Επαγγελματίες	547,5	299,5	273,5	288,7

Πηγή: Μαρία Νεγρεπόντη - Δεληβάνη, «Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας», εκδ. Παπαζήση 2η έκδοση, Αθήνα 1981, σελ. 17.

Παρόλο που διαπιστώνεται μια γρήγορη ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα και τάση για κεφαλαιοκρατική συγκέντρωση, η Ελλάδα εξακολουθεί να διαφοροποιείται ξεκάθαρα από τις υπόλοιπες χώρες της Κοινότητας με την ύπαρξη ενός σημαντικού τομέα μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και ενός μεγάλου αριθμού βοηθητικών εργαζομένων που δεν αμειβονται. Το φαινόμενο αυτό είναι συνάρτηση της έκτασης που έχει στην Ελλάδα η οικογενειακή επιχείρηση. Έτσι το 1975 το 84,3% του συνόλου των επιχειρήσεων δεν απασχολούσε πάνω από 4 άτομα και δεν υπήρχαν παρά 636 επιχειρήσεις που να απασχολούν πάνω από 100 εργαζόμενους, δηλαδή το 0,5% του συνόλου.

Όσο αφορά την κατανομή του πληθυσμού κατά τύπο εργασίας, το 1971 η Ελλάδα αριθμούσε 38,6% ελεύθερους επαγγελματίες, 42,3% μισθωτούς και 18,4% βοηθητικούς και μη αμειβόμενους εργαζόμενους. Την ίδια εποχή η Ιταλία δεν αριθμούσε περισσότερο από 20,5% ελεύθερους επαγγελματίες και 4,6% βοηθητικούς και μη αμειβόμενους εργαζόμενους, ενώ οι μισθωτοί έφταναν το 70,7%.

Εκτός από τον τριτογενή τομέα που αναπτύσσεται με γρήγορο ρυθμό και τον πρωτογενή τομέα που παραμένει εκτεταμένος και απασχολεί άφθονο μη αμειβόμενο γυναικείο εργατικό δυναμικό, πρέπει να σημειωθεί η ύπαρξη ενός τομέα «άτυπης εργασίας» που τείνει να αναπτυχθεί.

Πρόκειται για τους εργαζόμενους, κυρίως γυναίκες, που αναλαμβάνουν «κατ' οίκον» εργασία εξυπηρετώντας ορισμένες ανάγκες

της βιομηχανίας ετοιμών ενδυμάτων, ή προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον τουρισμό χωρίς να έχουν ένα επάγγελμα σαφώς καθορισμένο.

Το φαινόμενο αυτό ενώ είναι προφανές, είναι παρόλα αυτά δύσκολο να μετρηθεί ελλείψει συγκεκριμένων στατιστικών δεδομένων.

3. Η ανεργία

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 η ανεργία ήταν υψηλή και βρισκόταν σε άνοδο. Σύμφωνα με την απογραφή του 1951 ο συνολικός αριθμός των ανέργων ήταν 179.000. Στην απογραφή του 1961 είχε φτάσει τους 215.000. Οι αριθμοί αυτοί υποτιμούν το φαινόμενο γιατί οι στατιστικές δεν παίρνουν υπόψη τη σοβαρή υποαπασχόληση που υπάρχει στην ύπαιθρο, και δεν περιλαμβάνουν αυτούς που ζητάνε δουλειά για πρώτη φορά. Υπολογίζεται, λοιπόν, ότι η ανεργία μαζί με την υποαπασχόληση κυμαίνονταν την περίοδο αυτή μεταξύ του 10 και 16% του ενεργού πληθυσμού.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 η οικονομική αύξηση και η μετανάστευση μείωσαν σημαντικά την ανεργία. Έτσι, σύμφωνα με την απογραφή του 1971 οι άνεργοι ήταν μόνο 113.200.

Μετά την κρίση του 1974 η Ελλάδα δεν είχε να αντιμετωπίσει πρόβλημα ανεργίας εξίσου σοβαρό με αυτό που ζούνε τα άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, γιατί το ένα τρίτο του ενεργού πληθυσμού της είχε μεταναστεύσει κατά τη διάρκεια των 15 προηγούμενων χρόνων, και γιατί ο πρωτογενής τομέας απορροφούσε ακόμη ένα σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού.

Όμως, όπως δείχνει ο πίνακας 7, το ποσοστό ανεργίας, κυρίως των γυναικών, αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια αυτών των τελευταίων χρόνων, προξενώντας σοβαρές ανησυχίες στην Κυβέρνηση.

Το πενταετές πρόγραμμα που θα τεθεί σύντομα σε εφαρμογή προτείνει μια σειρά από μέτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας και την αποτροπή της επέκτασής της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.

Εξέλιξη της ανεργίας μεταξύ του 1977 και του 1981
(ποσοστά %)

Έτος	Άνδρες	Γυναίκες
1977	1,2	2,7
1978	1,3	2,9
1979	1,3	3,2
1980	1,8	4,0
1981	3,5	7,2

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας: Έρευνα για την απασχόληση στις αστικές και ημιαστικές περιοχές (1977-1981).

Ανακεφαλαιώνοντας τα κύρια χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας θα πρέπει να υπογραμμίσουμε :

- Την ασύμμετρη ανάπτυξη των αστικών και των αγροτικών περιοχών σε βάρος των δευτέρων.
- Η γεωργία παραμένει σημαντική αλλά βρίσκεται πάντα σε καθυστέρηση, κυρίως σε σχέση με τον τριτογενή τομέα.
- Ο τριτογενής τομέας βρίσκεται σε πλήρη ανάπτυξη
- Την τάση για βιομηχανική συγκέντρωση με επίμονη διατήρηση, όμως, ενός σημαντικού τομέα μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.
- Την πρόσφατη γρήγορη αύξηση του αριθμού των ανέργων.
- Την υποαπασχόληση που εξακολουθεί να υπάρχει στην ύπαιθρο.

Η Λαϊκή Επιμόρφωση καλείται να ασχοληθεί με κάθε ένα από τα προβλήματα αυτά. Βέβαια δεν είναι δικό της έργο η επίλυση των θεμελιωδών οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, μπορεί όμως να συμβάλει στην επιμόρφωση των φορέων της αλλαγής και της ανάπτυξης. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να συνδεθεί με το πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης. Πολλοί από τους στόχους της εξάλλου εγγράφονται πλήρως στην οικονομική και πολιτική λογική αυτού του προγράμματος. Πράγματι η Λαϊκή Επιμόρφωση στοχεύει :

- Να βοηθήσει στην ανάπτυξη των νέων λαϊκών θεσμών.
- Να πληροφορήσει το λαό και να ανοίξει μαζί του ένα συνεχή διάλογο πάνω στα τοπικά, περιφερειακά και εθνικά κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα.
- Να ενισχύει τις τοπικές πρωτοβουλίες που έχουν στόχο τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, συγκεκριμένα υποστηρίζοντας τα σχέδια δημιουργίας κοινοτικών επιχειρήσεων, συνεταιρισμών, ή επιχειρήσεων μεικτής οικονομίας.
- Να προτείνει ένα σύστημα επιμόρφωσης που να μην είναι αποκλειστικά προσανατολισμένο προς την επαγγελματική κατάρτιση με τη στενή έννοια, αλλά που να συμβάλει στην απόκτηση των κοινωνικο-οικονομικών ικανοτήτων που απαιτούνται για την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην τοπική ανάπτυξη.
- Να καλυτερεύσει την υλικοτεχνική υποδομή που θα επιτρέψει την ικανοποίηση των επιμορφωτικών αναγκών των ενηλίκων σε κάθε νομό.

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

Β. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

1. Οργάνωση της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Όπως δείχνει το σχήμα της σελ. 32 το εκπαιδευτικό σύστημα περιλαμβάνει εκτός από το νηπιαγωγείο, τρεις βαθμίδες :

— Την κατώτερη, το Δημοτικό σχολείο που αντιστοιχεί στη στοιχειώδη εκπαίδευση των 6 χρόνων.

— Τη μέση βαθμίδα που διαιρείται σε δύο κύκλους τρίχρονης διάρκειας : Το γυμνάσιο που από τη μεταρρύθμιση του 1976 συμπεριλαμβάνεται στην υποχρεωτική εκπαίδευση και μαζί με το Δημοτικό σχηματίζει ένα ενιαίο κορμό. Ο δεύτερος κύκλος της μέσης βαθμίδας περιλαμβάνει δύο κλάδους : Ένα γενικό και έναν επαγγελματικό—τεχνικό. Ο επαγγελματικός—τεχνικός κλάδος περιλαμβάνει τα τεχνικά και επαγγελματικά λύκεια, και τις τεχνικές και επαγγελματικές σχολές διάρκειας τεσσάρων εξαμήνων.

— Την τριτοβάθμια εκπαίδευση που περιλαμβάνει, την ανώτατη εκπαίδευση με σπουδές διάρκειας 4 ως 6 χρόνων και την ανώτερη εκπαίδευση διάρκειας το πολύ 3 χρόνων. Η ανώτερη εκπαίδευση περιλαμβάνει τα Κέντρα Ανώτερης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Κ.Α.Τ.Ε.Ε.) και τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες.

Το 1977/78 η κατανομή του σχολικού πληθυσμού ήταν η εξής :

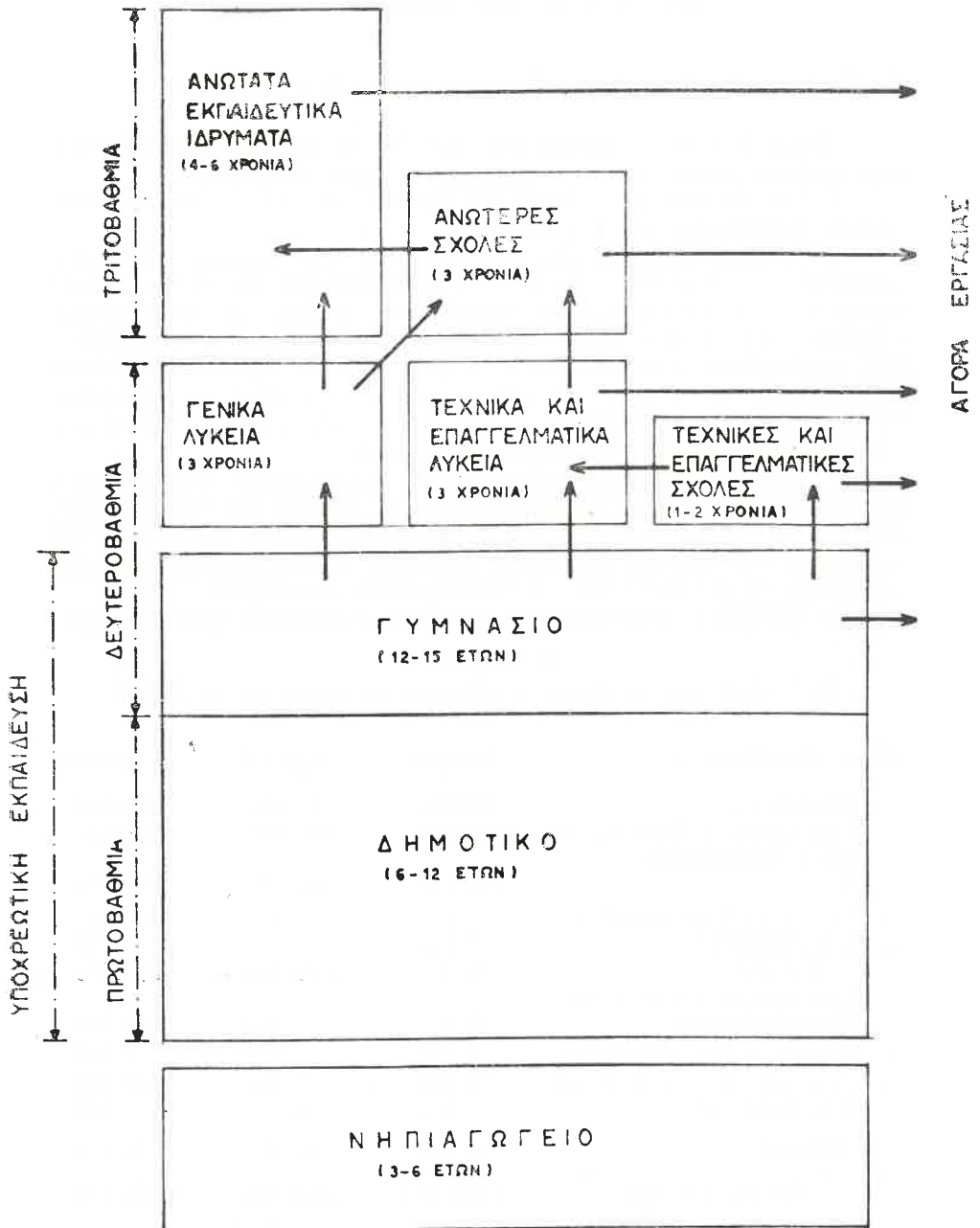
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.

Κατανομή του σχολικού πληθυσμού ανάλογα με το βαθμό
και τον τύπο εκπαίδευσης (1977—78)

Τύπος Εκπαίδευσης	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
Προσχολική	65.076	61.339	126.415
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	428.918	450.617	933.535
Μέση Εκπαίδευση :			
— Γενική	295.586	284.185	579.771
— Τεχνική—Επαγγελματική	101.653	21.423	123.076
— Εκκλησιαστική	1.652	—	1.652
Σύνολο	398.891	305.608	704.499
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση :			
— Πανεπιστημιακή	59.227	37.423	96.650
— Παιδαγωγικές Ακαδημίες	1.297	1.766	3.063
— Τεχνική—Επαγγελματική	16.025	7.397	23.422
— Εκκλησιαστική	294	—	294
Σύνολο	76.843	46.586	123.429
Γενικό Σύνολο	1.023.728	864.150	1.887.878

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, Στατιστική της Εκπαίδευσης 1977/78 Αθήνα, 1981.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Πρέπει να σημειωθεί ότι η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση είναι ο φτωχός συγγενής του εκπαιδευτικού συστήματος. Στην Τ.Ε.Ε. φοιτά μόνο το 17,7% του συνολικού αριθμού των μαθητών της μέσης εκπαίδευσης και το 19% της τριτοβάθμιας.

Η Μαρία Ηλιού σημειώνει ότι ανάμεσα στα 1970/71 και στα 1977/1978 ο αριθμός των μαθητών της μέσης εκπαίδευσης αυξήθηκε κατά 27%, περνώντας από 554.709 μαθητές σε 704.499, αλλά αυτή η αύξηση δεν άλλαξε την αναλογία ανάμεσα στους δύο τύπους εκπαίδευσης. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και ορισμένες εκκλησιαστικές σχολές που στατιστικά περιλαμβάνονται σε αυτό τον τύπο εκπαίδευσης, αντιπροσωπεύουν το 17% του συνόλου των μαθητών της μέσης εκπαίδευσης ήδη από τη σχολική χρονιά 1970/71.

2. Το επίπεδο Εκπαίδευσης

Τα διαθέσιμα στοιχεία για το επίπεδο εκπαίδευσης του ενήλικου πληθυσμού είναι σχετικά παλιά, χρονολογούνται από το 1971.

Η απογραφή του 1981 βρίσκεται στη φάση της επεξεργασίας και σύντομα θα υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία πιο πρόσφατα. Αλλά τα αποσπασματικά δεδομένα που ήδη διαθέτουμε δεν μοιάζουν να δείχνουν σημαντική ανατροπή των τάσεων.

Τα κρίσιμα προβλήματα του χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης και της χαμηλής ειδίκευσης της μεγάλης μάζας του πληθυσμού καθώς και ο αναλφαβητισμός μιας σοβαρής μειοψηφίας εξακολουθούν να υφίστανται, παρά το ότι ένας μεγάλος αριθμός πτυχιούχων Πανεπιστημίου δεν βρίσκει δουλειά αντίστοιχα.

Αναμφίβολα, μετά τη μεταρρύθμιση του 1976 σημειώνεται μία καλύτερευση της κατάστασης στις μικρότερες ηλικίες.

Για να δοθεί μία σαφέστερη εικόνα του επιπέδου εκπαίδευσης θα εξετασθούν τρεις δείκτες :

- Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού ηλικίας 10 ετών και άνω.
- Το επίπεδο εκπαίδευσης του ενεργού πληθυσμού.
- Ο αναλφαβητισμός.

α) Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού ηλικίας 10 ετών και άνω

Σύμφωνα με τον πίνακα 9 σελ. 34 το 55% των ανδρών έχουν απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης, το 12% απολυτήριο μέσης και το 4% τριτοβάθμιας. Αντίθετα, όσον αφορά τις γυναίκες, μόνο το 44% έχουν απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης, 10% μέσης και 1,5% ανώτερης ή ανώτατης.

Το 32,8% των Ελλήνων ηλικίας 10 ετών και άνω δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό με προφανή δυσαναλογία ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες : Το 38,7% των γυναικών και το 26,4% των ανδρών δεν έχουν ολοκληρώσει τη στοιχειώδη εκπαίδευσή τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9.

Κατανομή του πληθυσμού ηλικίας 10 ετών και άνω ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης, το φύλο και το βαθμό αστικοποίησης το 1971 (σε %)

	Πτυχιούχοι Ανώτατης Εκπ/σης (1)	Απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπ/σης (2)	Απόφοιτοι Δημοτικού (3)	Δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό (4)	Δεν δήλωσαν επίπεδο Εκπ/σης (5)	Σύνολο (6)	Αναλφάβητοι * (7)
Άνδρες							
Αστικές περιοχές	6,6	19,2	54,1	18,9	1,3	100,0	4,2
Ημισιαστικές περιοχές	2,6	6,9	57,6	30,6	2,3	100,0	7,5
Αγροτικές περιοχές	1,2	3,0	56,4	36,9	2,5	100,0	8,9
Σύνολο	4,3	12,2	55,3	26,4	1,8	100,0	6,2
Γυναίκες							
Αστικές περιοχές	2,4	16,6	47,3	30,2	3,5	100,0	13,4
Ημισιαστικές περιοχές	1,2	4,5	44,9	43,1	6,3	100,0	23,3
Αγροτικές περιοχές	0,5	1,3	83,5	50,6	9,0	100,0	32,7
Σύνολο	1,6	9,9	44,0	38,7	5,8	100,0	21,3
Σύνολο Α + Γ							
Αστικές περιοχές	4,4	17,8	50,6	24,7	2,4	100,0	9,0
Ημισιαστικές περιοχές	1,9	5,7	51,2	36,9	4,4	100,0	15,5
Αγροτικές περιοχές	0,9	2,1	47,1	44,0	5,9	100,0	21,3
Σύνολο	2,9	11,0	49,4	32,8	3,9	100,0	14,0

(*) Τα ποσοστά αυτά περιλαμβάνονται στις στήλες (4) και (5)

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, Στατιστική Επετηρίδα 1980.

Η ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα ενισχύεται από την ανισότητα ανάμεσα στις πόλεις και την ύπαιθρο. Πράγματι στην ύπαιθρο, όπου το επίπεδο εκπαίδευσης είναι αισθητά χαμηλό, το 50,6% των γυναικών και το 30,6% των ανδρών δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό, ενώ στις αστικές περιοχές τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 30,2% και 18,9%.

Τέλος, από τα στοιχεία αυτά μπορεί να συναχθεί ότι το 82,2% των Ελλήνων δεν έχουν στην καλύτερη περίπτωση άλλο δίπλωμα από το απολυτήριο του Δημοτικού.

Αν αφαιρέσουμε τις ακραίες ηλικίες, δηλαδή τους νέους που δεν έχουν ακόμη αρχίσει να δουλεύουν και τους συνταξιούχους — όπως γίνεται στον πίνακα 10 της σελ. 36 — διαπιστώνουμε ότι η κατάσταση δεν αλλάζει ριζικά. Πράγματι, τα ποσοστά των ατόμων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης παραμένουν πολύ υψηλά: 24,6% των ανδρών και 37,07% των γυναικών δεν έχουν απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης, έναντι 26,4% και 38,7% στο σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 10 ετών και άνω. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε το επίπεδο εκπαίδευσης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

β) Επίπεδο εκπαίδευσης του ενεργού πληθυσμού

Από τον πίνακα 10 κάνουμε τις παρακάτω διαπιστώσεις:

Στο γεωργικό τομέα σχεδόν το 40% των ανδρών και περισσότερο από το 50% των γυναικών δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό σχολείο. Το μεγαλύτερο λοιπόν ποσοστό αναλφαβήτων και ημιαναλφαβήτων βρίσκεται στις αγροτικές περιοχές.

Επιπλέον, ο αριθμός αποφοίτων μέσης και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι εξαιρετικά χαμηλός: μόλις 1% για τους άνδρες και σχεδόν μηδενικός για τις γυναίκες.

Οι δυσκολίες που θα συναντήσει η Λαϊκή Επιμόρφωση στην ύπαιθρο είναι λοιπόν φανερές. Το ανθρώπινο δυναμικό είναι πολύ χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης και τα πολιτιστικά και εκπαιδευτικά κενά των αγροτικών περιοχών δεν μπορούν να καλυφθούν με κάποιες σκόρπιες δραστηριότητες και εκδηλώσεις από 'δω κι από 'κει.

Στον τομέα των υπηρεσιών, όπου εργάζονται οι πτυχιούχοι των Α.Ε.Ι. και οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι προφανώς το υψηλότερο. Παρόλα αυτά, στις υπηρεσίες πάνω από το 45% των ανδρών και περίπου το 50% των γυναικών στην καλύτερη περίπτωση δεν διαθέτουν παρά μόνο το απολυτήριο Δημοτικού. Ακόμη και στις Τράπεζες το ποσοστό παραμένει υψηλό, συγκεκριμένα το 15% των ανδρών και το 13% των γυναικών που εργάζονται στις Τράπεζες έχουν στην καλύτερη περίπτωση μόνο απολυτήριο Δημοτικού.

Ο δευτερογενής τομέας, παρόλο που δεν χαρακτηρίζεται από το ίδιο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης με την ύπαιθρο, θέτει εξίσου σοβαρά προβλήματα γιατί το 56% των ανδρών και το 88% των γυναικών στην καλύτερη περίπτωση δεν έχουν παρά μόνο απολυτήριο Δημοτικού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10.

Κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατά φύλο, τομέα δραστηριότητας και επίπεδο εκπαίδευσης το 1971

Κλάδοι Οικονομικής Δραστηριότητας	Επίπεδο					
	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (σε από- λυτους αριθμούς)		Απόφοιτοι Αν. Εκπ/σης		Απόφοιτοι Μέσης Εκπ/σης	
	Α 1	Γ 2	Α 3	Γ 4	Α 5	Γ 6
Γεωργία, Κτηνοτροφία κλπ.	845.460	484.860	0,1	0,0	1,3	0,3
Ορυχεία	19.660	1.320	2,9	1,5	6,0	12,1
Βιομηχανία, Βιοτεχνία	394.960	144.920	2,1	0,6	10,8	9,7
Ηλεκτρισμός, Φωταέριο κλπ.	22.380	2.580	8,3	2,3	27,3	82,9
Οικοδομήσεις, Δημ. έργα	253.300	1.720	0,6	2,3	4,1	39,5
Εμπόριο, Ξενοδοχεία, εστιατόρια	275.540	74.880	2,5	1,5	19,2	25,4
Μεταφορές, επικοινωνίες	199.960	13.180	2,1	4,2	19,8	71,6
Τράπεζες, Ασφ. Εταιρ.	57.620	20.520	40,7	12,3	43,5	73,8
Υπηρεσίες	256.320	52.900	26,9	22,6	25,6	26,2
Μη δηλώσαντες	44.540	17.260	9,2	1,6	24,7	33,7
Σ ύ ν ο λ ο	2.369.740	914.140	5,1	4,4	11,2	11,8

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας. Απογραφή του 1971.

* Ανεξάρτητα από επίπεδο εκπαίδευσης, και συνεπώς ήδη περιλαμβανόμενοι στις στήλες 5 έως 10.

** Οι αναλφάβητοι ήδη περιλαμβάνονται στις στήλες 9, 10, 11 και 12.

εκπαίδευσης %

Απόφοιτοι Δημοτικού		Μη έχοντες τελειώσει το δημοτικό συν αναλφάβητοι		Μη έχοντας δηλώσει επίπεδο σπουδών		Αναλφάβητοι *		Απολυτήριο Τεχνικών ή Επαγ/κών Σχολών	
Α 7	Γ 8	Α 9	Γ 10	Α 11	Γ 12	Α 13	Γ 14	Α 15*	Γ 16*
56,7	40,0	39,7	53,2	2,1	6,4	10,4	31,0	0,1	0,0
59,9	59,1	29,6	25,8	1,9	1,5	5,5	9,1	2,1	1,5
70,3	65,5	16,1	22,6	0,7	1,7	2,7	6,7	2,8	0,8
53,4	9,3	10,1	3,1	0,9	2,3	2,3	1,5	8,4	4,6
67,3	31,4	26,7	25,6	1,2	1,2	5,3	15,1	1,6	4,6
60,6	48,0	17,0	23,3	0,7	1,8	3,1	7,6	0,9	0,9
60,8	14,1	16,4	9,1	0,9	0,9	2,8	3,5	4,8	4,5
13,5	8,9	1,5	4,1	0,8	1,0	0,2	1,3	3,9	7,4
38,5	29,8	8,1	18,7	0,9	2,7	1,6	8,0	2,7	4,3
47,5	39,7	15,5	19,3	3,0	5,6	5,0	9,5	3,0	3,0
57,7	41,8	24,6	37,5	1,4	4,4	5,7	19,8	1,7	1,5

γ) Ο αναλφαβητισμός

Οι δύο προηγούμενοι πίνακες φωτίζουν, επίσης, μια από τις πλευρές της ελληνικής κοινωνίας: τον αναλφαβητισμό.

Το ποσοστό των αναλφαβήτων παραμένει σημαντικό, φτάνει το 14%¹ πιο συγκεκριμένα το 21,3% των γυναικών και το 6,2% των ανδρών είναι αναλφάβητοι. Όπως υπογραμίζει η Μαρία Ηλιού, οι αριθμοί αυτοί υποτιμούν το φαινόμενο γιατί ο ορισμός του αναλφάβητου που χρησιμοποιήθηκε στην τελευταία απογραφή «άτομο ανίκανο να γράψει και να διαβάσει» δεν ανταποκρίνεται στον ορισμό που προτείνει η UNESCO: «Άτομο ανίκανο να γράψει και να διαβάσει κατανοώντας μια απλή και σύντομη έκθεση γεγονότων που έχουν σχέση με την καθημερινή του ζωή». Εξάλλου φαίνεται πιθανό να υπάρχουν ένας μεγάλος αριθμός αναλφαβήτων ανάμεσα σε εκείνους που αρνήθηκαν να δηλώσουν το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Τέλος, τα στοιχεία που αναφέρθηκαν δεν παίρνουν υπόψη τους αυτούς που εγκατέλειψαν πολύ νωρίς τη στοιχειώδη εκπαίδευση, ξεχνώντας έτσι και τα λίγα που είχαν μάθει και πέφτοντας σε αυτό που συνηθίζεται να ονομάζεται «δευτερογενής αναλφαβητισμός»⁽¹⁾.

Οι περιφερειακές ανισότητες είναι και εδώ εξαιρετικά μεγάλες. Ενώ το ποσοστό αναλφαβήτων στη μείζονα περιοχή της Αθήνας δεν είναι παρά 7,6%, στην Θράκη φτάνει το 27,4% και στο νομό Ξάνθης το 33,9%.

Αν αφαιρέσουμε τις ακραίες κατηγορίες ηλικιών και πάρουμε υπόψη μας μόνο τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, όπως στον πίνακα 10, είναι προφανές ότι το ποσοστό των αναλφάβητων ελαττώνεται. Μειώνεται στο 5,7% για τους άνδρες και στο 19,8% για τις γυναίκες. Αλλά αυτό εξηγείται, φυσικά, από το γεγονός ότι το να είσαι αγράμματος αποτελεί σοβαρό εμπόδιο στην ανεύρεση εργασίας, εκτός από τη γεωργία, τα ορυχεία, και τις βαρείες μη εξειδικευμένες οικονομικές εργασίες.

Είναι αλήθεια ότι, όπως σημειώνει η Μαρία Ηλιού, «ο αναλφαβητισμός ελαττώνεται σταθερά σε συνάρτηση με την ηλικία. Παρόλο όμως που η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική από το 1911, 60 χρόνια αργότερα, βρίσκουμε το 9,3% του συνολικού πληθυσμού ηλικίας 20—24 ετών να μην έχει συμπληρώσει τα 6 χρόνια στοιχειώδους εκπαίδευσης»⁽¹⁾.

Το ουσιαστικό πρόβλημα του αγώνα κατά του αναλφαβητισμού και του χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης μετατίθενται, λοιπόν, από το επίπεδο της βασικής εκπαίδευσης στο επίπεδο της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Οι διαδοχικές Κυβερνήσεις, εξάλλου, πήραν μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση και ανάθεσαν τη φροντίδα του αγώνα κατά του αναλφαβητισμού στη Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων του Υπουργείου Παιδείας.

1. Μαρία Ηλιού, «La distribution des chances scolaires en Grèce». Η κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών στην Ελλάδα TIERS MONDE, Παρίσι, τ. XIX τευχ. 76, Οκτώβριος — Δεκέμβριος 1978, σελ. 813.

Η δημιουργία νυχτερινών Δημοτικών σχολείων, όπου γράφονται υποχρεωτικά όλοι οι νέοι ηλικίας 15 ως 20 χρονών που δεν έχουν συμπληρώσει τα 6 χρόνια στοιχειώδους εκπαίδευσης και εθελοντικά όλοι οι ενήλικες χωρίς απολυτήριο Δημοτικού, στοχεύει ακριβώς στην απόκτηση αυτού του απολυτηρίου σε τρία χρόνια. Στην πραγματικότητα η μελέτη των διαθέσιμων στοιχείων αποκαλύπτει ότι πολύ λίγοι ενήλικες αναλφάβητοι γράφονται σε νυχτερινά σχολεία. Τα μαθήματα τα παρακολουθούν κυρίως αναλφάβητοι που εγκατέλειψαν το σχολείο για να εργασθούν.

Ο πίνακας 11 δείχνει εξάλλου καθαρά την ελάττωση του αριθμού των νυχτερινών σχολείων και των εγγεγραμμένων μαθητών.

Η ελάττωση αυτή δεν μπορεί προφανώς να εξηγηθεί από μία αντίστοιχη μείωση του αριθμού των αναλφαβήτων στον πληθυσμό.

Εξηγείται περισσότερο από την αδυναμία επίλυσης του προβλήματος που παραμένει ακέραιο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11.

Εξέλιξη του αριθμού των δημόσιων νυχτερινών Δημοτικών σχολείων

Σχολικό έτος	Αριθμός σχολείων	Αριθμός εγγεγραμμένων
1975—76	116	1.672
1976—77	80	1.252
1977—78	60	854
1978—79	42	550
1979—80	24	285
1980—81	12	157

Πηγές: Ετήσιες εκθέσεις πεπραγμένων της Δ/σης Επιμόρφωσης Ενηλίκων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα 1976—1982.

3. Η επαγγελματική κατάρτιση

Στα πλαίσια του εκπαιδευτικού συστήματος η επαγγελματική κατάρτιση παρέχεται από τα τεχνικά και τα επαγγελματικά Λύκεια και σχολές στη μέση βαθμίδα και από τα Κ.Α.Τ.Ε.Ε. (*) στην ανώτερη.

Έξω από το εκπαιδευτικό σύστημα αρκετοί οργανισμοί οργανώνουν προγράμματα τεχνικής και επαγγελματικής κατάρτισης. Στα πλαίσια αυτών των προγραμμάτων λειτουργούν οι σχολές μαθητείας και τα κέντρα ταχύρρυθμης εκπαίδευσης του ΟΑΕΔ, τα κέντρα επιμόρφωσης ενηλίκων και τα ιδιωτικά κέντρα που ιδρύουν οι ίδιες οι

* Τα ΚΑΤΕΕ, προς το τέλος του 1983, καταργήθηκαν και στη θέση τους δημιουργήθηκαν τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ) με το νόμο 1404/ΦΕΚ 173Α'/1983 (24.11.83).

επιχειρήσεις. Τα διάφορα αυτά κέντρα, εκτός από εκείνα που δημιουργήθηκαν από τις ίδιες τις επιχειρήσεις, εξαρτώνται από τα Υπουργεία Παιδείας, Εργασίας (και συγκεκριμένα από τον ΟΑΕΔ), Κοινωνικών Υπηρεσιών, Γεωργίας, καθώς και από διάφορους οργανισμούς, όπως το ΕΛΚΕΠΑ.

α) Η επαγγελματική εκπαίδευση στα πλαίσια του σχολικού συστήματος

Στην Ελλάδα η επαγγελματική εκπαίδευση εντάσσεται στα πλαίσια του σχολικού συστήματος το 1952. Μέχρι το 1959 παρέχεται από ιδιωτικές σχολές και πρέπει να περιμένουμε τη μεταρρύθμιση του 1976—1977 για να ενσωματωθεί στην σχολική πυραμίδα σαν ισοδύναμη με τη γενική εκπαίδευση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12.

Αριθμός μαθητών και μαθητριών που φοιτούν στην Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση (1977—78)

Τύποι εκπαίδευσης	Μαθητές	Μαθήτριες	Σύνολο
Τεχνικά Λύκεια	6.667	1.200	7.867
Επαγγελματικά Λύκεια	2.113	4.400	6.513
Τεχνικές και Επαγγελματικές Σχολές (νέου τύπου) από τις οποίες:	7.713	902	8.615
Τμήμα μηχανικών	3.776	61	3.837
» ηλεκτρολόγων	2.379	75	2.454
» ηλεκτρονικών	1.181	189	1.370
» Οικοδομής	339	430	769
» Γεωργικο-κτηνοτροφικό	10	12	22
» Βιοτεχνίας	—	20	20
» Υπαλλήλων γραφείου και καταστ.	27	116	143
Τεχνικές και Επαγγελματικές Μέσες Σχολές (παλαιού τύπου)	45.763	12.475	58.220
Τεχνικές	35.848	4.590	40.438
Αγροτικές	68	—	68
Εμπορικές	3.625	4.624	8.249
Εμπορικής Ναυτιλίας	3.751	516	4.267
Υπηρεσιών	687	2.727	3.414
Σεμιναρίων	1.652	—	1.652
Βιοτεχνίας	132	—	132
Τεχνικές και Επαγγελματικές Κατώτε- ρες Σχολές (παλαιού τύπου)	41.049	2.464	43.513
Τεχνικές	40.810	1.148	41.958
Αγροτικές	111	—	111
Οικιακής Οικονομίας	—	649	649
Υπηρεσιών	128	667	795
Γενικό Σύνολο	103.305	21.423	124.728

Η διάρκεια των σπουδών στις ημερήσιες τεχνικές και επαγγελματικές σχολές είναι 4 εξάμηνα και 6 εξάμηνα στις νυχτερινές.

Μετά το τέλος των σπουδών τους οι μαθητές είτε εισέρχονται στην αγορά εργασίας, είτε γράφονται στο δεύτερο έτος των επαγγελματικών και τεχνικών λυκείων.

Όπως δείχνει ο πίνακας 12 της σελ. 34, το 1977/78 παρακολουθούσαν τα μαθήματα περίπου 125.000 μαθητές από τους οποίους οι 21.000 ήταν κορίτσια, δηλαδή το 17% του συνόλου.

Οι τεχνικές σχολές και τα τεχνικά λύκεια παρέχουν τις παρακάτω ειδικεύσεις: μηχανολογία — ηλεκτρολογία, ηλεκτρονικά, οικοδομικά επαγγέλματα, ραπτική, υπάλληλος γραφείου και χρυσοχοΐα. Τα αγόρια αντιπροσωπεύουν περίπου το 90% των μαθητών. Τα κορίτσια είναι προσανατολισμένα κατεξοχήν στα εμπορικά τμήματα και γενικά στα επαγγέλματα του τριτογενούς τομέα: δακτυλογράφοι, λογίστριες, νομοκόμες κλπ.

Στην ανώτερη βαθμίδα λειτουργούν τα Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Κ.Α.Τ.Ε.Ε.). Δημιουργήθηκαν το 1974 σε πέντε μεγάλες πόλεις της Ελλάδας: Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο και Λάρισα. Σήμερα λειτουργούν δώδεκα ΚΑΤΕΕ.

Κάθε ΚΑΤΕΕ περιλαμβάνει διάφορες ανώτερες σχολές: Τεχνολόγων Τροφίμων, Στελεχών Επιχειρήσεων, Στελεχών Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας, Στελεχών Γραφικών και Διακοσμητικών Τεχνών και Τεχνολόγων Γεωπονίας και Άρδευσης — Δασοπονίας — Κτηνοτροφίας και Ιχθυοκομίας. Κάθε σχολή περιλαμβάνει διάφορα Τμήματα. Οι σπουδές διαρκούν το πολύ τρία χρόνια⁽¹⁾.

Το 1980—81 ο αριθμός των σπουδαστών στα ΚΑΤΕΕ έφτανε περίπου τους 20.000 από τους οποίους οι 6.500 ήσαν κορίτσια.

Στα Κέντρα αυτά, επίσης, συνήθως τα κορίτσια σπουδάζουν σε τμήματα, που οδηγούν σε επαγγέλματα του τριτογενούς τομέα: Κοινωνικοί λειτουργοί, φυσιοθεραπεύτριες κ.λ.π.

β) Η επαγγελματική κατάρτιση έξω από τα πλαίσια του σχολικού συστήματος

Το μεγαλύτερο μέρος της επαγγελματικής κατάρτισης έξω από τα πλαίσια του σχολικού συστήματος παρέχεται από τον ΟΑΕΔ που διαθέτει σχολές μαθητείας και κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης ενηλίκων.

Στα κέντρα μαθητείας η εκπαίδευση συνδυάζεται με την εργασία. Οι νέοι τοποθετούνται από τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ σε επιχειρήσεις στη βάση ενός συμβολαίου μαθητείας που συνάπτει ο οργανισμός με την εργοδασία. Σύμφωνα με το συμβόλαιο αυτό οι μαθητευόμενοι παρέχουν εργασία 6—7 ωρών καθημερινά και παρακολουθούν 3—4 ώρες μαθήματα το βράδυ.

1. Σύμφωνα με το άρθρο 16, § 7 του Συντάγματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13.

Εξέλιξη του αριθμού των πτυχιούχων και των εγγεγραμμένων μαθητών στις σχολές μαθητείας (1978—1979)

Σχολικό Έτος	Αριθμός Σχολών	Αριθμός Κέντρων	Εγγεγραμμένοι	Απόφοιτοι
1970—71	52	—	3.800	1.300
1971—72	51	—	4.072	1.551
1972—73	34	8	4.766	1.774
1973—74	31	11	4.414	1.987
1974—75	32	11	4.732	2.229
1975—76	32	11	3.999	2.328
1976—77	34	11	4.190	2.055
1978—79	34	11	3.603 *	2.055
1979—80	33	11	9.281 **	1.909

* από τους οποίους οι 1.140 στις σχολές νέου τύπου.

** από τους οποίους οι 2.659 στις σχολές νέου τύπου.

Πηγή: Απολογισμός δραστηριότητας του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού 1979 και 1980, Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, Αθήνα 1982.

Η υπάρχουσα νομοθεσία ορίζει ότι οι μαθητευόμενοι που έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους παίρνουν ημερομίσθιο ίσο με το βασικό ανειδίκευτου εργάτη. Το 1982 η αμοιβή αυτή ήταν 825 δραχ. Οι μαθητευόμενοι κάτω των 18 χρονών δεν παίρνουν παρά το 50% του βασικού ημερομισθίου κατά το πρώτο εξάμηνο της μαθητείας τους 60% το δεύτερο, 70% το τρίτο κ.ο.κ. (1).

Όπως δείχνει ο πίνακας 13, το 1979—80 λειτούργησαν 33 σχολές και 11 κέντρα φοίτησαν πάνω από 9.000 μαθητές και αποφοίτησαν 1.909. Ανάμεσα στο 1970—71 και το 1978—79 ο αριθμός των εγγεγραμμένων μεταβλήθηκε ελάχιστα και κυμάνθηκε γύρω στους 4.000. Αντίθετα ο αριθμός των αποφοιτούντων σημείωσε αισθητή άνοδο, την ίδια χρονική περίοδο αυξήθηκε κατά 58%. Το 1979—80 σημειώνεται σημαντική αύξηση των εγγεγραμμένων, χωρίς να αυξηθεί ο αριθμός των αποφοιτούντων.

Τα κορίτσια που παρακολουθούν τα μαθήματα αυτά είναι ολιγάριθμα, δεν ξεπερνούν το 5% του συνόλου των μαθητών.

Οι σχολές επαγγελματικής κατάρτισης ενηλίκων περιλαμβάνουν περιορισμένο αριθμό ειδικοτήτων. Το 1980 στις 11 σχολές καταρτίστηκαν 560 ενήλικες και χορηγήθηκαν 554 πτυχία. Από το 1974 ο αριθμός των εγγεγραμμένων δεν μεταβλήθηκε παρά ελάχιστα, το ίδιο κι ο αριθμός των αποφοιτούντων.

Επαγγελματική κατάρτιση παρέχεται επίσης και από τις ίδιες τις επιχειρήσεις σε εντατικά προγράμματα με τη βοήθεια του ΟΑΕΔ, που καλύπτει μεγάλο μέρος των εξόδων. Το 1980, πραγματοποιήθη-

1. Βλ. Κούλα Κασιμάτη, Ζωή Πιλαφτσόγλου, Κώστας Τσακίρης: Τα κέντρα Μαθητείας του ΟΑΕΔ, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1982, σελ. 65.

καν 13 προγράμματα εντατικής επαγγελματικής κατάρτισης που τα παρακολούθησαν 554 άτομα.

Στις σχολές τουριστικών επαγγελμάτων εκπαιδεύονται μερικές εκατοντάδες άτομα το χρόνο. Στους 1.100 εγγεγραμμένους το 1976, αποφοίτησαν 809. Το 1980, αποφοίτησαν 126 από τους 521 εγγεγραμμένους.

Το Υπουργείο Γεωργίας τέλος διαθέτει 45 κέντρα επαγγελματικής γεωργικής εκπαίδευσης (Κ.Ε.Γ.Ε.) με προγράμματα πολύ μικρής διάρκειας (3 εβδομάδες το ανώτατο) που απευθύνονται σε αγρότες. Τα μαθήματα για τους άνδρες αφορούν την κτηνοτροφία, την αγροτική οικονομία και τις γεωργικές τεχνικές, με βάση τη μονάδα της οικογενειακής εκμετάλλευσης. Τα μαθήματα για γυναίκες αφορούν κυρίως την οικιακή οικονομία.

Η συνοπτική αυτή παρουσίαση του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης αποκαλύπτει ορισμένες βασικές ανεπάρκειες. Ο περιορισμένος αριθμός αυτών που έχουν κατορθώσει να αποκτήσουν μια πραγματική επαγγελματική εξειδίκευση υποχρεώνει συχνά τις επιχειρήσεις να προσλαμβάνουν ανειδίκευτο προσωπικό για θέσεις που απαιτούν ειδική κατάρτιση.

Θύματα αυτής της έλλειψης επαγγελματικής κατάρτισης είναι περισσότερο οι γυναίκες. Περίπου το 85% των γυναικών που αποχολούνται στον δευτερογενή τομέα είναι ανειδίκευτες.

Επίσης, πολλά από τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης είναι ξεπερασμένα και δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες της βιομηχανίας. Για όλους αυτούς τους λόγους υπάρχει στον τομέα αυτό ένα ευρύ πεδίο δράσης για τη Λαϊκή Επιμόρφωση.

4. Ορισμένες ιδιαιτερότητες της εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Αναφερθήκαμε ήδη σε μία πλευρά της εκπαίδευσης, που έχει σημασία για όποιον ασχολείται με την επιμόρφωση των ενηλίκων των λαϊκών στρωμάτων: στην δευτερεύουσα θέση της τεχνικής και της επαγγελματικής εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ακόμη και μετά τη μεταρρύθμιση του 1976—1977 η τεχνική και η επαγγελματική εκπαίδευση, ιδιαίτερα στην ανώτερη βαθμίδα της, συνεχίζει να θεωρείται λύση ανάγκης για όσους απέτυχαν στην είσοδό τους στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και δεν έχουν τα μέσα να αντιμετωπίσουν συνέχιση των σπουδών τους στο εξωτερικό⁽¹⁾.

1. Η Μαρία Ηλιού αναφέρει στο σημείο αυτό τις μελέτες των Μ. Κασσωτάκη και Κ. Χριστομάνου που επιβεβαιώνουν την απόρριψη αυτού του τύπου εκπαίδευσης από τους υποψήφιους, τους ίδιους τους σπουδαστές που την παρακολουθούν και τους εργοδότες. Βλ. Μ. Κασσωτάκη: Η Οικονομική ανάπτυξη και το πρόβλημα του σχολικού και επαγγελματικού προσανατολισμού στην Ελλάδα, Πανεπιστήμιο Αθήνας 1979, και Κ. Χριστομάνου: Η ανώτερη τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα. Ψυχολογικές και κοινωνικές επιδράσεις των ΚΑΤΕΕ στους σπουδαστές, Διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1981.

Η ανυποληψία που βαρύνει την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση φαίνεται καθαρά και στο παρακάτω απόσπασμα των πρακτικών της Βουλής. Στη συζήτηση για το σχέδιο νόμου που στόχευε στην ανάπτυξη της μέσης τεχνικής εκπαίδευσης, ο εισηγητής της πλειοψηφίας χρησιμοποίησε την παρακάτω αποκαλυπτική διατύπωση: «Προτείνω» η μέση τεχνική παιδεία «για λόγους κυρίως ψυχολογικούς να ονομαστεί Τεχνικό Λύκειο, ώστε αυτοί που θα ακολουθούν την τεχνική και επαγγελματική Παιδεία να πιστεύουν ότι φοιτούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση» (1).

Η ανυποληψία της τεχνικής και της επαγγελματικής εκπαίδευσης συμβαδίζει με μία υπερτίμηση της γενικής εκπαίδευσης που θεωρείται ότι αποτελεί τη βασιλική οδό που οδηγεί στο Πανεπιστήμιο. Παρόλα αυτά το απολυτήριο λυκείου δεν ανοίγει αυτόματα τις πύλες των Α.Ε.Ι., διότι εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού θέσεων υπάρχει ένα σύστημα επιλογής βασισμένο σε μία σειρά από εξετάσεις.

Επειδή όμως η μέση εκπαίδευση είναι οργανωμένη με στόχο τη συνέχιση των σπουδών και δεν προετοιμάζει για την είσοδο στην επαγγελματική ζωή, το απολυτήριο λυκείου, ακόμη και όταν σε ορισμένες περιπτώσεις είναι χρήσιμο ως τυπικό προσόν, δεν αντιστοιχεί σε καμιά επαγγελματική κατάρτιση. Η αξία του, λοιπόν, στην αγορά εργασίας είναι χαμηλή ενώ η κοινωνική ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση εξαιρετικά υψηλή. Και επειδή ο περιορισμένος αριθμός θέσεων στα Πανεπιστήμια δεν επιτρέπει την ικανοποίησή της, έχει αναπτυχθεί από χρόνια και εντείνεται όλο και πιά πολύ ένα ισχυρό ρεύμα αναχώρησης των νέων για σπουδές στο εξωτερικό. Το 1966 οι Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό ήσαν 12.650 και το 1973, 21.710, περνώντας σε απόλυτους αριθμούς από την 6η στη 3η θέση, μετά τις Ε.Π.Α. και την Ιορδανία(2).

Το προσωπικό όφελος από τις σπουδές είναι χαμηλό αν δεν καταλήξουν στο πτυχίο μιάς προνομιακής Σχολής ή αν δεν συνοδεύονται από μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό. Η έκταση της ανισότητας που διαμορφώνει το σχολικό σύστημα δεν γίνεται αντιληπτή παρά μόνο μετά το σχολείο.

Έτσι, η ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα δεν είναι οξυμένη παρά μόνο πάνω και κάτω από τη σχολική πυραμίδα: στους αναλφάβητους και στην αγορά εργασίας. Συνδυασμένη με τις κοινωνικές ανισότητες χαρακτηρίζει, επίσης, την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και τους προνομιακούς κλάδους της ανώτατης εκπαίδευσης.

Τα χαρακτηριστικά αυτά μαρτυρούν μία αρκετά ξεκάθαρη τομή ανάμεσα στη ζωή και το σχολείο, στο βαθμό που το σχολείο δεν προετοιμάζει για την ένταξη στην επαγγελματική ζωή και καλλιέργει μιά στάση σχετικής περιφρόνησης προς την χειρονακτική εργασία. Σε αυτά πρέπει να προσθέσουμε την ενδημική έλλειψη μέσων που η

1. Μαρία Ηλιού: «Les ambiguïtés d'une réforme qui se contredit, le cas grec», 10η Σύνοδος Ευρωπαϊκής Ένωσης Συγκριτικής Εκπ/σης Γενεύη, 20-30 Σεπτεμβρίου 1981, πολυγραφημένο κείμενο σελ. 6.

2. UNESCO: Στατιστική των σπουδαστών στο εξωτερικό, 1969-1973, παρατίθεται από την Μαρία Ηλιού.

προφανέστερη επίπτωσή της είναι η κακή ποιότητα της παρεχόμενης διδασκαλίας και οι δύσκολες συνθήκες μέσα στις οποίες διεξάγεται, καθώς και το υψηλό ποσοστό αναλφαριθμητισμού⁽¹⁾.

Από τις διεθνείς στατιστικές μπορούμε πράγματι να διαπιστώσουμε ότι η Ελλάδα βρίσκεται στο χαμηλότερο τμήμα της κλίμακας των ευρωπαϊκών χωρών όσον αφορά το ποσοστό του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος που διατίθεται για την εκπαίδευση και ως προς το κόστος του κάθε μαθητή ανά έτος. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί σοβαρές ελλείψεις στο επίπεδο της υποδομής, όπως δείχνουν οι τελευταίες στατιστικές του 1977 για τη δημόσια εκπαίδευση.

Τη χρονιά εκείνη, μόνο 20% από τα Δημοτικά σχολεία ήταν πλήρη, 39% ήταν μονοθέσια και τα υπόλοιπα βρίσκονταν στις ενδιάμεσες βαθμίδες. Τον ίδιο χρόνο, περίπου τα μισά σχολεία ήταν υποχρεωμένα να μοιράζονται τις κτιριακές τους εγκαταστάσεις με άλλες σχολικές μονάδες, γεγονός που συνεπάγεται εναλλασσόμενο ωρario μαθημάτων: τα παιδιά έχουν σχολείο άλλοτε το πρωί, άλλοτε το απόγευμα⁽¹⁾.

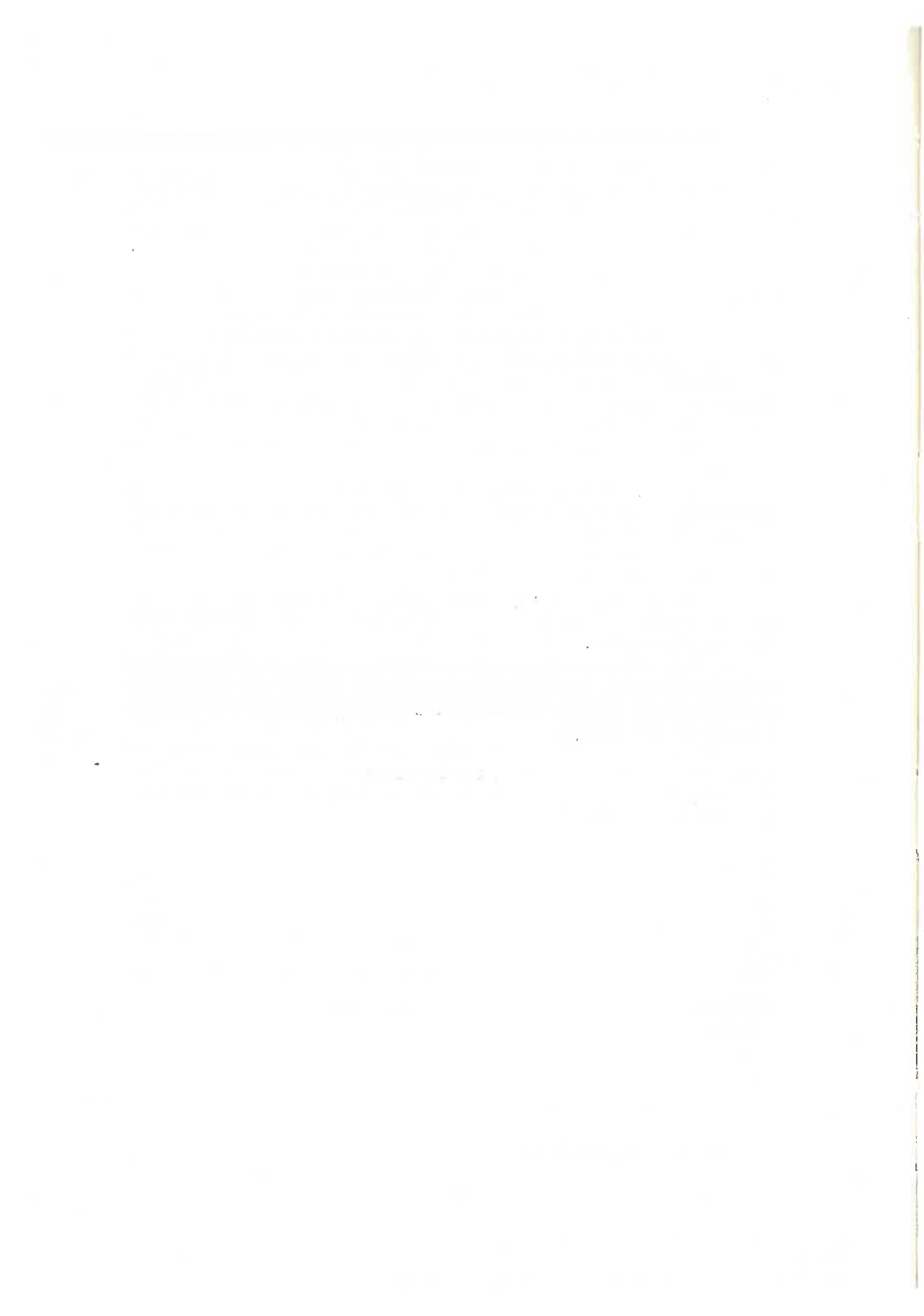
Μία τελευταία ιδιαιτερότητα της ελληνικής εκπαίδευσης είναι ο υπερβολικός συγκεντρωτισμός της. Η μεταρρύθμιση του 1976 δεν τον μείωσε διόλου, αντίθετα τον ενίσχυσε, επιβάλλοντας έναν απόλυτο διοικητικό έλεγχο πάνω σε όλα τα εκπαιδευτικά θέματα. Η Μαρία Ηλιού παραθέτει έναν αριθμό παραδειγμάτων:

— Για κάθε τάξη και για κάθε μάθημα δεν υπάρχει παρά ένα και μόνο εγχειρίδιο που συντάσσεται σύμφωνα με τις αναλυτικές οδηγίες του Υπουργείου.

— Ένας καταγιγισμός αποφάσεων, οδηγιών και εγκυκλίων ρυθμίζει τη δουλειά των εκπαιδευτικών, ορίζοντας ακόμα και την επιτρεπόμενη διαφορά μεταξύ του βαθμού στα προφορικά και του βαθμού στα γραπτά ανά τρίμηνο.

— Κανένας ερευνητής ή εκπαιδευτικός δεν έχει δικαίωμα να κάνει έρευνα σε κάποιο σχολείο, **αν δεν έχει προηγουμένως** υποβάλει στο Υπουργείο Παιδείας για έγκριση το πρόγραμμα της έρευνας μαζί με το ερωτηματολόγιο⁽¹⁾.

1. Μαρία Ηλιού, βλ. υποσημείωση (1) σελ. 44.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ.

**ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΟΜΕΣ
ΤΗΣ ΛΑ·Ι·ΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ**

Α. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το 1943 δημιουργείται στα πλαίσια του Υπουργείου Παιδείας μία ειδική υπηρεσία που ονομάζεται «Τμήμα Επιμόρφωσης Ενηλίκων» (νόμος 837/1943).

Στις αρμοδιότητες της υπηρεσίας αυτής, που δημιουργείται κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, περιλαμβάνεται αφενός η σύνταξη και έκδοση βιβλίων, φυλλαδίων και ενός περιοδικού, αφετέρου η οργάνωση διαλέξεων και πολιτιστικών ραδιοφωνικών εκπομπών. Στην πραγματικότητα το τμήμα Επιμόρφωσης Ενηλίκων είχε αναλάβει μέχρι την απελευθέρωση τη διάδοση της ναζιστικής προπαγάνδας.

Μετά τον εμφύλιο πόλεμο εκδίδεται το νομοθετικό διάταγμα 3094/1954 για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού. Προβλέπει τη δημιουργία δημόσιων νυχτερινών Δημοτικών σχολείων, που όπως αναφέραμε προηγουμένως αποδείχτηκαν αναποτελεσματικά. Προβλέπει ακόμη τη δημιουργία Κέντρων Επιμόρφωσης Ενηλίκων.

Σε αντίθεση με τα νυχτερινά Δημοτικά σχολεία που άρχισαν να λειτουργούν αμέσως, Κέντρα Επιμόρφωσης δημιουργήθηκαν μόνο μετά την έκδοση της εγκυκλίου 117452 της 10ης Οκτωβρίου 1959. Τα Κέντρα Επιμόρφωσης απευθύνονται σε άτομα άνω των 20 ετών, αναλφάβητους ή ημιαναλφάβητους, προσφέροντάς τους με τη μορφή διαλέξεων ορισμένες βασικές γνώσεις πάνω σε γενικά θέματα, όπως τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις των πολιτών, η υγιεινή, η Θρησκεία, η κτηνοτροφία κ.λ.π. Οι επιμορφωτές στην πλειοψηφία τους ήταν δάσκαλοι, γιατροί, γεωπόνοι, παπάδες για τη θρησκευτική και ηθική διαπαιδαγώγηση και χωροφύλακες για την «πολιτική αγωγή».

Το θεσμικό πλαίσιο ήταν το εξής: σε νομαρχιακό επίπεδο υπήρχε η Νομαρχιακή Επιτροπή Καταπολέμησης του Αναλφαβητισμού (Ν.Ε.Κ.Α.) και σε κεντρικό επίπεδο η Κεντρική Επιτροπή Καταπολέμησης του Αναλφαβητισμού (ΚΕΚΑ).

Η ίδια δομή διατηρήθηκε μέχρι τη μεταρρύθμιση του 1976. Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας (1967—1974) ο μηχανισμός της Επιμόρφωσης Ενηλίκων χρησιμοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικά σαν όργανο προπαγάνδας. Η λειτουργία αυτή φαίνεται καθαρά από τα στατιστικά στοιχεία της περιόδου αυτής. Πράγματι, το 1973, χρονιά του δημοψηφίσματος για το πολίτευμα, οι στατιστικές δίνουν αριθμό συμμετοχής στις δραστηριότητες της Λαϊκής Επιμόρφωσης ίσο με το σύνολο σχεδόν του ενεργού πληθυσμού. Είναι προφανές ότι θεωρείται ότι παρακολούθησε τις δραστηριότητες της Επιμόρφωσης Ενηλίκων ο καθένας που κλήθηκε να παρακολουθήσει τις διαλέξεις, που εξάλλου πολύ συχνά τις οργάνωναν οι ίδιοι οι στρατιωτικοί.

Μετά τη μεταπολίτευση του 1974 και στα πλαίσια της προσπάθειας της τότε Κυβέρνησης να παρουσιάσει μια εκσυγχρονισμένη ει-

κόνα της Ελλάδας σε όλα τα επίπεδα, επιχειρήθηκε και η μεταρρύθμιση της Επιμόρφωσης των Ενηλίκων. Το 1976 πραγματοποιήθηκε η αναδιοργάνωση του θεσμού που η Κυβέρνηση τη χαρακτήρισε «ριζοσπαστική». Στην πραγματικότητα τίποτε το ουσιαστικό δεν άλλαξε.

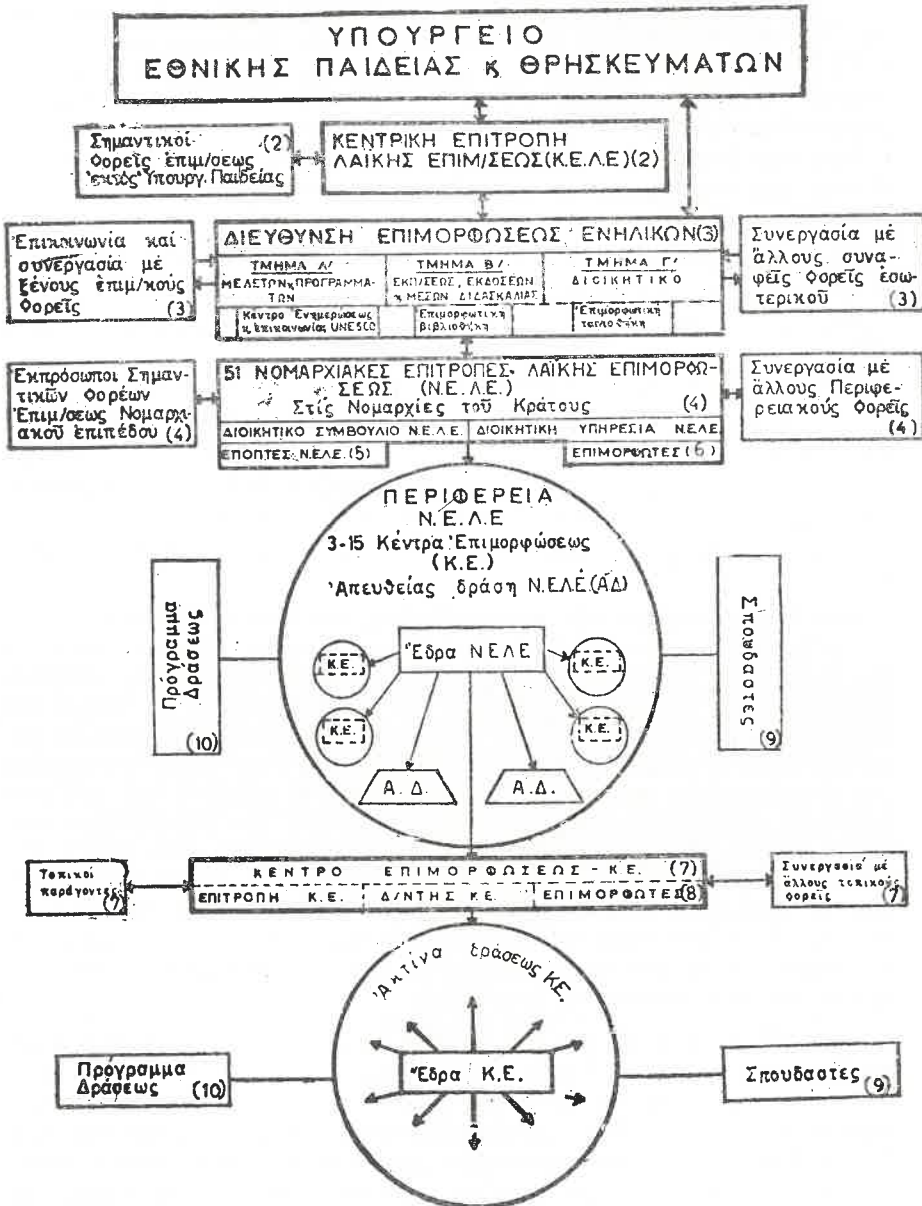
Οι αλλαγές περιορίστηκαν στη μετατροπή της υπηρεσίας Επιμόρφωσης Ενηλίκων σε Διεύθυνση και στη φραστική υιοθέτηση των γενικών στόχων της UNESCO για την επιμόρφωση των ενηλίκων. Αρχίζουν, επίσης, να οργανώνονται περισσότερο οι δραστηριότητες επαγγελματικής επιμόρφωσης: για πρώτη φορά, παράλληλα με τις μορφωτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, λειτουργούν και τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης, οργανωμένα σε κύκλους συνήθως πολύ μικρής διάρκειας.

Η δομή λοιπόν της Λαϊκής Επιμόρφωσης που ισχύει μέχρι τον Οκτώβρη του 1982 χρονολογείται από το 1976. Θα πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι ανάμεσα στα 1976 και το 1981 έγιναν αρκετές τροποποιήσεις με υπουργικές αποφάσεις. Αλλά αυτές αφορούσαν περισσότερο θέματα πρόσληψης και αμοιβής των επιμορφωτών και των στελεχών και δεν έθιγαν τις βασικές αρχές ούτε τη γενική δομή της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

1. Οργάνωση της Λαϊκής Επιμόρφωσης

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ (1)

Το παραπάνω σχήμα παρουσιάζει τη γενική διάρθρωση της Επιμόρφωσης των Ενηλίκων όπως εμφανίζεται στον κανονισμό που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα της Κυβέρνησης αριθ. 1316 της 31ης Δεκεμβρίου 1980.

α) Σε κεντρικό επίπεδο λειτουργούν :

Η Κεντρική Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΚΕΛΕ).

Η Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων.

Η ΚΕΛΕ απαρτίζεται από 9 μέλη, έχει επίτιμο πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πρόεδρο τον Υπουργό Παιδείας. Τα υπόλοιπα μέλη είναι εκπρόσωποι :

- της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας
- της Ακαδημίας Αθηνών
- του Υπουργείου Γεωργίας
- του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών
- του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών
- της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων
- της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών
- ενός από τους σημαντικότερους ιδιωτικούς επιμορφωτικούς οργανισμούς.

Οι Αρμοδιότητες της ΚΕΛΕ είναι :

- η χάραξη των κατευθυντήριων γραμμών για την επιμόρφωση των ενηλίκων.

- η μέριμνα για το συντονισμό των προσπαθειών των επιμορφωτικών φορέων που συμμετέχουν με εκπροσώπους τους.

- η επεξεργασία του κανονισμού λειτουργίας των Κέντρων Επιμόρφωσης

- η μέριμνα για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού.

Η Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων αποτελεί οργανική ενότητα της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας και περιλαμβάνει τρία τμήματα : Το τμήμα μελετών και προγραμμάτων, το τμήμα εκδόσεων και διδακτικού υλικού και το τμήμα διοίκησης. Βασικό έργο της είναι η μελέτη της οργάνωσης και της ανάπτυξης του θεσμού της επιμόρφωσης των ενηλίκων, καθώς και η μέριμνα για την επεξεργασία προγραμμάτων με στόχο την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του λαού και η κατάρτιση και εξειδίκευση των στελεχών της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Στις αρμοδιότητές της συγκαταλέγεται, επίσης, η παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, η εφαρμογή των αποφάσεων της ΚΕΛΕ, η επίβλεψη της λειτουργίας των Κέντρων Επιμόρφωσης, η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και η συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς επιμόρφωσης ενηλίκων.

β) Σε περιφερειακό επίπεδο : Η Νομαρχιακή Επιτροπή Καταπολέμησης του Αναλφαβητισμού (ΝΕΚΑ) μετονομάστηκε σε Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ) αφήνοντας να εννοηθεί ότι ο αναλφαβητισμός δεν αποτελούσε πια πρόβλημα άμεσης προτεραιότητας που χρειαζόταν ειδική αντιμετώπιση.

Η ΝΕΛΕ έχει επίτιμο πρόεδρο, τον Μητροπολίτη της έδρας του νομού και πρόεδρο τον Νομάρχη.

Στα μέλη της περιλαμβάνονται : ένας εκπρόσωπος του Δήμου της πρωτεύουσας του νομού, ο υπεύθυνος της Διεύθυνσης Κοινωνικών

υπηρεσιών, ο αρχαιότερος Επιθεωρητής στοιχειώδους εκπαίδευσης, ο αρχαιότερος Επιθεωρητής μέση εκπαίδευσης, ο Διευθυντής της Γεωργικής υπηρεσίας και ένας εκπρόσωπος των κυριότερων πολιτιστικών συλλόγων διορισμένος από τον Νομόρχη.

Η ΝΕΛΕ είναι επιφορτισμένη με την επίβλεψη της επιμόρφωσης των ενηλίκων στο νομό. Συγκεκριμένα ιδρύει τα Κέντρα Επιμόρφωσης, ορίζει τους διευθυντές τους και επιβλέπει τη συγκρότηση των επιτροπών τους. Ιδρύει δημόσια νυχτερινά Δημοτικά σχολεία και αναπτύσσει επιμορφωτικές δραστηριότητες στις Κοινότητες που δεν καλύπτονται από τα Κέντρα Επιμόρφωσης (απευθείας δράση). Διαθέτει δικό της προϋπολογισμό και θα πρέπει να συντονίζει όλες τις επιμορφωτικές προσπάθειες στο νομό. Τα μέλη της, όπως και τα μέλη της ΚΕΛΕ, είναι άμισθα. Τις αποφάσεις της ΝΕΛΕ τις υλοποιεί ο Προϊστάμενος της υπηρεσίας επιμόρφωσης, συνήθως ένας δάσκαλος ειδικά αποσπασμένος στη θέση αυτή από τον Νομόρχη, με πρόσθετη αμοιβή 5.000 δρχ. το μήνα.

γ) Σε τοπικό επίπεδο ιδρύονται Κέντρα Επιμόρφωσης Ενηλίκων. Αποτελούν μονάδες σχετικά αυτόνομες τόσο στην κατάρτιση του προγράμματός τους όσο και στην επιλογή του διδακτικού προσωπικού. Την ευθύνη της λειτουργίας κάθε Κέντρου Επιμόρφωσης την έχει ο διευθυντής του.

Οι διευθυντές των Κέντρων Επιμόρφωσης διορίζονται από τη ΝΕΛΕ, και συνήθως είναι εκπαιδευτικοί της Δημοτικής ή μερικές φορές και της μέσης εκπαίδευσης που προσλαμβάνονται για μερική απασχόληση. Η αμοιβή τους για τις υπηρεσίες τους αυτές ήταν ανάλογη με τον όγκο της ετήσιας δραστηριότητας του Κέντρου το οποίο διηύθυναν.

Η επιτροπή του Κέντρου απαρτιζόταν από 5 ως 7 τοπικές προσωπικότητες και περιλάμβανε έναν εκπρόσωπο του Δήμου ή των τοπικών Κοινοτήτων. Τα μέλη της επιτροπής διορίζονταν από τη ΝΕΛΕ μετά από πρόταση του διευθυντή του Κέντρου και ήταν άμισθα. Ευθύνη της επιτροπής ήταν η μέριμνα, σε συνεργασία με το διευθυντή του Κέντρου, για την επεξεργασία του προγράμματος δράσης και για την εύρυθμη λειτουργία του Κέντρου.

Ο διευθυντής στα σημαντικότερα Κέντρα, μπορούσε να έχει ένα βοηθό, τον υποδιευθυντή, που διοριζόταν από τη ΝΕΛΕ μετά από πρότασή του. Η αμοιβή του υποδιευθυντή εξαρτιόταν, επίσης, από τον όγκο της δραστηριότητας του Κέντρου.

2. Η λειτουργία της Λαϊκής Επιμόρφωσης από το 1976 ως το 1981

Μία πρώτη ανάγνωση των στόχων που θέτει ο παλιός κανονισμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, μπορεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η τότε Κυβέρνηση είχε ασπασθεί τις βασικές αρχές της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και τις έθετε πραγματικά σε εφαρμογή.

Βρίσκουμε πράγματι πολλές ρητές αναφορές στις κατευθύνσεις της UNESCO.

Μία προσεκτικότερη όμως μελέτη του δείχνει ότι :

— δίνεται προτεραιότητα στις δραστηριότητες αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, χωρίς να επισημαίνεται η αναγκαιότητα ένταξής τους σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, στα πλαίσια της τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης·

-- κάτω από το κάλυμμα ενός φιλελευθερισμού και του «ό,τι θέλει ο λαός», διαφαίνεται μία πολύ μεγάλη χαλαρότητα στην επιλογή των επιμορφωτικών μαθημάτων και μία φετιχοποίηση των «αυθόρμητων» και ατομικών αιτημάτων σε βάρος της ανταπόκρισης σε θεμελιακές ανάγκες·

— σε αντίθεση με αυτό το φιλελευθερισμό, υπάρχει ένας αυστηρός συγκεντρωτισμός στη λειτουργία της επιμόρφωσης ενηλίκων, στο βαθμό που ο κανονισμός προβλέπει και την παραμικρότερη λεπτομέρεια·

— το μοναδικό κίνητρο για τους κυριώτερους υπεύθυνους είναι η αμοιβή, που όπως αναφέραμε προηγουμένως είναι ανάλογη με τον όγκο των δραστηριοτήτων τους, ενώ απουσιάζει και ο παραμικρός κοινωνικός προγραμματισμός.

Η προσεκτική μελέτη της πρακτικής επιβεβαιώνει γενικά τις παρατηρήσεις αυτές.

Ο παλιός κανονισμός (ΦΕΚ 1316, τεύχ. Β', 31.12.1980) περιλαμβάνει θέβαια τους στόχους της προσωπικής άνθισης, της ανάπτυξης της προσωπικότητας και της απόκτησης μίας σειράς διανοητικών εργαλείων απαραίτητων στην καθημερινή ζωή, αλλά το βάρος πέφτει στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τονίζεται όχι μόνο στα άρθρα του κανονισμού που θέτουν τις γενικές αρχές της επιμόρφωσης ενηλίκων (άρθρο 2, § 12) αλλά και στα άρθρα που καθορίζουν τους στόχους (άρθρ 4, § δ) και το περιεχόμενο (§ 8β).

Επακόλουθο αυτής της εμμονής, που εξάλλου συνδυάζεται με το γεγονός ότι είναι πολύ πιό εύκολη η διοργάνωση δραστηριοτήτων με ψυχαγωγικό χαρακτήρα όπως ο χορός, η μουσική, το ποδόσφαιρο κλπ., ήταν η σημαντική ανάπτυξη αυτού του τύπου της επιμόρφωσης, χωρίς καμιά σύνδεση με τις ανάγκες κοινωνικής και επαγγελματικής κατάρτισης.

Το σύστημα αμοιβής, εξάλλου, των διευθυντών και των υποδιευθυντών των Κέντρων Επιμόρφωσης τους ωθούσε στην αναζήτηση της ευκολίας παρά σε μία προσπάθεια να αγγίξουν σε βάθος τα λαϊκά στρώματα. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι το σύστημα αυτό χαρακτηρίζει συνολικά τον παλιό κανονισμό. Ορίζοντας την αμοιβή των διευθυντών των Κέντρων σε συνάρτηση με τις επιμορφωτικές ώρες που πραγματοποιούσε το Κέντρο τους και ανάλογα με το χαρακτηρισμό του σε αστικό, ημιαστικό ή αγροτικό, οι υπεύθυνοι εξωθούνταν να αιξάνουν τις δραστηριότητες χωρίς να παίρνουν υπόψη τους την οικονομική τους χρησιμότητα ή τις κοινωνικές και πολιτιστικές τους διαστάσεις. Έτσι, όλοι σχεδόν οι διευθυντές Κέντρων προσανατολίζουν τη δραστηριότητά τους στα πιό «δημοφιλή» τμήματα μάθη-

σης, χωρίς προηγουμένως να ασχοληθούν με την ανίχνευση των αναγκών και χωρίς να εξετάσουν αν το κοινό που εκφράζει αυτή τη ζήτηση αντιστοιχεί με εκείνους που θέλει κατά προτεραιότητα να αγκαλιάσει η Λαϊκή Επιμόρφωση. Υπάρχουν ακόμη ορισμένοι διευθυντές που δέχονται πλασματικές δηλώσεις επιμορφωτικών ωρών από τους επιμορφωτές των Κέντρων τους, πράγμα που τους επιτρέπει να αυξάνουν και οι ίδιοι την αμοιβή τους. Τέλος, αν πάρουμε υπόψη μας ότι οι περισσότεροι από τους διευθυντές ήταν εκπαιδευτικοί, θα αντιληφθούμε ότι έφθαναν να παίρνουν διπλό μισθό: έναν με την πρώτη τους ιδιότητα του εκπαιδευτικού και ένα δεύτερο, που μπορούσε να φτάσει τις 500.000 δρχ. το χρόνο, ως διευθυντές. Πολλοί μάλιστα έβρισκαν τον τρόπο να προσθέτουν και ένα τρίτο μισθό, εργαζόμενοι και ως επιμορφωτές.

Οι επιμορφωτές, στο βαθμό που οι περισσότεροι ήταν εκπαιδευτικοί χωρίς πρόσθετη κατάρτιση που θα τους προετοίμαζε για το έργο του επιμορφωτή, είχαν γενικά την τάση να αναπαράγουν τα παραδοσιακά σχολικά πρότυπα με όλα τα συνεπακόλουθα, τον αυταρχισμό, την υπερτίμηση της γενικής παιδείας και την περιφρόνηση ή συγκατάβαση για την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση.

Δεν είναι, λοιπόν, διόλου παράξενο που η επιμόρφωση ενηλίκων ήταν ξεκομμένη από το περιβάλλον και ανίκανη να προωθήσει μία δυναμική, συλλογική ανάπτυξη· περιχαρακωμένη στον εαυτό της, η Λαϊκή Επιμόρφωση λειτουργούσε σαν κλειστός κόσμος χωρίς σύνδεση με τις τοπικές οργανώσεις, τους πολιτιστικούς συλλόγους, τα συνδικάτα, τις προσωπικότητες του επιστημονικού κόσμου. Αντί να προωθει τη συνεργασία με τους υπόλοιπους κρατικούς επιμορφωτικούς φορείς, γινόταν συχνά η ίδια αιτία προστριβών, γεγονός που οδήγησε το Υπουργείο Γεωργίας στην έκδοση εγκυκλίου που απαγόρευε στους γεωπόνους του να εργάζονται ως επιμορφωτές στα τμήματα μάθησης της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Β. Ο ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ: Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

Σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, ο τομέας της Λαϊκής Επιμόρφωσης αποτελεί ένα σοβαρό πεδίο δράσης. Τη Λαϊκή Επιμόρφωση την πρωθούν τόσο η αστική τάξη όσο και οι λαϊκές δυνάμεις, με διαφορετική όμως αντίληψη και διαφορετικό περιεχόμενο. Ένα όμως είναι σίγουρο, η Λαϊκή Επιμόρφωση αποκτά σήμερα μία όλο και σημαντικότερη θέση στους κρατικούς μηχανισμούς, σε σημείο που να τείνει να υποκαταστήσει το σχολείο όσο αφορά τη λειτουργία του ως μηχανισμός αναπαραγωγής των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων. Αυτό επιβάλλει στις λαϊκές δυνάμεις να αποσαφηνίσουν τη στρατηγική τους, εντάσσοντάς την στη γενικότερη στρατηγική τους πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής. Η Λαϊκή Επιμόρφωση γίνεται έτσι, ταυτόχρονα και μέσον και στόχος του αγώνα.

Η αλλαγή πολιτικής, λοιπόν, που αποπειράται η Κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές της 18ης Οκτωβρίου του 1981 δεν μπορούσε να αφήσει ανέγγιχτη την επιμόρφωση των ενηλίκων. Είδαμε άλλωστε ότι στην Ελλάδα υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός ενηλίκων, κυρίως στα λαϊκά στρώματα, που είναι ανειδίκευτοι και χωρίς βασική εκπαίδευση. Έτσι, η συνειδητή και δραστήρια λαϊκή συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς επίσης και η δημοκρατική διαχείριση των συλλογικών προσπαθειών και της κοινωνίας βρίσκονται μπροστά σε σημαντικά εμπόδια. Είναι πραγματικά αδιανόητη η ανάπτυξη συνεταιρισμών ή επιχειρήσεων με συμμετοχική διοίκηση και διαχείριση όταν το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού είναι τόσο χαμηλό και όταν υπάρχει ένα τόσο σημαντικό ποσοστό αναλφαβήτων. Γι' αυτό ακριβώς, η Κυβέρνηση επιχειρεί να αναπροσανατολίσει ριζικά τη Λαϊκή Επιμόρφωση, σύμφωνα με τις πολιτικές και κοινωνικές της επιλογές, και συγκεκριμένα, έχοντας ως στόχο να κάνει τη Λαϊκή Επιμόρφωση μοχλό για την περιφερειακή ανάπτυξη. Αυτό όμως δεν μπορεί να γίνει από τη μία μέρα στην άλλη, με ένα μαγικό τρόπο, διαγράφοντας ό,τι υπήρχε προηγουμένως.

Υπάρχουν οικονομικοί περιορισμοί που πρέπει να ληφθούν υπόψη, καθώς και θεσμικοί, κοινωνιολογικοί και ψυχολογικοί ανασταλτικοί παράγοντες.

Για τους λόγους αυτούς, σε μία πρώτη φάση όλες οι προσπάθειες αποσκοπούσαν στη δημιουργία των αναγκαίων θεσμικών προϋποθέσεων. Καταρτίστηκε, λοιπόν, νέος κανονισμός στον οποίο αποσαφηνίζονται οι στόχοι της επιμορφωτικής πολιτικής, το θεσμικό πλαίσιο και οι διαδικασίες λειτουργίας της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Βέβαια, δεν αρκεί να αλλάξουν μερικές διατάξεις για να αλλάξουν και οι πρακτικές. Έχοντας συνείδηση αυτού του γεγονότος, η

πολιτική ηγεσία θέλησε να δώσει το παράδειγμα μιάς δημοκρατικώτερης πρακτικής.

Έτσι ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε πριν από την υιοθέτηση του νέου κανονισμού, καθώς και οι διαδικασίες συζήτησης και κριτικής που ακολουθήθηκαν, αξίζει να αναλυθούν διεξοδικά γιατί δείχνουν μία αξιοσημείωτη αλλαγή στο επίπεδο της τρέχουσας πρακτικής των δημοσίων υπηρεσιών, και αν αναπαραχθούν μέχρι τις τοπικές υπηρεσίες προσιωνίζουν μία σημαντική ανάπτυξη της συμμετοχής.

Παρόλο που η αξιολόγηση αφορά κυρίως τα προγράμματα και τις επιμορφωτικές δραστηριότητες, δεν μπορεί να αγνοήσει τις θεσμικές πλευρές αυτής της νέας αντίληψης που προωθήθηκε από την Κεντρική Υπηρεσία, γιατί σε μεγάλο βαθμό αυτές προσδιορίζουν τις πρακτικές της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Θα αναφερθούμε λοιπόν στους στόχους και στο ιδεολογικό υπόβαθρο της νέας πολιτικής και θα εξετάσουμε τις νέες δομές που δημιουργήθηκαν.

1. Οι στόχοι

Ο νέος κανονισμός⁽¹⁾ στο άρθρο 1 ορίζει τι είναι Λαϊκή Επιμόρφωση· στο άρθρο 2 διατυπώνονται οι αρχές που τη διέπουν και στα άρθρο 3 οι γενικοί της στόχοι.

«Λαϊκή Επιμόρφωση είναι η κάθε μορφής οργανωμένη εκπαίδευση έξω από το σχολικό σύστημα, με σκοπό την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του καθένα ανεξάρτητα από εκπαιδευτικό επίπεδο, ηλικία και φύλο, καθώς και την ενεργητική συμμετοχή του στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή του τόπου».

«Η Λαϊκή Επιμόρφωση διέπεται από τις παρακάτω αρχές:

1. Την ανάγκη για συνεχή μόρφωση του λαού.
2. Την αναγνώριση ότι η σχολική εκπαίδευση και η διά βίου εκπαίδευση αποτελούν αλληλοσυμπληρωνόμενα μέρη του εκπαιδευτικού συνόλου.
3. Το δικαίωμα όλων σε μία συνεχή μόρφωση, και σε μία βασική ή επιπρόσθετη επαγγελματική κατάρτιση.
4. Τη συλλογικότητα, ισότητα, αλληλεγγύη, μεταξύ όλων εκείνων που συμμετέχουν στη διαδικασία μάθησης.
5. Την αναγνώριση ότι όλοι οι συμμετέχοντες είναι φορείς ανεκτίμητης εμπειρίας που πρέπει να αξιοποιείται στην πορεία προς τη γνώση.
6. Την αναγνώριση ότι η ίδια η διαδικασία της μάθησης αποτελεί αστείρευτη πηγή γνώσης.

1. Κανονισμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, Εφημερίδα της Κυβέρνησης, 22 Οκτωβρίου 1982, αρ. 826, τεύχος Β'.

7. Την καταπολέμηση των μορφωτικών ανισοτήτων που είναι αίτιο αλλά και αποτέλεσμα των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων.

8. Τη βεβαιότητα ότι η γνώση είναι προϋπόθεση για την ενεργητική συμμετοχή κάθε πολίτη στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ζωή».

«Η Λαϊκή Επιμόρφωση αποτελεί βασική διαδικασία για ατομική και συλλογική ανάπτυξη τόσο στον μορφωτικό όσο και στον κοινωνικο-οικονομικό τομέα. Ειδικότερα οι στόχοι της είναι:

1. Η δημιουργία των προϋποθέσεων για τη λειτουργία ενός συστήματος διαρκούς εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού.

2. Η ολόπλευρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας, μέσα στις ραγδαίες οικονομικές, κοινωνικές, επιστημονικές και τεχνικές αλλαγές.

3. Η διασφάλιση της συνειδητής και αποτελεσματικής συμμετοχής του ατόμου στη ζωή του κοινωνικού συνόλου και η ανάπτυξη της ικανότητας να δημιουργεί νέα υλικά αγαθά και νέες πνευματικές-αισθητικές αξίες.

4. Η δημιουργία πνεύματος κατανόησης και σεβασμού προς τα διαφορετικά έθιμα και πολιτισμούς, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

5. Η συνειδητοποίηση της σημασίας του φυσικού, ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς και η συμβολή στην προστασία και βελτίωσή τους.

6. Η πολιτιστική και κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη.

7. Η πολιτιστική και κοινωνικο-οικονομική αποκέντρωση.

8. Το Ξαναζωντάνεμα της υπαίθρου και η συμβολή στη λύση των προβλημάτων των υποβαθμισμένων περιφερειών.

9. Η συμβολή στην ανάπτυξη καινούργιων μορφών παραγωγικών δραστηριοτήτων και σχέσεων που θα συμβάλλουν στη μείωση της ανεργίας και υποασασχόλησης.

10. Η προσφορά εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης με πρόσθετη εκπαίδευση-κατάρτιση, ιδίως σε όσους βρίσκονται σε κίνδυνο ανεργίας λόγω της αλλαγής των συνθηκών αγοράς εργασίας.

11. Η καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού και ημιαναλφαριθμητισμού.

12. Η συμβολή στην αναχαίτηση της τάσης για αστυφιλία και μετανάστευση.

13. Η συμβολή στην επίλυση των ατομικών, οικογενειακών και κοινωνικών προβλημάτων (υγεία, οικογενειακές σχέσεις, περιβάλλον κ.λ.π.).

14. Η προετοιμασία για δημιουργική προσαρμογή στο νέο περιβάλλον ατόμων που αποχωρούν ή αποχώρησαν από την υπηρεσία τους.

15. Η δημιουργική χρήση του ελεύθερου χρόνου με την καλλιέργεια και αξιοποίηση των διαφερόντων, των δεξιοτήτων και των κλίσεων του καθένα.

16. Η προοδευτική εξασφάλιση ισότητας ευκαιριών και ισόρροπης κοινωνικής πρόοδου.

17. Η κοινωνική-επαγγελματική αποκατάσταση και η πνευματική

βοήθεια σε άτομα που μειονεκτούν, για φυσικούς ή πνευματικούς λόγους.

18. Η συμβολή στη μείωση των αντιθέσεων ανάμεσα σε πνευματική και χειρωνακτική εργασία και στην καταπολέμηση των σχετικών αναχρονιστικών αντιλήψεων.

19. Η ενημέρωση σε θέματα δομής και λειτουργίας της Πολιτείας, της Δημόσιας Διοίκησης, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των επιχειρήσεων και συνεταιρισμών, καθώς και η ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εργαζομένων.

20. Η συμβολή στην επίλυση των τοπικών προβλημάτων σύμφωνα με τις ιδιαίτερες των περιοχών και μέσα από τοπικές πρωτοβουλίες.

21. Η ενεργητική λαϊκή συμμετοχή σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων καθώς και στην υλοποίησή τους».

«Οι στόχοι της Λαϊκής Επιμόρφωσης πρέπει να συμβαδίζουν με τα προγράμματα εθνικής και περιφερειακής ανάπτυξης και να εναρμονίζονται πάντα με τους στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά και της σύμμετρης και αυτοδύναμης κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής πορείας της χώρας».

Μια βιαστική ανάγνωση του κανονισμού θα μπορούσε να δημιουργήσει την εντύπωση μιάς απαρίθμησης στόχων χωρίς καμιά σύνδεση μεταξύ τους.

Προχωρώντας όμως στην ανάλυση, διαφαίνεται η εσωτερική του λογική που αποσκοπεί στην διασφάλιση της ανταπόκρισης κατά προτεραιότητα στις βασικές ανάγκες του ενήλικου πληθυσμού, και όχι αναγκαστικά στα «αυθόρμητα» και ατομικά αιτήματα που μπορούν να διατυπωθούν εδώ και εκεί.

Ανάμεσα σε αυτές τις ανάγκες διακρίνονται αμέσως αυτές που συνδέονται με την απόκτηση επαγγελματικής κατάρτισης (αρχή 3η, σκοποί 1, 9, 10, 14 και 17).

Με τον όρο επαγγελματική κατάρτιση, βέβαια, δεν εννοούμε την προσαρμογή του εργαζόμενου στις απαιτήσεις της θέσης εργασίας του στην παραγωγή, αλλά γενικότερα την ικανότητά του να καθορίζει τη διαδικασία της δουλειάς του.

Για την ικανοποίηση αυτής της ανάγκης για επαγγελματική κατάρτιση υποβλήθηκε αίτηση χρηματοδότησης στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Στην αίτηση του 1983 αναλύονται πολύ εκτενέστερα απ' ό,τι στις αντίστοιχες του 1981 και του 1982 οι αντικειμενικές ανάγκες κατάρτισης. Ενώ η αίτηση χρηματοδότησης του 1982 μόλις ανέφερε την ανάγκη παρέμβασης του Ταμείου για τον επαγγελματικό προσανατολισμό και επαναπροσανατολισμό των εργαζομένων και για την επαγγελματική τους κατάρτιση, σύμφωνα με την αίτηση του 1983: «Το 50% του συνόλου των τημάτων μάθησης θα αφιερωθεί στην επαγγελματική κατάρτιση. Η τελευταία νοείται σαν η δραστηριότητα που παρέχει στους συμμετέχοντες μια εκπαίδευση επαρκή για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ενός επαγγέλματος... Το 40% του συνόλου των τημάτων μάθησης θα αφιερωθεί στην προκατάρτιση. Η τελευταία νοείται σαν η δραστηριότητα που παρέχει στους συμμετέχοντες μια εισαγωγική κατάρτιση σε κάποιο επάγγελμα της επιλογής

τους και ταυτόχρονα μιά ενημέρωση για τις αντίστοιχες δυνατότητες εύρεσης εργασίας και τις επαγγελματικές προοπτικές».

Η αίτηση χρηματοδότησης, εξάλλου, προσδιορίζει τη μέση διάρκεια αυτών των δύο τύπων κατάρτισης. Ο πρώτος θα οργανωθεί σε κύκλους 144 και 216 ωρών, ο δεύτερος σε κύκλους 72, 108 και 120 ωρών.

Αλλά το βάρος του καινούργιου κανονισμού και της αίτησης για χρηματοδότηση πέφτει στην ανάγκη διαμόρφωσης πολιτών ικανών να παίρνουν συνειδητά μέρος στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της χώρας, αποκτώντας αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε κοινωνική κατάρτιση. Πράγματι, όπως μία πραγματική επαγγελματική κατάρτιση δεν είναι συνώνυμη με τη στενή προσαρμογή στις απαιτήσεις μιάς θέσης εργασίας στην παραγωγή, έτσι και μία πραγματική κοινωνική κατάρτιση δεν σημαίνει καθόλου στενή προσαρμογή στην υπάρχουσα κοινωνική κατάσταση, ούτε απλή εκμάθηση ή μηχανιστική χρήση της κοινωνικής νομοθεσίας και των θεσμών. Σημαίνει πρώτα απ' όλα ανάπτυξη του κριτικού πνεύματος των εργαζομένων και της ικανότητάς τους να αναγνωρίζουν και να συνειδητοποιούν τη θέση τους μέσα στις παραγωγικές σχέσεις. Σημαίνει συνειδητοποίηση του ότι η θέση τους στην παραγωγή προσδιορίζει την κατάσταση τους. Σημαίνει ανάπτυξη της ικανότητάς τους να συλλαμβάνουν σχέδια παρέμβασης στο περιβάλλον τους, να οργανώνονται και να αναπτύσσουν συλλογικά τη δράση τους για να αλλάξουν τις συνθήκες της ζωής τους και να λύσουν τα προβλήματά τους. Σημαίνει ανάπτυξη της ικανότητας συμμετοχής στην τοπική ανάπτυξη, ελέγχου και προσανατολισμού της σύμφωνα με τα συμφέροντα των εργαζομένων, σημαίνει, τέλος, ανάπτυξη μίας συνειδητής δράσης με στόχο την αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων. Ο ίδιος ο ορισμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, η αρχή 8 και οι στόχοι 3, 5, 8, 12, 14, 18, 19, 20 και 21 του κανονισμού τονίζουν αυτή την πλευρά. Ο στόχος 19, εξάλλου, προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί αυτή η κατάρτιση, συγκεκριμένα με την κατάρτιση σχετικά με τη λειτουργία των βασικών μηχανισμών της Κοινωνίας και της Οικονομίας.

Προς την ίδια κατεύθυνση στοχεύει και το πρόγραμμα του 1983 που υποβλήθηκε στο Κοινωνικό Ταμείο. Προβλέπει την εισαγωγή κοινωνικών και οικονομικών μαθημάτων σε όλα τα τμήματα μάθησης, καθώς επίσης και τη μελέτη της αντιστοιχίας ανάμεσα στην επαγγελματική κατάρτιση και τις ανάγκες της περιφερειακής ανάπτυξης. Πηγαίνει μάλιστα ακόμη μακρύτερα, προβλέποντας τη δημιουργία επιμορφωτικών πειραματικών προγραμμάτων σε πέντε νομούς. Τα τμήματα αυτά θα παρέχουν αφενός εισαγωγικές επαγγελματικές γνώσεις (το 30—40% των επιμορφωτικών ωρών), αφετέρου μαθήματα εισαγωγής στην κοινωνική και οικονομική ζωή.

Η βασικότερη όμως επιλογή απ' αυτή τη σκοπιά παραμένει η συνάρθρωση της Λαϊκής Επιμόρφωσης με τους στόχους του προγράμματος κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης και η ώθηση που δίνεται στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών και των συλλογικών πρωτοβουλιών για την τοπική ανάπτυξη.

Οι στόχοι αυτοί της επαγγελματικής ειδίκευσης, της κοινωνικής κατάρτισης και της συνειδητής συμμετοχής στην τοπική ανάπτυξη,

δεν μπορούν προφανώς να επιτευχθούν αν δεν υπάρξουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις. Είναι απίθανο ο ενήλικος πληθυσμός να φτάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο επαγγελματικής και κοινωνικής κατάρτισης ώστε να συμμετέχει ενεργά και συνειδητά στην τοπική ανάπτυξη και τη διαχείριση των τοπικών συλλογικών οργάνων και της Κοινωνίας, όσο το επίπεδο εκπαίδευσης παραμένει χαμηλό και το ποσοστό αναλφαβητισμού υψηλό. Η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού (στόχος 11) και ο αγώνας για την εξασφάλιση της δυνατότητας πρόσβασης όλων σε μία βασική κατάρτιση που να αξιοποιεί την εμπειρία του καθένα (αρχή 5) εγγράφεται, λοιπόν, στην λογική της ανταπόκρισης στις αντικειμενικές ανάγκες των λαϊκών στρωμάτων.

Μελετώντας τον νέο κανονισμό διαπιστώνεται ότι εγγράφεται με σαφήνεια σε μία προοπτική συνολικού αναπροσανατολισμού της εκπαιδευτικής πολιτικής, και ακόμη παραπέρα σε μία προοπτική μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων. Προωθεί ένα πολιτικό και ιδεολογικό προσανατολισμό που βρίσκεται σε ρήξη με την παλιά ιδεολογική αντίληψη που κατέληγε στην υποταγή στους νόμους της αγοράς και στο φετιχιστικό σεβασμό της «αυθόρμητης» και ατομικής ζήτησης.

Μόνο όμως μία προσεκτική μελέτη της εφαρμογής του θα επιτρέψει να διαπιστωθεί κατά πόσο πέτυχε τους στόχους του ο νέος κανονισμός.

2. Οι νέες δομές της Λαϊκής Επιμόρφωσης

Ο νέος κανονισμός καθορίζει, επίσης, τις δομές της Λαϊκής Επιμόρφωσης και τη λειτουργία τους.

α) Σ ε ε θ ν ι κ ό ε π ί π ε δ ο : η Κεντρική Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης και η Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων, συνεχίζουν τη λειτουργία τους στα πλαίσια του Υπουργείου Παιδείας.

Αλλά ενώ πριν υπήρχε απόλυτη διάκριση ανάμεσα στο όργανο λήψης αποφάσεων (Κ.Ε.Λ.Ε.) και τα εκτελεστικά όργανα, η Υπουργική απόφαση 32489 καθιέρωσε έναν οργανικό δεσμό ανάμεσα σ' αυτές τις δύο βαθμίδες. Στο εξής η Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων συμμετέχει στις συσκέψεις και στη λήψη των αποφάσεων στα πλαίσια της Επιτροπής, και ο Διευθυντής της έχει την ευθύνη παρουσίας εισηγήσεων πάνω στα διάφορα ζητήματα που αντιμετωπίζονται. Διαθέτει με άλλα λόγια μία ορισμένη εξουσία παρέμβασης.

Η σύνθεση εξάλλου της Επιτροπής μεταβλήθηκε. Η Ακαδημία Αθηνών και η Εκκλησία της Ελλάδος δεν αντιπροσωπεύονται πλέον. Αντίθετα προστέθηκαν εκπρόσωποι των Υπουργείων που απουσίαζαν στο παρελθόν, όπως του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, του Υπουργείου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος, καθώς επίσης και εκπρόσωποι οργανισμών που επεξεργάζονται ειδικά προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης όπως π.χ. ο ΕΟΤ, ο ΟΑΕΔ και ο ΕΟΜΜΕΧ.

Οι αρμοδιότητες των οργάνων παραμένουν αντίστοιχες με το παρελθόν, με τον όρο βέβαια ότι θα κινούνται μέσα στα πλαίσια της γενικής πολιτικής που καθορίζει ο νέος κανονισμός.

β) Σε περιφερειακό επίπεδο: σε κάθε νομό οι στόχοι της Λαϊκής Επιμόρφωσης προωθούνται από τη Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ) και από το Συμβούλιο Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΛΕ).

1. Η Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης

Η ΝΕΛΕ δεν είναι επιτροπή του Υπουργείου Παιδείας, αλλά του νομαρχιακού συμβουλίου και υπάγεται στον Νομόρχη μέχρι τη δημιουργία δευτεροβάθμιου οργάνου τοπικής αυτοδιοίκησης οπότε και θα υπαχθεί αυτοδίκαια στο νέο αυτό όργανο.

Η σύνθεση της ΝΕΛΕ διευρύνεται σημαντικά, από 7 μέλη που προέβλεπε ο παλιός Κανονισμός τα μέλη της αυξάνονται σε τουλάχιστον 18. Στη ΝΕΛΕ συμμετέχουν εκπρόσωποι αφενός όλων των κρατικών επιμορφωτικών φορέων που λειτουργούν σε νομαρχιακό επίπεδο, αφετέρου εκπρόσωποι των εκπαιδευτικών, των Επιμελητηρίων (Τεχνικό, Γεωτεχνικό, Εικαστικών Τεχνών), του Εργατικού Κέντρου, της Ένωσης Αγροτικών Συλλόγων, της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών και του Βιοτεχνικού και Εμποροβιομηχανικού Επιμελητηρίου. Η νέα σύνθεση της ΝΕΛΕ είναι προφανές ότι αποβλέπει τόσο στον καλύτερο συντονισμό και τη συνεργασία των κρατικών επιμορφωτικών φορέων, όσο και στη σύνδεση της Λαϊκής Επιμόρφωσης με τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα.

Η θητεία των μελών της ΝΕΛΕ είναι διετής, ενώ σύμφωνα με τον παλιό κανονισμό η διάρκειά της ήταν απεριόριστη. Τα μέλη της ΝΕΛΕ και οι αναπληρωτές τους ορίζονται από τις οργανώσεις, τους φορείς ή τις υπηρεσίες που εκπροσωπούν, και όχι από τον Νομόρχη.

Ο ρόλος της ΝΕΛΕ είναι αποφασιστικός για την πορεία της Λαϊκής Επιμόρφωσης σε κάθε νομό. Σύμφωνα με το άρθρο 8 «έχει την ευθύνη για την πραγματοποίηση των στόχων της Λαϊκής Επιμόρφωσης στην περιοχή του νομού, παίρνοντας υπόψη την εισήγηση του Συμβουλίου Λ.Ε. και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που δίνονται από την Κεντρική Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης σε εθνικό επίπεδο».

Πιό συγκεκριμένα η ΝΕΛΕ :

1) Συντονίζει τις προσπάθειες στον τομέα της επιμόρφωσης μεταξύ των φορέων που εκπροσωπούνται σ' αυτήν, καθώς και την ανάπτυξη συνεργασίας με άλλους επιμορφωτικούς φορείς, δημόσιους ή ιδιωτικούς.

2) Εγκρίνει την ίδρυση Κέντρων Επιμόρφωσης και νυχτερινών Δημοτικών Σχολείων μετά από πρόταση του Συμβουλίου Λ.Ε. και χορηγεί άδεια ίδρυσης και λειτουργίας όμοιων Κέντρων και Σχολείων, σε συνεργασία με νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου.

3) Προσλαμβάνει και παύει το προσωπικό των Κέντρων και Σχολείων μετά από εισήγηση του Συμβουλίου Λ.Ε.

4) Επιβλέπει την εύρυθμη και αποδοτική λειτουργία των Κέντρων και Σχολείων.

5) Οργανώνει απευθείας και συμπληρωματικά προς τη δράση των Κέντρων Επιμόρφωσης διάφορες επιμορφωτικές εκδηλώσεις, κοινωνικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα.

6) Μερικώς για την κατάρτιση προγραμμάτων μετεκπαίδευσης του προσωπικού επιμόρφωσης και τη διοργάνωση σεμιναρίων.

7) Διαχειρίζεται το λογαριασμό της που τηρείται στην Τράπεζα της Ελλάδας.

Για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των θεμάτων που προκύπτουν κατά την επιτέλεση του έργου της μπορεί η ΝΕΛΕ ύστερα από πρόταση του Συμβουλίου Λ.Ε. να συγκροτεί ομάδες εργασίας αποτελούμενες από 3 ως 5 μέλη που επιλέγονται είτε από τα μέλη της ΝΕΛΕ, είτε και από άλλα πρόσωπα.

2. Το Συμβούλιο Λαϊκής Επιμόρφωσης

Το Σ.Λ.Ε. είναι πενταμελές ή εφταμελές συλλογικό όργανο που συγκροτείται σε κάθε νομό και αποτελείται από πρόσωπα που έχουν την ιδιότητα του υπαλλήλου του εν γένει δημόσιου τομέα ή είναι ιδιώτες, ειδικοί στη Λαϊκή Επιμόρφωση, επιστήμονες, τεχνικοί ή καλλιτέχνες (άρθρο 11). Τα μέλη των Σ.Λ.Ε. διορίζονται από τον Νομάρχη⁽¹⁾ και αν είναι δημόσιοι υπάλληλοι αποσπώνται από την υπηρεσία τους. Προσλαμβάνονται με σύμβαση έργου για πλήρη απασχόληση. Το Σ.Λ.Ε. μελετά το επιμορφωτικό πρόγραμμα στο επίπεδο του νομού, επιλέγει και επιμορφώνει τους επιμορφωτές, επεξεργάζεται το πρόγραμμα δράσης των Κέντρων και επιβλέπει την εφαρμογή του.

γ) Σε τοπικό επίπεδο: Τα Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης συνεχίζουν να λειτουργούν εφαρμόζοντας τα καινούργια προγράμματα και τις νέες κατευθύνσεις.

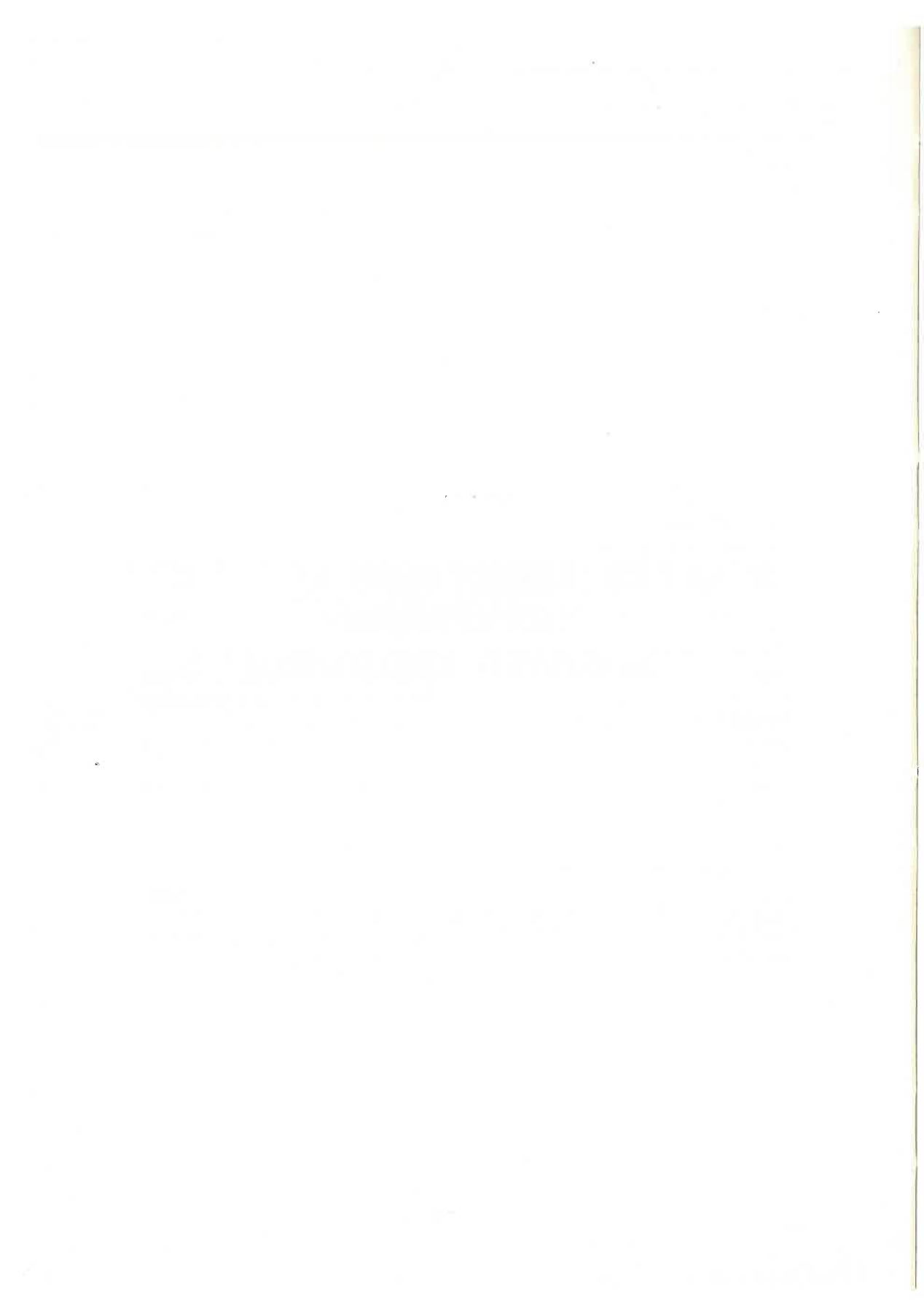
Τα πλαίσια του προγράμματος, το περιεχόμενο των μαθημάτων και οι διδακτικές μέθοδοι διαμορφώνονται από το Σ.Λ.Ε. του νομού, επικυρώνονται από τη ΝΕΛΕ και αποστέλλονται στη Δ/νση Επιμόρφωσης Ενηλίκων για επεξεργασία και σύνταξη ενιαίων κατευθυντηρίων γραμμών (άρθρο 16). Η κατάρτιση του επιμορφωτικού προγράμματος γίνεται σε συνεργασία με τις επιτροπές των Κέντρων και τους υπεύθυνους και σύμφωνα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του τοπικού πληθυσμού σε συνάρτηση με το αναπτυξιακό πρόγραμμα του νομού.

Για την λειτουργία ενός τμήματος μάθησης ο αριθμός των συμμετεχόντων δεν μπορεί να είναι κατώτερος από 5 ούτε ανώτερος από 20. Ο αριθμός αυτός προσδιορίζεται ανάλογα με τις ανάγκες της περιοχής και τον τύπο της διδακτικής ύλης.

1. Για τη διαδικασία επιλογής των μελών των Σ.Λ.Ε. που υιοθετήθηκε, βλ. σελ. 105.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

**Η ΛΑ·Ι·ΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ:
ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ**

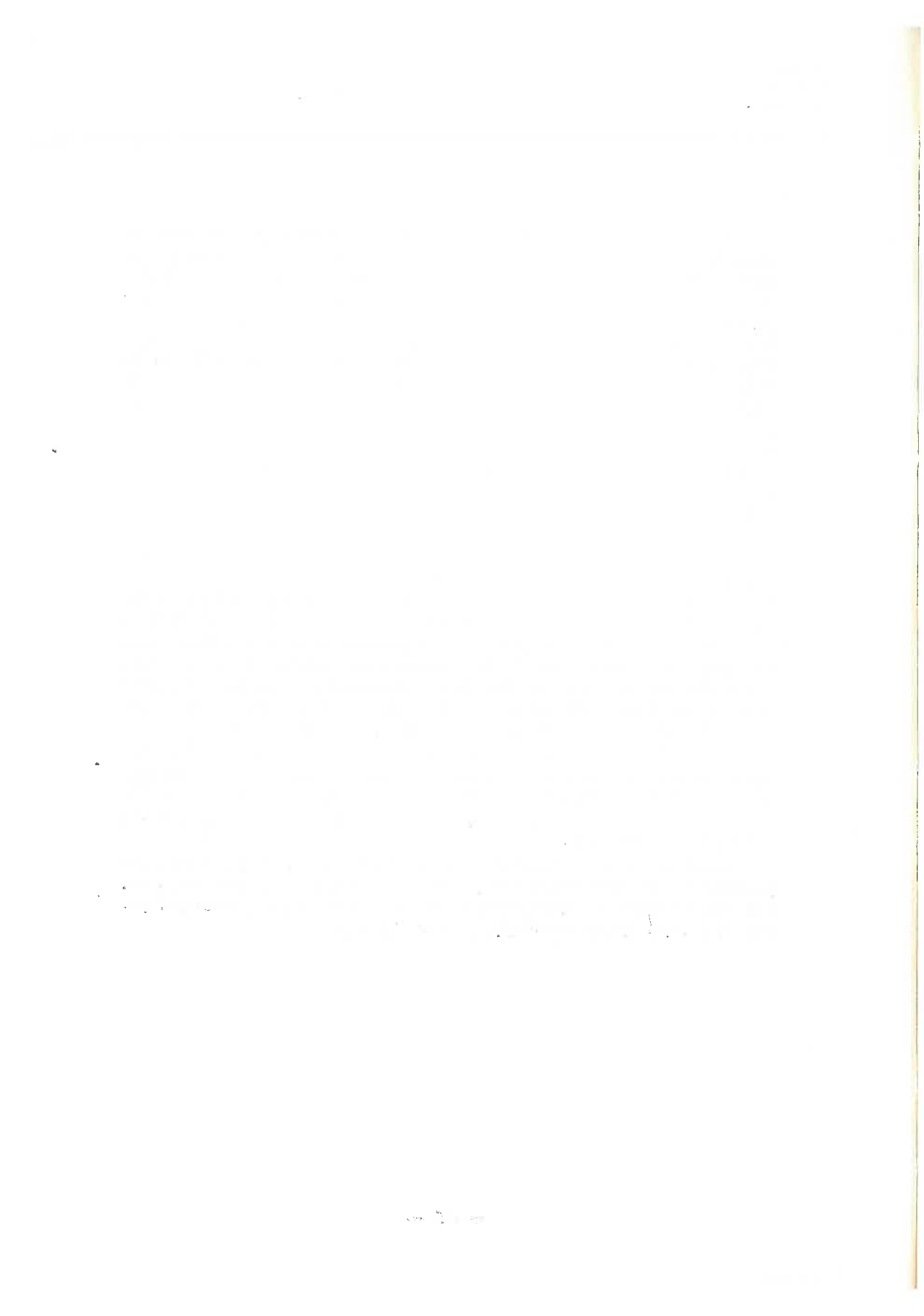
Είναι πάρα πολύ δύσκολο να περιγράψει κανείς με ακρίβεια τα μεγέθη που αφορούν τις δραστηριότητες της Λαϊκής Επιμόρφωσης Και ακόμα δυσκολότερο να έχει σαφή εικόνα του αριθμού των επιμορφωμένων, γιατί λείπουν τα βασικά στατιστικά στοιχεία, τα οποία ακόμα και όταν υπάρχουν δεν είναι ούτε αξιόπιστα ούτε συγκρίσιμα. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στη συχνή αλλαγή που έχουμε στα κριτήρια συλλογής των στοιχείων. Έτσι π.χ. ανάμεσα στο 1977 και το 1982 έχουμε τρεις αλλαγές των ηλικιακών κατηγοριών. Το 1977—78 έχουμε την παρακάτω κατάταξη σε τέσσερις κατηγορίες: «μέχρι 20 ετών», «από 21 ως 40 ετών», «από 41 ως 60 ετών», «από 61 ετών και πάνω». Δύο χρόνια αργότερα οι τέσσερις κατηγορίες ηλικιών διαμορφώνονται ως εξής: «μέχρι 25 ετών» «από 25 ως 45 ετών» «από 46 ως 60 ετών» «από 61 ετών και πάνω». Τέλος από το 1981, έχουμε τις παρακάτω κατηγορίες: «κάτω των 18 ετών», «από 18 ως 25 ετών», «από 25 ως 50 ετών», «50 ετών και πάνω».

Τις αδυναμίες αυτές τις έχει υπόψη της και η ίδια η Κεντρική Υπηρεσία, που έχει πλήρη επίγνωση ότι το σύστημα συλλογής των στοιχείων είναι τελείως ανεπαρκές και ότι η έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού στις ΝΕΛΕ είναι σε βάρος της αξιοπιστίας των στοιχείων.

Τον τελευταίο καιρό γίνεται μία προσπάθεια να καλυφθούν αυτά τα κενά και οι αδυναμίες. Η δημιουργία μιας ομάδας στην Κεντρική Υπηρεσία που αποτελείται από δύο πληροφοριολόγους ένα στατιστικολόγο και έναν μαθηματικό και επεξεργάζεται τα υπάρχοντα στοιχεία, αποτελεί ένα πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση.

Θεωρήσαμε παρόλα αυτά χρήσιμα να παρουσιάσουμε εδώ ορισμένα βασικά στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας. Η επιλογή έγινε με μεγάλη προσοχή και με σκοπό αν όχι να δώσουμε μία ακριβή εικόνα της κατάστασης που επικρατεί, να διακρίνουμε τουλάχιστον τις κυρίαρχες τάσεις της.

Πέρα απ' αυτό, πιστεύουμε ότι επισημαίνοντας τα κενά θα μπορέσουμε να διατυπώσουμε ορισμένες προτάσεις για την κάλυψή τους και στη συνέχεια να προτείνουμε ένα απλό και επαρκές σύστημα για τον ορθότερο τρόπο συλλογής των στοιχείων.

Α. Η ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟ 1982

Αντικείμενο της αξιολόγησης που επιχειρούμε να κάνουμε είναι, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, το σύνολο των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιήθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Αν και η συγκέντρωση και η επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων του 1982 ήταν αδύνατο να τελειώσει εγκαίρως προκειμένου να χρησιμοποιηθούν, ωστόσο χάρη στην ταχύτητα και την επιμέλεια με την οποία εργάστηκε η ομάδα των στατιστικολόγων, έχουμε στη διάθεσή μας ένα πρώτο απολογισμό των δραστηριοτήτων του πρώτου εξαμήνου του 1982 (Ιανουάριος - Ιούνιος).

Θελήσαμε να αποφύγουμε κάθε βεβιασμένη προβολή της εικόνας του πρώτου εξαμήνου στο δεύτερο εξάμηνο, πολλαπλασιάζοντας τα στοιχεία επί δύο, και να βγάλουμε ανάλογα συμπεράσματα. Αντίθετα μπορούμε να κάνουμε την πρόβλεψη ότι οι δραστηριότητες της Λαϊκής Επιμόρφωσης το δεύτερο εξάμηνο θα είναι σίγουρα ελαττωμένες για τους παρακάτω λόγους:

1. Η περίοδος ανάμεσα στον Ιούλιο και τον Σεπτέμβριο δεν προσφέρεται συνήθως για εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

2. Προέκυψαν δυσκολίες από την εφαρμογή του νέου Κανονισμού (που ισχύει από τις 22 Οκτωβρίου 1982).

3. Την κατάργηση ορισμένων τμημάτων μάθησης, όπως π.χ. των θρησκευτικών, των αθλητικών, της φιλοσοφίας καθώς και των φροντιστηριακών μαθημάτων, επειδή δεν ανταποκρίνονταν ούτε στους νέους στόχους της Λαϊκής Επιμόρφωσης ούτε στους όρους χρηματοδότησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Όσο αφορά πάλι τους προσανατολισμούς του νέου επιμορφωτικού προγράμματος, δεν υπήρχε ο χρόνος να γίνουν γνωστοί στον κόσμο και δεν υποστηρίχτηκαν από καμία αξιολογητική καμπάνια ευαισθητοποίησης.

1. Επιμορφωτικές δραστηριότητες κατά νομό

Όπως φαίνεται στον πίνακα 14, το πρώτο εξάμηνο του 1982 λειτούργησαν 313 Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης. Αναφέρουμε το νούμερο ενδεικτικά γιατί κατά τά άλλα δεν αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο αξιολόγησης. Αντίθετα τα στοιχεία που αφορούν τον αριθμό των τμημάτων, την διάρκεια της επιμόρφωσης και τον αριθμό των επιμορφωνόμενων είναι ουσιαστικότερα.

Υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες επιμορφωτικών δραστηριοτήτων:

1. Οι κύκλοι επιμόρφωσης (ή τμήματα μάθησης σύμφωνα με την

ΠΙΝΑΚΑΣ 14.
Επιμορφωτικές δραστηριότητες κατά νομό (πρώτο εξάμηνο του 1982)

ΝΟΜΟΣ	Αριθμός Κέντρων	Αριθμός Τμημάτων	Αριθμός Ωρών	Αριθμός επιμορφωνόμενων		Σύνολο
				Άνδρες	Γυναίκες	
1. Αιτωλίας	14	426	21.243	1.959	5.322	7.281
2. Αργολίδας	5	117	4.790	667	1.789	2.456
3. Αρκαδίας	2	15	—	—	—	—
4. Άρτας	10	257	25.815	563	3.634	4.197
5. Αττικής	22	362	25.701	738	6.210	6.948
6. Αχαΐας	3	273	15.725	1.579	3.424	5.003
7. Βοιωτίας	6	98	3.985	449	1.065	1.514
8. Γρεβενών	2	228	16.485	966	2.334	3.300
9. Δράμας	3	181	11.638	1.865	2.111	3.976
10. Δωδεκανήσου	11	302	18.395	2.463	3.335	5.798
11. Έβρου	11	272	24.595	1.343	3.627	4.970
12. Εύβοιας	6	232	9.613	931	3.065	3.996
13. Ευρυτανίας	4	48	1.905	287	404	691
14. Ζακύνθου	6	108	7.304	617	1.041	1.658
15. Ηλείας	4	186	7.158	1.172	1.658	2.830
16. Ημαθίας	4	136	8.000	643	2.117	2.760
17. Ηρακλείου	7	370	28.785	1.396	4.874	6.270
18. Θεσπρωτίας	8	389	17.645	2.561	2.957	5.518
19. Θεσ/νίκης	18	1.109	54.457	5.300	16.931	22.231
20. Ιωαννίνων	9	401	25.732	1.594	4.714	6.308
21. Καβάλας	6	228	15.935	1.398	2.596	3.994
22. Καρδίτσας	3	353	13.918	677	5.598	6.275
23. Καστοριάς	5	145	6.272	1.330	2.215	3.545
24. Κέρκυρας	6	366	19.388	1.660	3.540	5.200
25. Κεφαλονιάς	3	93	7.375	315	1.096	1.411
26. Κιλκίς	5	110	7.356	334	1.570	1.904
27. Κοζάνης	6	187	12.435	1.022	2.265	3.287
28. Κορινθίας	3	90	4.795	601	978	1.579
29. Κυκλάδων	7	468	29.630	2.877	4.889	7.766
30. Λακωνίας	6	289	12.623	2.146	3.421	5.567
31. Λάρισας	8	143	9.565	696	1.778	2.474
32. Λασηθίου	5	100	5.819	512	1.312	1.824
33. Λέσβου	5	162	15.532	715	2.076	2.791
34. Λευκάδας	3	46	4.616	165	385	550
35. Μαγνησίας	5	171	10.709	894	2.256	3.150
36. Μεσσηνίας	3	73	3.374	255	857	1.112
37. Ξάνθης	5	227	11.059	1.112	2.585	3.697
38. Πέλλας	3	336	25.292	1.842	4.663	6.505
39. Πιερίας	5	169	10.929	698	2.020	2.718
40. Πρεβέζης	5	168	13.124	1.608	1.873	3.481
41. Ρεθύμνης	8	184	9.979	1.332	1.445	2.777
42. Ροδόπης	2	48	1.920	114	744	858
43. Σάμου	2	64	4.263	342	729	1.071
44. Σερρών	12	485	47.344	1.532	6.218	7.750
45. Τρικάλων	3	179	13.480	654	2.397	3.051
46. Φθιώτιδας	5	93	7.295	525	1.199	1.724
47. Φλώρινας	7	508	31.240	3.924	5.752	9.676
48. Φωκίδας	4	88	3.950	142	765	907
49. Χαλκιδικής	5	196	16.368	1.369	2.708	4.077
50. Χανίων	9	662	36.466	3.620	8.826	12.446
51. Χίου	4	173	7.784	795	1.776	2.571
Σύνολο	313	12.114	748.806	62.299	151.144	213.443

Πηγές: Υπουργείο Παιδείας Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων. Στοιχεία που επεξεργάστηκε η ομάδα των στατιστικολόγων, πρώτο εξάμηνο 1982.

χρησιμοποιούμενη ορολογία) που οργανώνονται από τα Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης.

2. Οι κύκλοι επιμόρφωσης (ή τμήματα) που οργανώνονται κατευθείαν από τις ΝΕΛΕ, εκεί όπου δεν υπάρχουν Κέντρα Λ.Ε. (απευθείας δράση).

3. Οι επιμορφωτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις (διαλέξεις, προβολές ταινιών, εκθέσεων κλπ.) που οργανώνονται επίσης από τα Κέντρα Λ.Ε.

4. Οι επιμορφωτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις που οργανώνονται από τις ΝΕΛΕ.

Αν αναφερόμασταν μόνο στα τμήματα που οργανώθηκαν από τα Κέντρα Λ.Ε. θα μιλούσαμε περίπου για το 80ο)ο των τμημάτων. Δεν υπάρχει όμως κανένας λόγος να μελετήσουμε ξεχωριστά τα τμήματα που οργανώθηκαν απευθείας από τη ΝΕΛΕ, γιατί στην πραγματικότητα λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, απευθύνονται στο ίδιο κοινό και θεματικά κινούνται πάνω στα ίδια αντικείμενα μάθησης.

Αντίθετα, θεωρήσαμε ότι δεν ήταν απαραίτητο να ασχοληθούμε με όλες εκείνες τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται ευκαιρικά και που συγκεντρώνονται κάτω από τον γενικό τίτλο: «άλλες εκδηλώσεις»· πρόκειται άλλωστε για επιμορφωτικές ή πολιτιστικές δραστηριότητες των οποίων η σημασία ελαττώθηκε σημαντικά από τη στιγμή που το όλο σύστημα αναδομήθηκε γύρω από στόχους κοινωνικής και επαγγελματικής κατάρτισης. Το 1977—78 οι εκδηλώσεις αυτές αντιπροσώπευαν το 5,3% των ωρών που διατέθηκαν για επιμορφωτικές δραστηριότητες, το 1978—79 το 4,1%, το 1979—80 το 3,3% για να φτάσουν στο 0,6% το 1981.

Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε ότι ο πίνακας 14, παρουσιάζει μία αρκετά πιστή εικόνα των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων που οργάνωσαν οι υπηρεσίες της Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Ελλάδα κατά το πρώτο εξάμηνο του 1982. Οι περίπου 750.000 επιμορφωτικές ώρες έγιναν σε 12.114 τμήματα, δηλαδή αντιστοιχούν 60 ώρες σε κάθε τμήμα μάθησης κατά μέσον όρο. Σημειώνουμε εδώ ότι μερικοί νομοί απομακρύνονται κατά πολύ από το μέσο όρο. Σε μερικούς νομούς, ο μέσος όρος είναι πολύ υψηλότερος και φτάνει συχνά τις 100 ώρες ανά τμήμα μάθησης.

Συγκεκριμένα:

- νομός Άρτας: 100,5 ώρες
- » Λευκάδας: 100 ώρες
- » Σερρών: 97,5 ώρες
- » Λέσβου: 96 ώρες
- » Δωδεκανήσου: 90,5 ώρες

Άλλοι νομοί, αντίθετα, παρουσιάζουν πολύ χαμηλότερους μέσους όρους, πράγμα που ίσως υποδηλώνει έναν προσανατολισμό περισσότερο στραμμένο προς τις στοιχειώδεις εκπαιδευτικές, χωρίς μεγάλη σχέση με την επαγγελματική κατάρτιση. Είναι η περίπτωση των παρακάτω νομών:

- νομός Ηλείας: 38,5 ώρες
- » Καρδίτσας: 39,5 ώρες
 - » Ευρυτανίας: 39,5 ώρες
 - » Ροδόπης: 40 ώρες
 - » Βοιωτίας: 40,5 ώρες.

Οι συμμετοχές στα μαθήματα ήταν της τάξης των 213.443. Βέβαια, η κατηγορία «συμμετοχές στο μάθημα» είναι αρκετά ασαφής. Δεν μας δίνει ακριβή εικόνα του αριθμού των ατόμων που έχουν πραγματικά παρακολουθήσει επιμορφωτικά τμήματα. Είναι πιθανόν, πράγμα άλλωστε που το διαπιστώσαμε και στις επιτόπου επισκέψεις μας, ένα πρόσωπο να καταμετρήθηκε δύο, τρεις και τέσσερις φορές στην περίπτωση που παρακολουθούσε ισάριθμα τμήματα μάθησης.

Θα πρέπει, λοιπόν, να εισάγουμε έγκαιρα ένα στοιχείο που θα μας επιτρέπει να κάνουμε μία σαφή διάκριση ανάμεσα στον αριθμό των ατόμων που έχουν ουσιαστικά παρακολουθήσει συγκεκριμένα επιμορφωτικά μαθήματα και στον αριθμό των εγγραφών στα τμήματα μάθησης που είναι πάντοτε μεγαλύτερος από τον προηγούμενο. Η διάκριση αυτή θα μας επιτρέπει να ξέρουμε με σαφήνεια πόσα άτομα έχουν ουσιαστικά επιμορφωθεί από τη Λαϊκή Επιμόρφωση, και να προσδιορίζουμε αυτούς που γράφονται σε περισσότερα από ένα τμήματα μάθησης και ακολουθούν ένα συνεκτικό πρόγραμμα επιμόρφωσης.

Ανάμεσα στις 213.443 συμμετοχές στα μαθήματα που καταγράφηκαν, σημειώνουμε μία σαφή υπεροχή των γυναικών, που αντιπροσωπεύουν πάνω από το 70% του συνόλου. Το γεγονός αυτό μοιάζει να έρχεται σε αντίθεση με την επικρατούσα άποψη σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες δύσκολα συμμετέχουν σε επιμορφωτικά μαθήματα, εκτός εάν θεωρήσουμε ότι τα τμήματα για τα οποία μιλάμε στην πραγματικότητα δεν παρέχουν ουσιαστικές γνώσεις. Θα επανέλθουμε στο θέμα αυτό όταν προχωρήσουμε στην ποιοτική αξιολόγηση, γιατί φαίνεται ότι στα γυναικεία τμήματα, όπως π.χ. της κοπτικής - ραπτικής ή του κεντήματος, η επαγγελματική κατάρτιση που παρέχεται είναι πολύ περιορισμένη.

Όμως, η επιμόρφωση δεν ταυτίζεται με την επαγγελματική κατάρτιση. Συχνά εξάλλου, η πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση προϋποθέτει κάποια αναζήτηση, που είναι απαραίτητη ιδιαίτερα όταν οι ενδιαφερόμενοι έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης ή είναι αναλφάβητοι.

Σε όλους τους νομούς, ο αριθμός των γυναικών που παρακολουθούν επιμορφωτικά μαθήματα είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο των ανδρών. Υπάρχουν όμως και νομοί που ο αριθμός των επιμορφωόμενων γυναικών είναι περίπου ίσος με των ανδρών, όπως π.χ. στους νομούς Ρεθύμνης, Δράμας, Θεσπρωτίας και Πρέβεζας, όπου η αναλογία ανδρών και γυναικών είναι αντίστοιχα 0,92, 0,88, 0,87 και 0,86⁽¹⁾. Έχουμε εδώ μία σοβαρή παρέκλιση από τον εθνικό μέσο όρο, που είναι της τάξης του 0,41. Αντίθετα, στους νομούς Αττικής και Καρ-

1. Ο δείκτης εξάγεται με τη διαίρεση του αριθμού των ανδρών δια του αριθμού των γυναικών, η μονάδα αντιπροσωπεύει την ισορροπία ανάμεσα στα δύο φύλα.

δίτσας (0,12), Ροδόπης (0,15) και Φωκίδας (0,19), το ποσοστό των γυναικών φτάνει περίπου το 90% του συνόλου των επιμορφωνόμενων.

2. Οι επιμορφωτικές δραστηριότητες κατά αντικείμενο μάθησης

Ο πίνακας 15 δείχνει ότι υπάρχει σαφέστατη υπεροχή των επιμορφωτικών μαθημάτων που ανήκουν στην πρώτη ομάδα, και ειδικότερα αυτών που οδηγούν σε ένα επάγγελμα βιοτεχνικού και παραδοσιακού χαρακτήρα. Το 60% των επιμορφωτικών ωρών αφορά τμήματα μάθησης αυτής της κατηγορίας, που τα παρακολουθεί πάνω από το 50% των επιμορφωνόμενων. Η συμμετοχή των γυναικών φτάνει το 90%. Στην Ελλάδα, όπως άλλωστε και στη Γαλλία ή το Βέλγιο, τα τμήματα κοπτικής—ραπτικής και κεντήματος συγκεντρώνουν τους περισσότερους συμμετέχοντες και λειτουργούν σαν «κράχτης» για τις γυναίκες των λαϊκών στρωμάτων. Συχνά πρόκειται για ένα πρώτο βήμα, για μια πρώτη επαφή με την επιμόρφωση. Στην Ελλάδα ειδικότερα, το φαινόμενο παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις εξαιτίας της ανάπτυξης της κλωστοϋφαντουργίας που συντελείται στη δεκαετία του '70 και στη δημιουργία πολλών μικρών επιχειρήσεων που δουλεύουν για την τοπική αγορά, αλλά κυρίως για λογαριασμό ξένων εταιρειών, συνήθως γερμανικών και ολλανδικών⁽¹⁾ με αποτέλεσμα τη δημιουργία αξιόλογων δυνατοτήτων επαγγελματικής διεξόδου για τις επιμορφωνόμενες.

1. Το σύστημα αυτό ονομάζεται παθητικό μεταποιητικό εμπόριο (φασόν). Οι Ξένες εταιρείες στέλνουν στις ελληνικές επιχειρήσεις το ύφασμα, τα σχέδια και τις διαστάσεις. Οι ελληνικές επιχειρήσεις αναλαμβάνουν την κατασκευή του έτοιμου προϊόντος, το οποίο το επανεξάγουν, χωρίς να μεσολαβήσει καμιά μορφή τελωνειακής ή φορολογικής διαδικασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15.

Αριθμός τμημάτων μάρθσης, επιμορφωτικών ωρών και επιμορφωνόμενων κατά αντικείμενο μάρθσης (1ο εξάμηνο του 1982)

Αντικείμενο μάρθσης	Αριθμός Τμημάτων	Αριθμός Ωρών	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο
A. Βιοτεχνία, Χειροτεχνία, Ελεύθερα Επαγγέλματα					
1. Υφαντουργία, Ταπητουργία, Κοπτική - Ραπτική	3.400	241.210	118	56.180	56.298
2. Βυροδεψία, Δερματοτεχνική, Βιβλιοδεσία	69	3.053	131	937	1.068
3. Τυπογραφία	13	628	44	151	195
4. Ζωγραφική σε ύφασμα - δέρμα, Μεταξοτυπία, Μπαστίκ	337	18.823	1.109	4.640	5.749
5. Αγγειοπλαστική, Κεραμική	26	1.741	69	333	402
6. Επισκευές Ρολογιών	1	96	13	—	13
7. Χαρακτική μετάλλων, Πυρογραφία	517	30.278	1.700	7.330	9.030
8. Άλλα θέματα	2.150	153.575	7.787	29.322	37.109
Σύνολο	6.513	449.404	10.971	98.893	109.864
B. Διατήρηση και ανάπτυξη παραδοσιακών επαγγελμάτων					
1. Κτίσιμο, σκελετός και επιχρίσματα παραδοσιακά	2	75	23	—	23
2. Πλακοστρώσεις	—	—	—	—	—
3. Κατασκευή και συντήρηση τζακιού	—	—	—	—	—
4. Ξυλογλυπτική	11	952	125	45	170
5. Άλλα θέματα	400	14.086	4.386	4.444	8.830
Σύνολο	413	15.113	4.534	4.489	9.023
Γ. Κατάρτιση ή επανακατάρτιση εργαζομένων στη γεωργική, κτηνοτροφική και αλιευτική παραγωγή					
1. Εκπ/ση αγροτών στην ανάπτυξη ομαδικών καλλιεργειών και κατάρτιση σε σύγχρονες μεθόδους καλλιέργειας	191	6.836	3.190	226	3.416
2. Ενέργειες συμπληρωματικές της γεωργίας (ανθοκομία, βομβυκοτροφία, ιχθυοκαλλιέργειες)	131	6.547	2.068	242	2.310
3. Άλλα θέματα	260	11.797	3.021	1.587	4.608
Σύνολο	582	25.180	8.279	2.055	10.334

Δ. Μηχανολογικές, Ηλεκτρολογικές, Οικοδομικές ειδικότητες									
1. Επισκευή - συντήρηση μηχανών και αυτοκινήτων	308	15.579	4.642	620	5.262				
2. Σιδηροκατασκευές, Ναυπηγική μικρών σκαφών (βάρκες)	3	268	36	—	36				
3. Συντήρηση - επισκευή συσκευών (ραδιοφώνων, τηλεοράσεων κ.λπ.)	202	11.175	1.701	1.678	3.379				
4. Σοφαντζήδες, Ταπετσήρηδες, Αλουμιναδες, Υδραυλικοί	3	136	50	—	50				
5. Άλλα θέματα	69	4.241	710	483	1.193				
Σύνολο	585	31.399	7.139	2.781	9.920				
Ε. Ειδικότητες για επάνδρωση επιχειρήσεων σε διοικητικό επίπεδο									
1. Εκπ/ση Εξειδικευμένων αλλήλων και εμποροϋπαλλήλων	33	2.827	268	469	737				
2. Ξενογλώσσα και ελληνική εμπορική αλληλογραφία, δακτυλογραφία, στενογραφία, TELEX, Λογιστικά, Γραμματείες εμπορικών επιχειρήσεων	1.564	104.636	11.340	18.787	30.127				
3. Σχέδιο γραμμικό και ελεύθερο	65	4.288	392	756	1.148				
4. Εκπ/ση συνεταιριστικών στελεχών	2	129	3	45	48				
5. Άλλα θέματα	572	25.287	3.596	4.701	8.297				
Σύνολο	2.236	137.167	15.599	24.758	40.357				
ΣΤ. Κατάρτιση για την εφαρμογή μεθόδων εναλλακτικών πηγών ενέργειας	24	1.200	47	408	455				
Ζ. Τμήματα για την ομαλή επανένταξη των παλινουστάντων στις νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες	281	16.205	2.218	2.751	4.969				
Η. Οργάνωση κέντρων για την επίλυση των επαγγελματικών και κοινωνικών προβλημάτων της Ελλάδας	271	11.896	1.657	3.174	4.831				
Θ. Τμήματα εκτός θεματολογίου ή/ου λειτουργία τους διακόπηκε	1.239	61.242	11.855	11.835	23.600				
Γενικό Σύνολο	12.144	748.806	62.299	151.144	213.443				

Πηγή: Υπουργείο Παιδείας, Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων, στοιχεία που επεξεργάστηκε η ομάδα στατιστικολόγων, 1ο εξάμηνο του 1982.

Ο τίτλος υφαντουργία, ταπητουργία, κοπτική — ραπτική, δεν πρέπει να δημιουργεί ψευδαισθήσεις. Στην πραγματικότητα, πρόκειται κυρίως για τμήματα κοπτικής — ραπτικής. Αν υπολογίσουμε μάλιστα ότι το κέντημα το βρίσκουμε καλυμμένο στα «άλλα θέματα», μπορούμε να υποθέσουμε με σχετική βεβαιότητα ότι το 50% των συνολικών ωρών είναι αφιερωμένο σε αυτά τα δύο αντικείμενα μάθησης.

Για να σχηματίσουμε μια ακριβέστερη εικόνα θα έπρεπε στα «άλλα θέματα» να μην περιλαμβάνονται ορισμένα αντικείμενα μάθησης, όπως το κέντημα, αλλά να αναφέρονται ξεχωριστά για παράδειγμα, λείπουν τα στοιχεία για τα τμήματα κεντήματος στα οποία αναμφισβήτητα ο αριθμός των επιμορφωόμενων είναι υψηλός, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Το ίδιο ισχύει και για τα «άλλα θέματα» στις κατηγορίες Β και Γ. Είναι πράγματι αξιοπερίεργο να διαπιστώνει κανείς ότι από τις τέσσερις υποκατηγορίες της ομάδας Β οι δύο είναι κενές, οι δύο άλλες περιλαμβάνουν 13 τμήματα, ενώ η υποκατηγορία «άλλα θέματα» περιλαμβάνει μόνη της 400 τμήματα μάθησης, δηλαδή το 97% του συνόλου των τμημάτων της Β κατηγορίας.

Μετά την κοπτική - ραπτική και το κέντημα, ο μεγαλύτερος αριθμός συμμετεχόντων συγκεντρώνεται στα τμήματα ξένων γλωσσών, που περιλαμβάνονται στην υποκατηγορία Ε2 μαζί με τα λογιστικά και την εμπορική αλληλογραφία.

Τα τμήματα γραμματέων εμπορικών επιχειρήσεων και δακτυλογραφίας περιέχονται επίσης σ' αυτή την κατηγορία, τότε στην υποκατηγορία 2 και τότε στην 5 (άλλα θέματα).

Αν το ενδιαφέρον για τα υπόλοιπα μαθήματα δεν φαίνεται ιδιαίτερα μεγάλο, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν ανταποκρίνονται σε πραγματικές ανάγκες, η έλλειψη ενδιαφέροντος οφείλεται περισσότερο στο ότι η οργάνωσή τους είναι πρόσφατη.

Η Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων θέτοντας σαν κύριο στόχο της την προώθηση καταρτίσεων συνδεδεμένων με την ανάγκη της επαγγελματικής εξειδίκευσης των εργαζομένων και την τοπική ανάπτυξη, έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στην οργάνωση τμημάτων μάθησης που ευνοούν τη διατήρηση και την ανάπτυξη των παραδοσιακών και συγχρόνων επαγγελμάτων όπως το κτίσιμο και τα παραδοσιακά επιχρίσματα, η ξυλογλυπτική, η επιδιόρθωση και συντήρηση των αγροτικών μηχανημάτων, αυτοκινήτων και οικιακών ηλεκτρικών συσκευών. Επίσης παράλληλα προώθησε τη δημιουργία τμημάτων μάθησης για την ανάπτυξη των συλλογικών καλλιτεργειών και την κατάρτιση σε σύγχρονες μεθόδους καλλιέργειας.

Σημειώνουμε, τέλος, τη δημιουργία δύο νέων κατηγοριών τμημάτων μάθησης που έχουν κοινωνικό κυρίως χαρακτήρα. Αφορούν την επανένταξη των παλινოსτούντων και τα κοινωνικά και επαγγελματικά προβλήματα των γυναικών.

Επίσης, θεωρούμε ιδιαίτερα θετικό το ότι μέσα σε ένα εξάμηνο δημιουργήθηκαν 200 ως 300 τμήματα μάθησης για την επιδιόρθωση και συντήρηση των αγροτικών μηχανημάτων ή των ηλεκτρικών συσκευών.

Αν εξετάσουμε την κατανομή κατά φύλο σε σχέση με το αντι-

κείμενο μάθησης διαπιστώνουμε ότι ορισμένα μαθήματα είναι έντονα «γυναικεία». Αυτό αφορά όλα τα μαθήματα της πρώτης ομάδας, στην οποία όπως ήδη σημειώσαμε οι γυναίκες αποτελούν το 90% των επιμορφωμένων. Το ίδιο περίπου συμβαίνει, αλλά σε μικρότερη κλίμακα, στα τμήματα επιμόρφωσης στελεχών επιχειρήσεων και ιδιαίτερα στα τμήματα επιμόρφωσης γραμματέων.

Το περίεργο είναι ότι σε τμήματα μάθησης στα οποία θα περιμέναμε οι συμμετέχοντες να είναι αποκλειστικά γυναίκες, όπως τα μαθήματα που αφορούν τα κοινωνικά και τα επαγγελματικά προβλήματα των γυναικών, βρίσκουμε μία σημαντική ανδρική συμμετοχή, πιο συγκεκριμένα το 1/3 των επιμορφωμένων είναι άνδρες. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται, ίσως, από το ότι, σ' αυτή την κατηγορία θεμάτων περιλαμβάνονται και τα προβλήματα σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά και τους γονείς που οι άνδρες αισθάνονται ότι τους αφορούν άμεσα.

Ανάμεσα στα τμήματα στα οποία δεσπόζει η αντρική παρουσία σημειώνουμε όσα έχουν σχέση με τη μηχανική την ηλεκτρολογία και την ανάπτυξη της γεωργίας. Αυτό δημιουργεί την ελπίδα για μία εξισορρόπηση της συμμετοχής των δύο φύλων στις επιμορφωτικές δραστηριότητες, γιατί τα περισσότερα καινούργια μαθήματα που προωθεί η νέα πολιτική για τη Λαϊκή Επιμόρφωση φαίνεται να προσελκύουν περισσότερο τον ανδρικό πληθυσμό.

Μένει να κάνουμε μία τελευταία παρατήρηση για την υποκατηγορία «Τμήματα εκτός θεματολογίας που η λειτουργία τους διακόπηκε». Πρόκειται για τα μαθήματα που οι υπεύθυνοι θεώρησαν πως έπρεπε να καταργηθούν γιατί δεν αντιστοιχούσαν ούτε στις προτεραιότητες της νέας πολιτικής για τη Λαϊκή Επιμόρφωση, ούτε στα κριτήρια χρηματοδότησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. Επειδή, όμως, οι εγγραφές για το νέο χρόνο, έγιναν στο τέλος του 1981, οι υπεύθυνοι αποφάσισαν να λειτουργήσουν ορισμένα από τα τμήματα αυτά έως ότου καλυφθεί ο χρόνος για τον οποίο είχαν προγραμματισθεί (συνήθως ένα τρίμηνο).

3. Κατανομή κατά φύλο και ηλικία

Ο πίνακας 16 δείχνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής παρατηρείται στην κατηγορία «κάτω των 18 ετών» (34,2%). Αυτό οφείλεται κυρίως στο μεγάλο αριθμό ανδρών που βρίσκουμε σ' αυτή την ομάδα ηλικιών σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες.

Αντίθετα, βρίσκουμε πολύ περισσότερες γυναίκες απ' ό,τι άνδρες στις κατηγορίες 18—24 ετών και 25—49 ετών. Η σημαντική ανδρική παρουσία που σημειώνεται στους κάτω των 18 ετών, εξηγείται από το γεγονός ότι οι νέοι στην ηλικία αυτή δεν έχουν ακόμα μπει στην αγορά εργασίας και προσπαθούν να αξιοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους με τρόπο χρήσιμο και κυρίως συμπληρώνοντας τη μόρφωσή τους. Εδώ πρέπει να προσθέσουμε και το φόβο που διακατέχει τους νέους

αυτής της ηλικίας, σχετικά με την είσοδό τους στο Πανεπιστήμιο. Ο φόβος αυτός οδηγεί πολλούς νέους στην επιδίωξη κάποιας κατάρτισης σε έναν τομέα που κρίνεται χρήσιμος στην αγορά εργασίας. Έτσι, παρακολουθούν κυρίως τμήματα λογιστικών και ξένων γλωσσών. Επειδή, όμως, τα τμήματα μάθησης που λειτουργούν στα πλαίσια της Λαϊκής Επιμόρφωσης εξακολουθούν ακόμα να είναι προσανατολισμένα περισσότερο προς την κατεύθυνση της δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου παρά προς μία ουσιαστική επαγγελματική κατάρτιση, οι περισσότεροι παύουν να παρακολουθούν τα μαθήματα από τη στιγμή που είτε βρίσκουν δουλειά είτε μπαίνουν στο Πανεπιστήμιο. Πάντως, η πτωτική τάση του ποσοστού της συμμετοχής των ανδρών είναι ολοφάνερη σε όλες τις ομάδες ηλικιών, η συμμετοχή των γυναικών παρουσιάζει μία σχετική σταθερότητα εκτός φυσικά από την ομάδα ηλικιών «50 ετών και πάνω».

Η μικρή συμμετοχή των ηλικιωμένων ατόμων στα τμήματα επιμόρφωσης είναι εύκολα κατανοητή, γιατί γενικά δεν αποκτάει κανείς επαγγελματική κατάρτιση μετά την ηλικία των πενήντα χρονών, και όσοι πάλι έχουν χάσει τη δουλειά τους δύσκολα στην ηλικία αυτή προσανατολίζονται προς κάποια καινούργια απασχόληση. Αυτή όμως η εξήγηση όσο και αν έχει επαληθευθεί στις αναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες δεν ευσταθεί στην περίπτωση της Ελλάδας, γιατί όπως είπαμε παραπάνω τα μαθήματα που εξασφάλιζε μέχρι τώρα η Λαϊκή Επιμόρφωση αφορούσαν κατά κύριο λόγο τον ελεύθερο χρόνο. Τα ηλικιωμένα άτομα, όμως, αφιερώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους σε παραδοσιακές μορφές κοινωνικότητας και δεν αισθάνονται την ανάγκη, σε αντίθεση με τους νέους, να συμμετέχουν σε οργανωμένες εκπαιδευτικές ή πολιτιστικές δραστηριότητες που εμψυχώνονται από κάποιον ειδικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16.

Κατανομή των επιμορφωμένων κατά φύλο και ηλικία
(πρώτο εξάμηνο 1982).

Ηλικία	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο
έως 18 ετών	(43,2) 26.890 36,8	(30,5) 46.089 63,2	(34,2) 72.979 100,0
από 18 έως 24 ετών	(29,1) 18.131 26,0	(34,1) 51.516 74,0	(32,6) 69.647 100,0
από 25 έως 49 ετών	(23,2) 14.469 23,3	(31,4) 47.524 76,7	(29,0) 61.993 100,0
από 50 ετών και πάνω	(4,5) 2.809 31,8	(4,0) 6.015 68,2	(4,1) 8.824 100,0
ΣΥΝΟΛΟ	(100,0) 62.299 29,2	(100,0) 151.144 70,8	(200,0) 213.443

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκ/των. Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων.
Στοιχεία επεξεργασμένα από την ομάδα των στατιστικολόγων, πρώτο εξά-
μηνο 1982.

B. ΜΕΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Έχουμε ήδη υπογραμμίσει τις δυσκολίες που υπάρχουν για την αξιολόγηση της εξέλιξης των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων εξαιτίας των συνεχών αλλαγών του τρόπου συλλογής των στοιχείων. Οι πίνακες λοιπόν που παρουσιάσαμε παραπάνω δεν μπορεί να θεωρηθούν αυστηρά ακριβείς· δίνουν όμως παρόλ' αυτά μία αρκετά ικανοποιητική εικόνα της εξέλιξης της Λαϊκής Επιμόρφωσης στις γενικές της γραμμές.

Οι πίνακες αυτοί καταρτίστηκαν με βάση τα στατιστικά στοιχεία που περιέχονται στις ετήσιες εκθέσεις πεπραγμένων της Διεύθυνσης Επιμόρφωσης Ενηλίκων. Οι πίνακες 17 και 18 καταρτίστηκαν με βάση τους συγκεντρωτικούς πίνακες που αποστέλονται συμπληρωμένοι από τα Κέντρα Επιμόρφωσης παραθέτοντας τις δραστηριότητές τους κατά θέματα. Ο πίνακας 19 καταρτίστηκε από πίνακες που περιέχουν τα στοιχεία για την κατανομή των επιμορφωνόμενων κατά φύλο και ηλικία. Η επιλογή έγινε με τρόπο ώστε τα στοιχεία αυτά να έχουν μία κάποια ομοιογένεια.

Οι ίδιοι αυτοί πίνακες αν είχαν στηριχθεί στα υπάρχοντα στοιχεία συνολικής δράσης κατά ΝΕΛΕ θα παρουσίαζαν αποκλίσεις που θα ερμηνεύονταν δύσκολα. Αυτό οφείλεται χωρίς αμφιβολία σε λάθη αριθμητικής.

1. Η εξέλιξη του συνολικού αριθμού των Κέντρων Επιμόρφωσης

Πριν προχωρήσουμε στο σχολιασμό των πινάκων είναι χρήσιμο να πούμε δυο λόγια για την εξέλιξη του αριθμού των Κέντρων Επιμόρφωσης. Το 1976—77 διαπιστώνουμε μία θεαματική μείωση των Επιμορφωτικών Κέντρων. Έκλεισαν πάνω από 1400 Κέντρα και λειτούργησαν μόνον 227 σε όλη την Ελλάδα. Αυτά που έμειναν ήταν μόνον εκείνα που είχαν δημιουργήσει δομημένα τμήματα μάθησης. Εδώ πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι τέτοια τμήματα άρχισαν να λειτουργούν από το 1974 και μετά. Πριν από το 1974, όπως έχουμε αναφέρει, η δραστηριότητα των Κέντρων περιοριζόταν σε διαλέξεις, κινηματογραφικές προβολές, εκδρομές, ψυχαγωγικές βραδιές, εκθέσεις κ.λπ.

Το 1974—75, οργανώθηκαν 21 πρότυπα Κέντρα σύμφωνα με τις αρχές της UNESCO. Τα Κέντρα αυτά είχαν κάποια επιτυχία, γι' αυ-

τό και γενικεύτηκαν τα επόμενα χρόνια. Από τα 227 Κέντρα, τα 132 δημιουργήθηκαν σε αστικές περιοχές, τα 55 σε ημιαστικές και τα 40 σε αγροτικές περιοχές.

Μέχρι το 1981 διατηρείται λίγο πολύ η ίδια κατάσταση με κάποια ελαφρά μείωση το 1979—1980: 201 Κέντρα το 1977—78, 211 το 1978—79, 197 το 1979—80.

Αντίθετα το 1981, δημιουργούνται πάνω από 100 νέα Κέντρα, και ο συνολικός τους αριθμός φτάνει τα 301. Στο τέλος του πρώτου εξαμήνου του 1982, τα Κέντρα επιμόρφωσης είναι 313. Η απότομη αύξηση του αριθμού τους αντιστοιχεί στην σημαντική αύξηση των οικονομικών πόρων, που μέρος τους προέρχεται από την ελληνική Κυβέρνηση και ένα άλλο από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

2. Εξέλιξη των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων

ΠΙΝΑΚΑΣ 17.

Εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων και του συνολικού αριθμού των ωρών/τμήμα μάθησης.

Έτη	Αριθμός τμημάτων	Ώρες	Μ.Ο. ωρών κατά τμήμα
1977—78	2.998	117.467	39
1978—79	3.272	132.185	40
1979—80	3.211	129.991	40,5
1981	14.044	766.380	54,5
1982 (πρώτο εξάμηνο)	12.144	748.806	61,5

Πηγές: Ετήσιες εκθέσεις πεπραγμένων, Υπ. Εθνικής Παιδείας και Θρησ/των, Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων. Αθήνα 1978, 1979, 1980, 1981 (προσωρινή έκθεση)

Η απότομη αύξηση των δραστηριοτήτων που διαπιστώνουμε αφορά ταυτόχρονα και τον αριθμό των τμημάτων, τα οποία το 1981 πολλαπλασιάζονται επί 4,5, και τις επιμορφωτικές ώρες, οι οποίες πολλαπλασιάζονται επί 6. Αν συγκρίνουμε την αύξηση των δραστηριοτήτων με την αύξηση των οικονομικών μέσων, διαπιστώνουμε πως η δεύτερη είναι πολύ σημαντικότερη αναλογικά, γιατί ο προϋπολογισμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, θεωρητικά τουλάχιστον, σχεδόν δεκαπλασιάστηκε ανάμεσα στο 1980 και το 1981.

Αξιοσημείωτη επίσης αύξηση παρουσιάζει και ο μέσος όρος των ωρών διδασκαλίας κατά τμήμα, πράγμα ενδεικτικό της προσπάθειας των υπεύθυνων να οργανώσουν καλύτερα τους κύκλους μάθησης και να εξασφαλίσουν μία πραγματική κατάρτιση.

3. Η εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών κατά αντικείμενο μάθησης

Είναι πολύ δύσκολο να προχωρήσει κανείς σε συγκρίσεις σ' αυτό το επίπεδο, αφενός γιατί το θεματολόγιο έχει αλλάξει και αφετέρου γιατί σημειώθηκε τεράστια αύξηση των δραστηριοτήτων το 1981 και το 1982. Προτιμήσαμε λοιπόν να παραθέσουμε τα στοιχεία του 1982 ξεχωριστά στον πίνακα 15 γιατί το νέο θεματολόγιο είναι πολύ διαφορετικό από το παλιό.

Βέβαια, κάποια αλλαγή στους τίτλους των διάφορων μαθημάτων δεν είναι αρκετή για να αλλάξει και την πραγματικότητα. Υπάρχει η δύναμη της συνήθειας, η νοοτροπία, οι κατεστημένες αντιλήψεις, έτσι οι υπεύθυνοι, πιεζόμενοι και από τους επιμορφωόμενους, έχουν την τάση να αναπαράγουν αυτό που έκαναν πάντα, έστω κι αν είναι αναγκασμένοι να το κρύβουν πίσω από άλλους τίτλους.

Πέρα από τις αλλοιώσεις που πιθανόν να έγιναν για να καλυφθούν ορισμένα μαθήματα που δεν περιλαμβάνονται πιά στο θεματολόγιο, ο πίνακας 18 μας επιτρέπει να κάνουμε ορισμένες παρατηρήσεις :

1. Ανάμεσα στο 1977 και το 1980 υπάρχουν σχετικά μικρές αυξομειώσεις όσο αφορά το σύνολο των ωρών. Διαπιστώνουμε μία αύξηση της τάξης του 12% το 1978—79 και μία μικρή πτώση τον επόμενο χρόνο. Μόνον το 1981 εμφανίζεται σημαντική αύξηση που οφείλεται στην χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

2. Ανάμεσα στο 1977 και το 1980 τα ποσοστά των ωρών που αφιερώνονται στα διάφορα μαθήματα δεν αλλάζει καθόλου. Η άποψη ότι μαθήματα όπως τα θρησκευτικά ή η φιλοσοφία θα έπρεπε να καταργηθούν γιατί απορροφούσαν ένα μέρος του προϋπολογισμού που θα μπορούσε να διοχετευτεί σε πιά χρήσιμα επιμορφωτικά μαθήματα, συνοδεύονταν από μία τάση υπηρεκτίμησης της ποσοτικής σημασίας αυτών των μαθημάτων. Στην πραγματικότητα, όμως, διαπιστώνουμε ότι ανάμεσα στο 1977 και το 1980 τα θρησκευτικά δεν αντιπροσώπευαν ποτέ ποσοστό μεγαλύτερο από το 2% του συνόλου των επιμορφωτικών ωρών και η φιλοσοφία το 1%. Η σταθερότητα που παρατηρείται στα μαθήματα αυτά είναι αξιοσημείωτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18.

Εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών κατά αντικείμενο μάθησης

Τίτλος τμημάτων μάθησης	1977-1978	1978-1979	1979-1980	1981(*)	1981/ 1978-80
1. Θρησκεία	2.141	2.713	2.681	5.273	1,97
2. Φιλοσοφία	830	1.234	1.246	1.463	1,17
3. Κοιν. Επιστήμες	5.790	4.808	3.912	8.837	2,26
4. Καλές Τέχνες	21.832	28.568	27.555	117.223	4,25
5. Λογοτεχνία	1.235	1.185	883	3.496	3,96
6. Ιστορία	1.203	1.128	587	1.125	1,92
7. Γεωγραφία - Λαογραφία	1.610	2.039	2.164	8.017	3,70
8. Ελληνική γλώσσα	1.164	1.734	1.594	12.637	7,93
9. Ξένες Γλώσσες	18.437	17.837	18.309	90.850	4,96
10. Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία	3.252	4.355	2.399	26.645	11,1
11. Υγεία, Πρόνοια	3.265	4.080	3.347	15.880	4,74
12. Οικονομία, Εμπόριο, Ναυτιλία, Τουρισμός	2.892	1.876	1.374	4.421	3,22
13. Γεωργία, Αλιεία, Δασονομία, Κτηνοτροφία	4.807	4.967	5.251	19.315	3,68
14. Πρακτικές γνώσεις (από τις οποίες κοπτική - ραπτική)	42.179 (29.673)	48.218 (35.411)	51.021 (40.279)	401.809 (305.969)	7,88 (7,60)
15. Αθλητισμός, Γυμναστική	4.461	3.607	4.574	35.628	7,79
16. Διάφορα	2.369	3.836	3.094	13.761	4,45
ΣΥΝΟΛΟ	117.467	132.185	129.991	766.380	5,90

Πηγή: Εκθέσεις πεπραγμένων, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησ/των, Δ/νση Επιμόρφωσης Ενηλίκων, Αθήνα 1978, 1979, 1980, 1981.

* Το θεματολόγιο του 1981 είναι διαφορετικό από τις προηγούμενες χρονιές. Κάνουμε αυτή την παρουσίαση για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε έγκυρες συγκρίσεις.

3. Οι μόνες δραστηριότητες που αυξάνονται σταθερά ακόμα και όταν μειώνεται το συνολικό μέγεθος των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων είναι η «πρακτικές γνώσεις». Η αύξηση αυτή οφείλεται στην κοπτική - ραπτική. Το 1977-78 η κοπτική - ραπτική αντιπροσώπευε το 25,3% του συνόλου των δραστηριοτήτων, το 1978-79 το 26,8%, το 1979-80 το 31% και το 1981 το 40%.

Αν προσπαθήσουμε να αναλύσουμε περισσότερο το πως επέδρασε η αύξηση των οικονομικών πόρων της Λαϊκής Επιμόρφωσης, διαπιστώνουμε ότι ανάμεσα στο 1979-80 και το 1981, ο συνολικός αριθμός των επιμορφωτικών ωρών σχεδόν πολλαπλασιάστηκε επί 5,9. Τέσσερα μαθήματα ξεπερνάνε κατά πολύ αυτό τον μέσο όρο. Πράγ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 19.
Εξέλιξη της κατανομής των επιμορφωμένων κατά φύλο και ηλικία

	Μέχρι 20 ετών			21—40 ετών			41—60 ετών			61 ετών και πάνω			Σύνολο	
	%	αριθ.	%	%	αριθ.	%	%	αριθ.	%	%	αριθ.	%	αριθ.	%
1977—78														
A	40,4	11.071	(41,9)	35,1	9.724	(36,8)	48,9	4.855	(18,4)	70,5	769	(2,9)	26.410	(100,0)
Γ	59,6	16.303	(41,3)	64,9	17.979	(45,3)	51,1	5.083	(12,7)	29,5	318	(0,8)	39.683	(100,0)
Σ	100,0	27.374	(41,4)	100,0	27.703	(41,9)	100,0	9.938	(15,0)	100,0	1.078	(1,6)	66.093	(100,0)
1978—79														
A	39,7	10.495	(39,4)	33,4	10.506	(39,4)	40,8	4.822	(18,1)	57,0	831	(3,1)	26.654	(100,0)
Γ	60,3	15.912	(35,8)	66,6	20.922	(47,0)	59,2	7.010	(15,8)	43,0	628	(1,4)	44.472	(100,0)
Σ	100,0	26.407	(37,1)	100,0	31.428	(44,2)	100,0	11.832	(16,6)	100,0	1.459	(2,1)	71.126	(100,0)
1979—80														
Μέχρι 25 ετών				26—45 ετών			46—60 ετών			61 ετών και πάνω			Σύνολο	
A	36,0	11.367	(44,7)	32,7	9.114	(35,8)	47,0	3.985	(15,7)	59,4	963	(3,8)	25.429	(100,0)
Γ	64,0	20.246	(45,8)	67,3	18.770	(42,5)	53,0	4.490	(10,2)	40,6	659	(1,5)	44.165	(100,0)
Σ	100,0	31.613	(45,4)	100,0	27.884	(40,1)	100,0	8.475	(12,2)	100,0	1.622	(2,3)	69.594	(100,0)
1981				18—25 ετών			25—50 ετών			50 ετών και πάνω			Σύνολο	
A	38,4	28.399	(38,4)	32,0	19.596	(26,5)	31,8	21.041	(28,5)	40,6	4.669	(6,6)	73.905	(100,0)
Γ	61,6	45.578	(32,7)	68,0	41.726	(29,9)	68,2	45.154	(32,4)	59,4	7.113	(5,1)	139.571	(100,0)
Σ	100,0	73.977	(34,7)	100,0	61.322	(28,7)	100,0	66.195	(31,0)	100,0	11.992	(5,6)	213.476	(100,0)
1982				(1ο εξάμηνο)										
A	36,8	26.890	(43,2)	26,0	18.131	(29,1)	23,3	14.469	(23,2)	31,8	2.809	(4,5)	62.299	(100,0)
Γ	63,2	46.089	(30,5)	74,0	51.516	(34,1)	76,7	47.524	(31,4)	68,2	6.015	(4,0)	151.144	(100,0)
Σ	100,0	72.979	(34,2)	100,0	69.647	(32,6)	100,0	61.993	(29,0)	100,0	8.824	(4,1)	213.443	(100,0)

Πηγή: Εκθέσεις πεπραγμένων, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων, Αθήνα 1978, 1979, 1980, Προσωρινά στοιχεία για το 1981, και το πρώτο εξάμηνο του 1982.

μα που σημαίνει ότι επωφελήθηκαν από την αύξηση της χρηματοδότησης περισσότερο από τα υπόλοιπα.

Τα μαθήματα αυτά είναι:

— Η Φυσική, η Χημεία και τα Μαθηματικά (οι επιμορφωτικές ώρες πολλαπλασιάστηκαν επί 11,1) που αντιπροσωπεύουν το 1981 το 3,5% του συνόλου των δραστηριοτήτων, ενώ το 1979—80 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 1,8%.

— Τα Ελληνικά (οι επιμορφωτικές ώρες πολλαπλασιάστηκαν επί 7,93).

— Η κοπτική - ραπτική (οι επιμορφωτικές ώρες πολλαπλασιάστηκαν επί 7,88).

— Ο αθλητισμός (οι επιμορφωτικές ώρες πολλαπλασιάστηκαν επί 7,79).

Αντίθετα ορισμένα μαθήματα βρίσκονται πολύ κάτω από τον μέσο όρο, κυρίως πρόκειται για τα εξής:

— Φιλοσοφία (οι επιμορφωτικές ώρες πολλαπλασιάστηκαν επί 1,17).

— Ιστορία (οι επιμορφωτικές ώρες πολλαπλασιάστηκαν επί 1,92).

— Θρησκεία (οι επιμορφωτικές ώρες πολλαπλασιάστηκαν επί 1,97).

Βλέπουμε ότι τα μαθήματα αυτά χάνουν σταδιακά τη σημασία που είχαν και τείνουν να εξαφανισθούν. Στην αίτηση εξάλλου που υποβλήθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο το 1982 δεν αναφέρονται καθόλου.

Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η ιστορία και η φιλοσοφία καταργήθηκαν μόνο σαν αυτόνομα ξεχωριστά μαθήματα. Κατά τα άλλα διατηρούν τη σημασία τους και παραμένουν μέσα στα τμήματα μάθησης που αφορούν την κοινωνική ζωή, με στόχο την κατανόηση των κοινωνικών και πολιτικών δομών.

4. Εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωνόμενων

Ο πίνακας 19 παρουσιάζει την εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωνόμενων κατά φύλο και ηλικία. Διαπιστώνουμε καταρχήν ότι ο συνολικός αριθμός των επιμορφωνόμενων που ήταν γύρω στις 70.000 πριν από το 1981 φτάνει τις 213.476 το 1981. Ο αριθμός αυτός στην πραγματικότητα είναι μεγαλύτερος γιατί δεν περιλαμβάνει όσους δεν δηλώσανε την ηλικία τους. Έτσι εξηγείται, επίσης, η διαφορά ανάμεσα στο σύνολο που παρουσιάζεται εδώ και στο σύνολο που αναφέρεται στον πίνακα 21.

Η ερμηνεία αυτού του πίνακα είναι ιδιαίτερα δύσκολη εξαιτίας των αλλαγών που υπέστησαν οι κατηγορίες αναφοράς. Παρόλα αυτά μπορούμε να διακρίνουμε τρεις σταθερές:

1) Εξαιρετικά περιορισμένη συμμετοχή των ηλικιωμένων.

Το 1977—78 αποτελούν το 1,6% των επιμορφωνόμενων, το 1978—79

το 2,1% και το 1979—1980 το 2,3%. Το 5% του 1981 οφείλεται στο ότι μειώθηκε η ηλικία αυτών που περιλαμβάνονται στην κατηγορία αυτή, από 60 σε 50 ετών και πάνω. Η αργή αύξηση από το 1,3% στο 2,3% κατά τα τρία πρώτα χρόνια εκφράζει απλώς την πρόσβαση των ηλικιωμένων γυναικών στην επιμόρφωση.

2) Ποσοστιαία αύξηση του αριθμού των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες:

Το 1977—78 είχαμε 40% άνδρες, 60% γυναίκες. Η σημερινή εικόνα είναι 30% άνδρες, 70% γυναίκες. Η αλλαγή αυτή έγινε σταδιακά.

3) Μεγαλύτερη ισορροπία ανδρών/γυναικών όσο προχωράμε στην ηλικιακή πυραμίδα.

Το 1977—78 στην κατηγορία 41 έως 60 ετών, είχαμε ποσοστό συμμετοχής γυναικών 51%, ενώ στην αμέσως προηγούμενη κατηγορία το ποσοστό αυτό κυμαινόταν γύρω στο 65%. Το 1978—79 στην ηλικιακή πυραμίδα έχουμε την ομάδα ηλικιών 46 έως 60 ετών, αντί της 41 έως 60 ετών, στην οποία σημειώνεται μία σχετική ισορροπία ανάμεσα στον αριθμό των ανδρών και τον αριθμό των γυναικών. Το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών είναι 53% στην ηλικιακή κατηγορία για την οποία μιλάμε ενώ στην αμέσως προηγούμενη το ποσοστό τους εξακολουθεί να κυμαίνεται γύρω στο 67%.

Πέρα από τα τρία αυτά σταθερά χαρακτηριστικά που μπορέσαμε να προσεγγίσουμε είμαστε αναγκασμένοι να κάνουμε τις παρατηρήσεις μας κατά έτος ή κατά δύο έτη. Έτσι, το 1978—79 σε σχέση με το 1977—78 η κατηγορία που περιλαμβάνει τις νεώτερες ηλικίες περιορίζεται σε ποσοστό .

Ανάμεσα στα 1979—80 και το 1981, ο συνολικός αριθμός των επιμορφωμένων τριπλασιάστηκε, έχουμε δηλαδή μία αύξηση της τάξης του 207%. Το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης αφορά την κατηγορία των νέων (μέχρι 25 ετών). Από 31.613 εγγεγραμμένους το 1979—1980, ο αριθμός τους φθάνει το 1981 τους 135.299, δηλαδή σημειώθηκε αύξηση κατά 328%.

5. Εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωτών κατά κατηγορία

Ο πίνακας 20 δείχνει ότι το 1976—77 στα διάφορα επιμορφωτικά Κέντρα εργάστηκαν 1.940 επιμορφωτές. Το 1981 εργάστηκαν 1.472 παρόλη την σημαντική αύξηση του αριθμού των τμημάτων και του αριθμού των επιμορφωτικών ωρών. Εάν συνδυάσουμε τα στοιχεία αυτά με τα στοιχεία του πίνακα 17 διαπιστώνουμε ότι το 1977—1978 ο κάθε επιμορφωτής ήταν κατά μέσο όρο υπεύθυνος για δύο τμήματα και εξασφάλιζε 72,5 επιμορφωτικές ώρες τον χρόνο. Το 1981, οι επιμορφωτές είναι υπεύθυνοι, κατά μέσο όρο πάντοτε, για 9,5 τμήματα και εξασφαλίζουν 520 επιμορφωτικές ώρες τον χρόνο,

δηλαδή περισσότερες από 12 ώρες την εβδομάδα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναρωτηθούμε αν διαμορφώνεται μία τάση επαγγελματισμού στην Λαϊκή Επιμόρφωση. Μία άλλη αξιοπρόσεχτη διαφορά είναι η αλλαγή που σημειώθηκε στη σύνθεση των επιμορφωτών. Έτσι, το 1976-77 οι εκπαιδευτικοί αντιπροσώπευαν το 44% του συνόλου των επιμορφωτών, ενώ μόνον το 37% ήταν ιδιώτες. Αν στους εκπαιδευτικούς προσθέσουμε και τους υπόλοιπους υπαλλήλους που εργάστηκαν ως επιμορφωτές, διαπιστώνουμε την σαφή υπεροχή των δημοσίων υπαλλήλων που καλύπτουν πάνω από το 60% του συνόλου των επιμορφωτών. Τις επόμενες χρονιές διαπιστώνουμε μία τάση μείωσης του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων με ανάλογη αύξηση του αριθμού των ιδιωτών. Έτσι, το 1981 οι εκπαιδευτικοί αντιπροσωπεύουν το 19% του συνόλου των επιμορφωτών, και οι υπόλοιποι δημόσιοι υπάλληλοι το 10%, πράγμα που διαμορφώνει το ποσοστό των δημοσίων υπαλλήλων σε 29%, έναντι του ποσοστού των ιδιωτών που φτάνει το 71%. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται αναμφισβήτητα στην τεράστια αύξηση των μαθημάτων κοπτικής - ραπτικής και κεντήματος και μοιάζει να επιβεβαιώνει την αρχική μας υπόθεση για τη διαμόρφωση μιας τάσης επαγγελματισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20.

Εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωτών κατά κατηγορία (1976-1981)

Κατηγορίες επιμορφωτών	Αριθμός επιμορφωτών				
	1976-77	1977-78	1978-79	1979-80	1981
Ε κ π α ι δ ε υ τ ι κ ο ί					
1. Δάσκαλοι	513	375	307	253	101
2. Καθηγητές	273	240	246	231	122
3. Άλλοι	63	57	71	56	51
Σύνολο	849	672	624	540	274
Δ η μ ό σ ι ο ι υ π ά λ λ ο ι					
Λ η λ ο ι (εκτός από εκπαιδευτικούς)					
1. Γιατροί, Κτηνίατροι Μαίες	94	67	69	55	50
2. Γεωπόνοι	102	61	45	46	35
3. Άλλοι	148	105	93	104	61
Σύνολο	344	233	207	205	146
Ι ε ρ ε ι ε ς	37	29	41	43	7
Ι δ ι ώ τ ε ς					
1. Μοδίστρες	194	210	207	228	401
2. Δάσκαλοι Ξένων γλωσσών	117	125	119	118	122
3. Μηχανικοί και γενικά Τεχνικοί	96	100	129	141	64
4. Άλλοι	303	249	299	242	458
Σύνολο	710	684	754	729	1.045
Γενικό Σύνολο	1.940	1.618	1.626	1.517	1.472

Πηγή: Ετήσιες εκθέσεις πεπραγμένων, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων, Αθήνα 1978, 1979, 1980, 1981.

Γ. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΜΑΘΗΣΗΣ

Η μελέτη του πίνακα 21 δείχνει ότι τα τμήματα των 48 και των 72 ωρών συγκεντρώνουν την προτίμηση των περισσότερων επιμορφωμένων. Έγιναν 176.379 και 234.299 επιμορφωτικές ώρες στα αντίστοιχα τμήματα μάθησης. Το 1981 αντιπροσώπευαν το 55% του συνολικού αριθμού των επιμορφωτικών ωρών και συγκέντρωσαν το 57% των επιμορφωμένων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21.

Κατανομή των συμμετεχόντων και των επιμορφωτικών ωρών
σε σχέση με τη διάρκεια των τμημάτων μάθησης (το 1981)

Διάρκεια των τμημάτων μάθησης	Σύνολο Ωρών	Συμμετέχοντες		Σύνολο
		Άνδρες	Γυναίκες	
12 ώρες	4.156	2.772	1.926	4.698
24 »	51.396	17.445	26.486	43.931
48 »	176.79	29.084	51.731	80.815
72 »	234.299	21.244	49.814	71.058
108 »	109.287	6.591	18.032	24.623
120 »	70.022	3.761	11.093	14.854
144 »	82.457	3.782	13.396	17.178
216 »	38.384	1.677	5.109	6.786
ΣΥΝΟΛΟ	766.380	86.356	177.587	263.933

Πηγή: Ετήσια έκθεση πεπραγμένων, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων, Αθήνα 1982.

Τα τμήματα μεγαλύτερης διάρκειας (144 και 216 ώρες), αντίθετα είχαν μικρή ανταπόκριση. Συγκέντρωσαν αντίστοιχα μόνο το 6,5% και 2,6% των επιμορφωμένων. Η ανταπόκριση μάλιστα αυτή ήταν ακόμα μικρότερη από εκείνη που εκδηλώθηκε για τα τμήματα πολύ μικρής διάρκειας, των 12 και 24 ωρών. Συνολικά τα τμήματα αυτά συγκέντρωσαν το 18,4% των επιμορφωμένων.

Η διαπίστωση αυτή θέτει ένα ερώτημα, στο βαθμό που εύλογα αναρωτιέται κανείς αν τμήματα μάθησης τόσο μικρής διάρκειας μπορούν να εξασφαλίσουν στοιχειωδώς κάποια κοινωνική ή επαγγελμα-

τική κατάρτιση. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο εξάλλου, διατύπωσε επίσης τις επιφυλάξεις του με το ίδιο σκεπτικό.

Με σκοπό τη σωστότερη προσαρμογή της Λαϊκής Επιμόρφωσης στις προτεραιότητες που έχουν τεθεί, οι αρμόδιοι αποφάσισαν να καταργήσουν το 1983 τα τμήματα μάθησης διάρκειας κάτω των 72 ωρών. Η γενική τάση μάλιστα είναι η ανάπτυξη επιμορφωτικών κύκλων μεγαλύτερης διάρκειας που θα έφταναν ή και θα ξεπερνούσαν τις 200 ώρες. Στην αίτησή της προς το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο η Δ'νση Επιμόρφωσης Ενηλίκων αναφέρεται σε δύο τύπους τμημάτων μάθησης: επαγγελματικής κατάρτισης με διάρκεια 144 ή 216 ώρες και προκατάρτισης με διάρκεια 72,108 ή 120 ώρες.

Πάντως, πρόκειται για ένα πρόβλημα το οποίο δεν μπορεί να λυθεί παρά μόνο σταδιακά, γιατί ούτε τα στελέχη, ούτε οι επιμορφωνόμενοι έχουν εξοικειωθεί με τον τρόπο λειτουργίας που απαιτούν τα τμήματα μεγαλύτερης διάρκειας. Πρέπει στο σημείο αυτό να τονίσουμε και στους αρμόδιους του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και στην ελληνική πλευρά τους κινδύνους που θα μπορούσαν να προκύψουν αν καταργούνταν αδιάκριτα όλα τα τμήματα μικρής διάρκειας, στο βαθμό που τα τμήματα αυτά αποτελούν συχνά αναγκαίο πέρασμα για έναν κόσμο με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και για τα λαϊκά στρώματα γενικότερα που θέλουν να αποκτήσουν κάποια επαφή με την επιμόρφωση. Γενικά, ο κόσμος αυτός δεν δέχεται εύκολα να ενταχθεί σε μία επιμορφωτική διαδικασία, και το κάνει μόνον όταν κάτι τέτοιο δεν τον αναγκάζει να αλλάξει τον τρόπο της ζωής του και δεν αναστατώνει ριζικά την οργάνωση του χρόνου του. Για να ενταχθεί πρέπει ακόμα, η κατάρτιση που του προτείνεται να έχει άμεση σχέση με τα ενδιαφέροντά του. Όμως, τα άμεσα ενδιαφέροντα των λαϊκών στρωμάτων μπορεί να φαίνεται στους αρμόδιους ότι δεν εντάσσονται στην προοπτική της ανάπτυξης της επαγγελματικής και κοινωνικής κατάρτισης. Αυτό αφορά ειδικότερα τα μαθήματα κοπτικής - ραπτικής και κεντήματος. Ωστόσο, αν παρακολουθήσει κανείς με μεγαλύτερη προσοχή αυτά τα τμήματα θα διαπιστώσει ότι θα μπορούσαν να αποτελούν ένα πολύ χρήσιμο στάδιο για μία γενικότερη επιμορφωτική διαδικασία, και να γίνουν τμήματα προσανατολισμού για τους επιμορφωνόμενους. Γι' αυτό προτείνουμε αφενός να αναδιαρθρωθούν ως προς το περιεχόμενό τους, με την εισαγωγή στοιχείων ευαισθητοποίησης για τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα της περιοχής και αφετέρου να ενταχθούν σε ένα πιο ολοκληρωμένο επιμορφωτικό πλαίσιο. Με μία τέτοια δομή τα μαθήματα αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στα τμήματα ευαισθητοποίησης των επιμορφωνόμενων και τα τμήματα μεγαλύτερης διάρκειας. Το οργανόγραμμα της σελίδας 92 μας δίνει μία εικόνα για τον τρόπο που θα μπορούσε να διαμορφωθεί μια ολοκληρωμένη επιμορφωτική δομή.

Εάν υιοθετηθεί αυτή η πρόταση, θα έχουμε τρεις τύπους επιμόρφωσης, αρθρωμένους μεταξύ τους και με δυνατότητα περάσματος από τον ένα τύπο επιμόρφωσης στον άλλο.

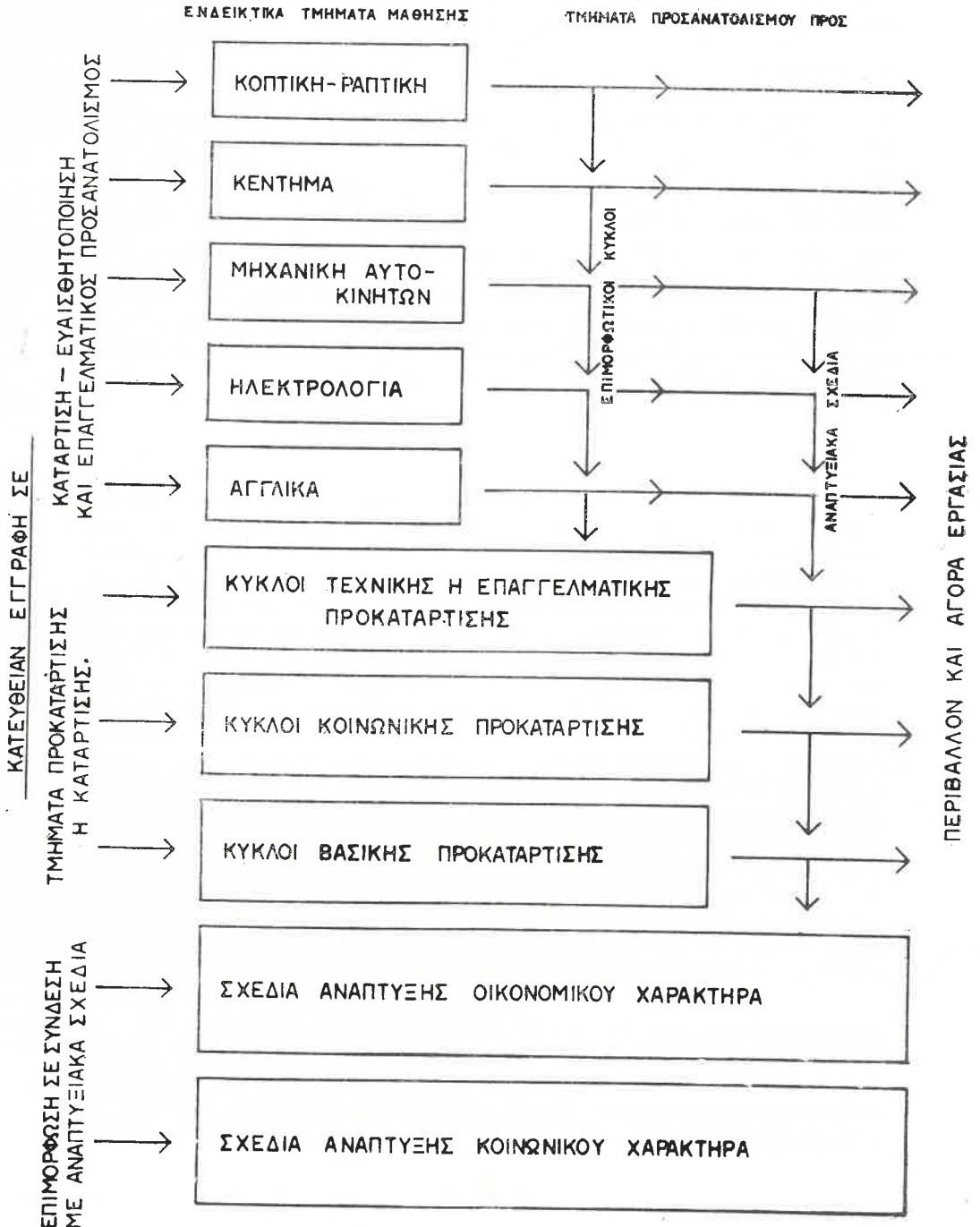
Καταρχήν θα υπάρχουν επιμορφωτικά τμήματα μικρής διάρκειας (περίπου 50 ωρών) που θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε και

«τμήματα ευαισθητοποίησης προσανατολισμού και παρότρυνσης» (1). Με αφετηρία τα προβλήματα και τα ενδιαφέροντα των επιμορφωμένων θα ανταποκρίνονται στην άμεση ζήτηση, προσπαθώντας ταυτόχρονα να συμβάλουν στην εξέλιξη της ζήτησης προς την κατεύθυνση μιας πιο εξειδικευμένης κατάρτισης ή μιας κατάρτισης συνδεδεμένης με τα τοπικά αναπτυξιακά σχέδια.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα δημιουργηθούν πιο δομημένοι επιμορφωτικοί κύκλοι μεγαλύτερης διάρκειας που θα μπορούν να φτάσουν τις 200 ώρες. Αυτοί οι επιμορφωτικοί κύκλοι θα προσφέρουν είτε μία εντατική επαγγελματική κατάρτιση, είτε μία προκατάρτιση σε όλους εκείνους που δεν έχουν τα ελάχιστα εκείνα εφόδια, τα απαραίτητα για να αποκτήσουν μια επαγγελματική κατάρτιση ή για να συμμετέχουν σε ένα σχέδιο τοπικής ανάπτυξης. Επίσης, οι κύκλοι αυτοί θα πρέπει να δομηθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να μην αποτελούν μία απλή παραλλαγή των τμημάτων «ευαισθητοποίησης». Θα μπορούσαν επομένως να περιέχουν ένα κύριο προσανατολισμό που θα εξασφάλιζε κάποια εξειδίκευση στον τομέα επιλογής των επιμορφωμένων και ένα ή δύο δευτερεύοντα κατ' επιλογήν μαθήματα που θα επιτρέπουν τη διεύρυνση του πεδίου της εξειδίκευσης, με έμφαση στις οικονομικές και κοινωνικές γνώσεις.

1. Για τον προβληματισμό σχετικά με τα τμήματα ευαισθητοποίησης, προσανατολισμού και παρότρυνσης βλ. P. Demunter και C. Verniers: L' Action Collective de formation, une pratique éducative en milieu ouvrier, Βρυξέλλες, Contradictions, σειρά «Le district socio - éducatif et culturel», τευχ. 4, 1982, σελ. 99-104 και 158-161.

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ

Στο τρίτο, τέλος, επίπεδο θα έχουμε επιμορφωτικούς κύκλους σε άμεση συνάρτηση με σχέδια τοπικής ανάπτυξης οικονομικού ή κοινωνικού χαρακτήρα, όπως π.χ. τη δημιουργία μικρών βιοτεχνικών επιχειρήσεων, συνεταιρισμών παραγωγικών ή παροχής υπηρεσιών κ.λπ.

Με τη διάρθρωση αυτή ο στόχος είναι η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή και ευαισθητοποίηση του κόσμου, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μία δυναμική που θα παροτρύνει όσο γίνεται περισσότερο κόσμο να συμμετέχει ουσιαστικά στην τοπική ανάπτυξη και να την ελέγχει.

Αυτό προϋποθέτει ότι δεχόμαστε να αντιμετωπίσουμε ορισμένες απώλειες και επομένως ότι ο τρόπος χρηματοδότησης θα είναι ανάλογος, δηλαδή δεν θα έπληττε τα Κέντρα εκείνα που έχοντας κάνει σωστή δουλειά ευαισθητοποίησης του κοινού, έχοντας δημιουργήσει τμήματα προσανατολισμού για μεγάλο αριθμό ατόμων, δεν απέδωσαν στη συνέχεια θεαματικά αποτελέσματα στον τομέα της κατάρτισης σε σύνδεση με τοπικά αναπτυξιακά σχέδια.

Για να δώσουμε μία πιο συγκεκριμένη εικόνα για τον τρόπο που βλέπουμε την επιμορφωτική διαδικασία σε αυτό το πλαίσιο, ας υποθέσουμε ότι είκοσι περίπου γυναίκες γράφονται σε ένα τμήμα κεντήματος κάποιου αγροτικού Κέντρου Λ.Ε. Αυτό που τις ενδιαφέρει άμεσα είναι να μάθουν να κεντούν για να ετοιμάσουν την προίκα των κοριτσιών τους. Τι θα κάνουν; Ποιά θα είναι η πορεία τους; Τι θα τους πούμε; Ποιές προοπτικές ανοίγονται μπροστά τους;

Κατ' αρχήν θα απευθυνθούν σε μία υπηρεσία υποδοχής όπου κάποιος θα τις πληροφορήσει για τους στόχους του μαθήματος και θα τις ενημερώσει ότι μερικές ώρες θα είναι αφιερωμένες στον προσανατολισμό και την ευαισθητοποίησή τους πάνω σε κοινωνικά και οικονομικά θέματα με αφετηρία **πρακτικές γνώσεις**.

Στη συνέχεια το Κέντρο Λ.Ε. θα ανταποκριθεί στο αίτημά τους και θα τους εξασφαλίσει μία ποιοτικά υψηλού επιπέδου επιμόρφωση στο κέντημα.

Σε ένα επόμενο στάδιο θα ενημερωθούν για όλες τις δυνατότητες επιμόρφωσης που προσφέρει το Κέντρο αλλά και το κοινωνικό περιβάλλον.

Τέλος, θα γίνει κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε οι γυναίκες αυτές να μπορέσουν να προτείνουν σχέδια και τρόπους παρέμβασης στο περιβάλλον τους, και για το σκοπό αυτό θα τους αναπτύξουμε ανάλογα παραδείγματα που θα αφορούν σχέδια τα οποία έχουν πραγματοποιηθεί ή βρίσκονται στο στάδιο της πραγματοποίησής τους.

Στο τέλος αυτής της επιμορφωτικής περιόδου, έχουμε κάθε λόγο να ελπίζουμε ότι μερικές από τις γυναίκες θα θέλουν να συνεχίσουν και να αποκτήσουν μία ολοκληρωμένη κατάρτιση ή να πάρουν ενεργό μέρος σε μία διαδικασία επεξεργασίας τοπικών σχεδίων. Σε όσες θελήσουν να σταματήσουν γιατί το ενδιαφέρον τους περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στο κέντημα μπορούμε να προτείνουμε ένα είδος «περιοδικής εμπύχωσης». Η οργάνωσή τους θα αυτονομηθεί, θα αναλάβει μόνη της την επιμόρφωσή της και θα απευθύνεται στο Κέντρο όταν αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα που δεν μπορεί να το λύσει με τα δικά της μέσα.

Δ. ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΩΝ

Έχουμε ήδη υπογραμμίσει την ασάφεια των ποσοτικών στοιχείων που διαθέτουμε και τα κενά που υπάρχουν στον τομέα αυτό. Παρόλ' αυτά, αν θέλουμε η αξιολόγηση που κάνουμε να έχει κάποια σοβαρότητα, πρέπει να μπορούμε να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα που καταγράψαμε με τις προθέσεις και τα σχέδια των υπεύθυνων της πολιτικής για τη Λαϊκή Επιμόρφωση. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε στη διάθεσή μας τα στοιχεία εκείνα που θα μας βοηθήσουν να δούμε τη κοινωνική σύνθεση των επιμορφωτών και κυρίως των επιμορφωόμενων.

Έτσι, όταν οι αρμόδιοι δηλώνουν ότι βασικός στόχος τους είναι «η συνεχής μόρφωση του λαού», δηλαδή του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού ατόμων, ή όταν τονίζουν ότι απευθύνονται σε όλες τις κοινωνικές κατηγορίες με σκοπό «την καταπολέμηση των μορφωτικών ανισοτήτων» (βλ. άρθρο 2 του Κανονισμού), πρέπει εμείς να μπορούμε να επαληθεύσουμε εάν πράγματι οι επιμορφωόμενοι προέρχονται ισόρροπα από όλα τα κοινωνικά στρώματα ή όχι. Γι' αυτό τον λόγο τα στοιχεία που αφορούν την ηλικία και το φύλο των επιμορφωόμενων είναι φυσικά αναγκαία, αλλά πρέπει να συμπληρωθούν με την κοινωνικο - επαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκουν οι επιμορφωόμενοι και το επίπεδο εκπαίδευσής τους.

Επίσης, επειδή γνωρίζουμε την τάση αναπαραγωγής των κοινωνικών ανισοτήτων, ξέρουμε ότι ένας θεσμός που καταφέρνει να προσελκύσει ένα κοινό με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης είναι πάντα εκτεθειμένος στον κίνδυνο να βρεθεί με αλλοιωμένη τη σύνθεση του κοινού του. Πράγματι, πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι τα μεσαία στρώματα του πληθυσμού διαμορφώνουν σύντομα μία τάση υπεραντιπροσώπευσής τους σε όλων των ειδών τις εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές δραστηριότητες, γιατί δεν έχουν τις ίδιες δυσκολίες με τα λαϊκά στρώματα στην έκφραση των αιτημάτων τους. Πρέπει, λοιπόν, να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί σε ό,τι αφορά τη λειτουργία των μηχανισμών αναπαραγωγής των κοινωνικών ανισοτήτων και έτοιμοι να επέμβουμε αποφασιστικά για να τους αντισταθμίσουμε και να ευνοήσουμε την πρόσβαση του κοινού που έχει το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης. Για να μπορούμε, όμως, να επεμβαίνουμε με αυτό τον τρόπο πρέπει να έχουμε στη διάθεσή μας συγκεκριμένες πληροφορίες για την εξέλιξη της σύνθεσης των επιμορφωόμενων και συνεπώς και για το επίπεδο εκπαίδευσής τους και το επάγγελμά τους.

Δύο ακόμα κατηγορίες στοιχείων είναι εξαιρετικά χρήσιμες, γιατί μας επιτρέπουν να σταθμίσουμε την εμβέλεια που έχουν σε τοπικό

- Αν ναι, ποιά ακριβώς;

4. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

- Ποιό είναι το επάγγελμά σας; (θα μπορούσε να αναφέρονται οι κοινωνικο - επαγγελματικές κατηγορίες που χρησιμοποιεί η στατιστική υπηρεσία και ο επιμορφωόμενος να βάζει ένα σταυρό στο αντίστοιχο τετραγωνάκι).
- Τώρα εργάζεσθε;
 - ΝΑΙ
 - ΟΧΙ Νέος που ζητά εργασία για πρώτη φορά
 - Νοικοκυρά
 - Άνεργος που παίρνει επίδομα ανεργίας
 - Άνεργος που δεν παίρνει επίδομα ανεργίας
 - Συνταξιούχος
 - Άλλη περίπτωση, προσδιορίστε ποιά ακριβώς.
- Εάν εργάζεσθε, αναφέρατε σε ποιά επιχείρηση.

Στο πίσω μέρος αυτών των ονομαστικών δελτίων θα πρέπει να σημειώνονται τα μαθήματα που επιλέγουν οι επιμορφωόμενοι ή το μάθημα που διδάσκει ο επιμορφωτής, καθώς και οι ημερομηνίες λειτουργίας των τμημάτων μάθησης. Τα στοιχεία αυτά θα πρέπει να συμπληρώνονται από τους υπεύθυνους των Κέντρων Λ.Ε.

Τα δελτία θα αρχειοθετούνται στα Κέντρα Λ.Ε. Οι πληροφορίες όμως που θα συλλέγονται με αυτό τον τρόπο θα πρέπει να μεταφέρονται σε ειδικά και κωδικοποιημένα εντυπα και να στέλνονται στην ομάδα των στατιστικολόγων της Κεντρικής Υπηρεσίας. Για να αποφεύγονται τα πολλά λάθη στη συγκέντρωση των στοιχείων θα πρέπει προηγουμένως να εξασφαλισθούν δύο προϋποθέσεις: Αφενός, να έχουν οι υπεύθυνοι των Κέντρων τα μέσα για να συγκεντρώνουν αυτά τα στοιχεία, και όταν λέμε μέσα εννοούμε και τα υλικά μέσα, αλλά και τις στοιχειώδεις γνώσεις και ικανότητες. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα μπορούσε ένας στατιστικολόγος από την Κεντρική Υπηρεσία να παρέμβει στα πλαίσια της επιμόρφωσης των μελών των ΣΛΕ και των υπεύθυνων των Κέντρων και να τους δώσει όλες τις αναγκαίες τεχνικές οδηγίες. Αφετέρου, οι υπεύθυνοι των Κέντρων θα πρέπει να έχουν στενή συνεργασία και σύνδεση με την ομάδα αξιολόγησης για να αντιλαμβάνονται τη γενικότερη χρησιμότητα αυτών των στοιχείων και να αποφεύγονται τυχόν μπλοκαρίσματα που οφείλονται στην άγνοια.

Είναι σχετικά απλό να βρεθούν λύσεις και να εξασφαλισθούν οι δύο αυτές προϋποθέσεις, είναι όμως δύσκολο να προχωρήσουμε την έρευνα παραπέρα. Ωστόσο, θα ήταν σημαντικό να μπορούσαμε να έχουμε μία πιο συγκεκριμένη εικόνα της συνολικής αποτελεσματικότητας της Λαϊκής Επιμόρφωσης και ειδικότερα της δυνατότητάς της να επιφέρει ποιοτικές αλλαγές στον τρόπο σκέψης στις νοοτροπίες

και τις συμπεριφορές. Γιατί, είναι πολύ σημαντικό να ξέρουμε αν το πέρασμα από επιμορφωτικούς κύκλους εντάσσει πραγματικά τους ενηλικούς των λαϊκών στρωμάτων σε μία διαδικασία συμμετοχής και λήψης συλλογικών αποφάσεων.

Η συλλογή τέτοιων στοιχείων προϋποθέτει την κυκλοφορία ενός ερωτηματολογίου πολύ πιο επεξεργασμένου, στην αρχή και στο τέλος της επιμορφωτικής διαδικασίας για να μπορεί κανείς να κρίνει τα αποτελέσματά της. Το πρώτο ερωτηματολόγιο θα πρέπει να περιλαμβάνει τρία σκέλη: Στο πρώτο θα υπάρχουν τα βιογραφικά στοιχεία του επιμορφωνόμενου, του πατέρα του, της μητέρας του και του/της συζύγου. Τα αντικειμενικά αυτά στοιχεία θα επιτρέπουν ένα κάποιο αριθμό διασταυρώσεων των μεταβλητών. Το δεύτερο σκέλος θα αφορά την κοινωνική και πολιτιστική πρακτική του επιμορφωνόμενου. Το τρίτο σκέλος θα έχει σαν επίκεντρο τη νοοτροπία και τις αντιλήψεις του. Θα περιλαμβάνει έναν αριθμό ερωτημάτων σχετικά με την οικονομική κατάσταση της περιοχής, την ανεργία, τις κοινωνικές και πολιτικές οργανώσεις, την εκπαίδευση, την επαγγελματική ζωή, την οικογενειακή ζωή.

Το τρίτο αυτό σκέλος θα στοχεύει στο να αποκτήσουμε κάποια αντίληψη για το επίπεδο των γνώσεων και της συνειδητότητας αυτών που πλησιάζουν για πρώτη φορά τη Λαϊκή Επιμόρφωση και όχι σε κάποια εξαντλητική ανάλυση των απόψεων και της νοοτροπίας τους.

Τέλος, για να μπορούμε να προχωρήσουμε σε ουσιαστικές συγκρίσεις, το ερωτηματολόγιο που θα κυκλοφορούσε μετά την επιμορφωτική διαδικασία θα πρέπει να είναι όμοιο με το προηγούμενο, χωρίς το πρώτο σκέλος. Θα μπορούσαμε, έτσι, να παρακολουθήσουμε τις αλλαγές στη νοοτροπία και στις κοινωνικές και πολιτιστικές πρακτικές των επιμορφωνόμενων. Το πρώτο σκέλος θα μπορούσε να αντικατασταθεί με μία σειρά ερωτήσεων που θα στόχευαν, στη διερεύνηση του βαθμού ικανοποίησης ή δυσαρέσκειας των επιμορφωνόμενων και στην καταγραφή της γνώμης που σχημάτισαν για την αποτελεσματικότητα και τη χρησιμότητα της επιμόρφωσης.

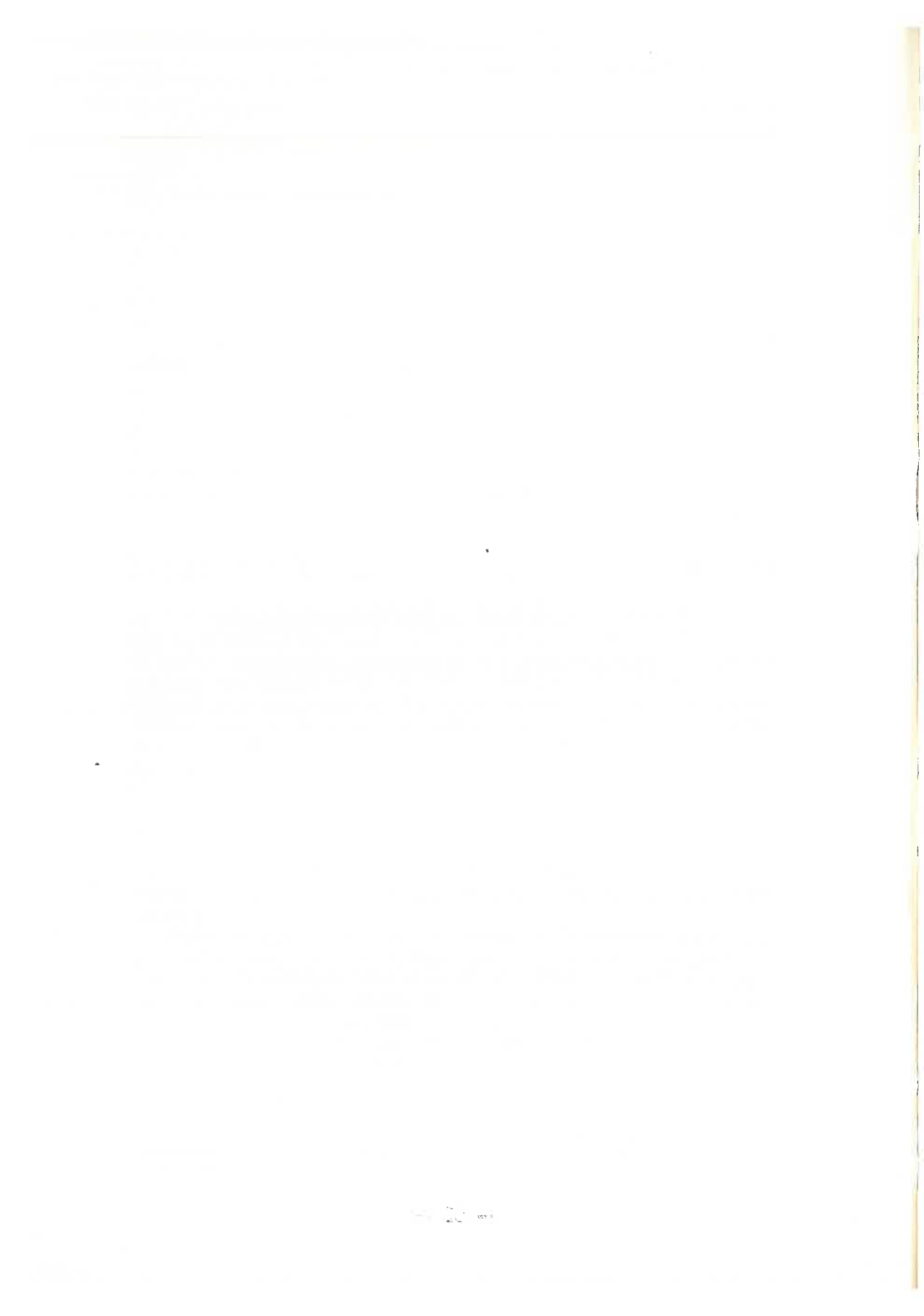
Οι αλλαγές που πιθανόν θα διαπιστώσουμε δεν θα πρέπει φυσικά να αποδοθούν ολοκληρωτικά στη διαδικασία της επιμόρφωσης, γιατί μπορεί, για παράδειγμα, να οφείλονται σε άλλα εξωτερικά γεγονότα. Επίσης, για να προσδιοριστεί καλύτερα ο ρόλος της επιμόρφωσης θα πρέπει να δοθεί ερωτηματολόγιο σε ένα τυχαίο δείγμα του πληθυσμού⁽¹⁾.

Φαίνεται μάλλον απίθανο να υπάρχει η δυνατότητα να ζητηθεί από όλους τους υπεύθυνους Κέντρων Λ.Ε. να κυκλοφορήσουν ένα τέτοιο ερωτηματολόγιο στην αρχή και στο τέλος της κάθε επιμορφωτικής περιόδου. Έτσι, μάλλον θα πρέπει να προσανατολιστεί κανείς προς μία έρευνα χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της δειγματοληψίας. Γι' αυτό προτείνουμε οι επιμορφωτικές δραστηριότητες να συνοδεύονται πάντοτε από μία έρευνα—δράση και να διατεθούν τα απαιτούμενα ποσά για το σκοπό αυτό.

1. Βλ. P. Demunter: Les travailleurs sans emploi et la formation, Βρυξέλλες, Contradictions, σειρά «Le district socio - éducatif et culturel, τευχ. 5, 1982, σελ. 105-106.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV.

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ:
ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Α. ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Όπως ήδη υπογραμμίσαμε, το 1982 θα πρέπει να χαρακτηριστεί μεταβατική περίοδο κατά την οποία το κύριο βάρος έπεσε στη διαμόρφωση των προϋποθέσεων εκείνων που θα επέτρεπαν τον επαναπροσανατολισμό της πολιτικής για την επιμόρφωση των ενηλίκων. Ανάμεσα στις προϋποθέσεις αυτές, πρωταρχική θέση κατέχουν οι θεσμικές προϋποθέσεις καθώς και η επιλογή και η επιμόρφωση των στελεχών που θα επιφορτισθούν με την υλοποίηση της νέας πολιτικής.

Το πρώτο μέτρο, που χρονολογείται από το Δεκέμβριο του 1981, ήταν η σύσταση μιας επιτροπής που ανάλαβε να επαναπροσδιορίσει τους στόχους της Λαϊκής Επιμόρφωσης και να προτείνει ένα νέο τρόπο λειτουργίας. Πρόκειται για την επιτροπή που συνέταξε το σχέδιο για το νέο Κανονισμό και το υπέβαλε τον Ιούνιο του 1982 στο Υπουργείο Παιδείας για να εγκριθεί από την ΚΕΛΕ.

Στη διάρκεια της επεξεργασίας του νέου Κανονισμού με υπουργική απόφαση επανασυστάθηκαν οι ΝΕΛΕ και επιφορτίστηκαν με την αναδιοργάνωση των προγραμμάτων σε επίπεδο νομού. Με αυτό τον τρόπο άλλαξε η σύνθεση των ΝΕΛΕ, με την έννοια ότι πραγματοποιήθηκε σημαντικό άνοιγμα προς το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Στα μέλη της συμπεριλήφθηκαν και εκπρόσωποι μαζικών φορέων, συνδικαλιστικών οργανώσεων και επιμελητηρίων, ενώ ταυτόχρονα μειώθηκε η επιρροή των εκκλησιαστικών και γραφειοκρατικών κύκλων.

Η πολιτική ηγεσία προσπάθησε, επίσης, να προωθήσει τη συνεργασία μεταξύ των κρατικών φορέων και να κατοχυρώσει τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων στη διαδικασία για την επεξεργασία μιας νέας επιμορφωτικής πολιτικής. Σ' αυτά τα πλαίσια δημιουργήθηκε μία επιτροπή στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι όλων των κρατικών φορέων που ασχολούνται με την επιμόρφωση των ενηλίκων. Οι προσπάθειες αυτές φάνηκαν ακόμα πιο καθαρά στις συνδιασκέψεις που οργανώθηκαν για την εκκλαίευση του νέου Κανονισμού.

1. Οι συνδιασκέψεις για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των ενδιαφερομένων πάνω στα θέματα που προκύπτουν από τη νέα πολιτική

Το 1982 και το 1983, η Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων διοργάνωσε μια σειρά συνδιασκέψεων σε όλη τη χώρα. Για να εξασφαλίσει την καλύτερη χρησιμοποίηση των πόρων, με το συντονισμό των κρατικών επιμορφωτικών φορέων, προσπάθησε να πετύχει τη συνεργασία όσο το δυνατόν περισσότερων δημόσιων οργανισμών που ασχολούνται με προβλήματα επιμόρφωσης ενηλίκων. Εξασφαλίστηκε, έτσι, η

συμμετοχή στις συνδιασκέψεις εκπροσώπων των Υπουργείων Γεωργίας, Εργασίας, Χωροταξίας και Περιβάλλοντος καθώς και Οργανισμών όπως ο ΟΑΕΔ και το ΕΛΚΕΠΑ, που έχουν στόχους εκπαιδευτικούς.

Η πρώτη συνδιάσκεψη έγινε στην Πάτρα από τις 6 έως τις 9 Μαΐου 1982. Για πρώτη φορά οι αρμόδιοι παρουσίασαν εκεί το νέο σχέδιο Κανονισμού για τη Λαϊκή Επιμόρφωση.

Η δεύτερη συνδιάσκεψη έγινε στην Καβάλα, στις 15 και 16 Νοεμβρίου του 1982, με συμμετοχή μελών των ΝΕΛΕ Αλεξανδρούπολης, Ροδόπης, Ξάνθης, Καβάλας, Δράμας και Σερρών.

Η τρίτη έγινε στο Βόλο στις 27 και 28 Νοεμβρίου 1982 και την παρακολούθησαν μέλη των ΝΕΛΕ Μαγνησίας, Εύβοιας, Φθιώτιδας, Τρικάλων, Καρδίτσας και Λάρισας.

Η τέταρτη συνδιάσκεψη έγινε στην Κρήτη, στο Ηράκλειο, στις 18 και 19 Δεκεμβρίου με τη συμμετοχή των μελών των ΝΕΛΕ Ρεθύμνης, Ηρακλείου, Λασηθίου, Χανίων και Δωδεκανήσου.

Η πιο πρόσφατη συνδιάσκεψη διοργανώθηκε στην Τρίπολη στις 22 και 23 Ιανουαρίου 1983 με τη συμμετοχή εκπροσώπων από όλους τους νομούς της Πελοποννήσου και το νομό Ζακύνθου.

Πρόκειται να γίνουν και άλλες τρεις συνδιασκέψεις, στη Θεσσαλονίκη, τα Γιάννενα και την Αθήνα. (').

Εκτός από τα μέλη των ΝΕΛΕ και τους εκπροσώπους των Οργανισμών του δημοσίου που προαναφέραμε, στις συνδιασκέψεις συμμετείχαν πολλοί υπεύθυνοι Κέντρων και επιμορφωτές. Με τη διαδικασία των συνδιασκέψεων, η Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων προσπάθησε να επιτύχει τους παρακάτω στόχους :

1) Να ενημερωθούν οι συμμετέχοντες για τους γενικούς στόχους της νέας πολιτικής και να συζητηθούν μαζί τους οι αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται η πολιτική αυτή.

2) Να συζητηθούν συλλογικά τα νέα μέτρα που επιβάλλεται να παρθούν καθώς και οι προϋποθέσεις και οι τρόποι εφαρμογής τους.

3) Να αναπτυχθεί ο διάλογος και η κριτική για να αποφευχθούν πιθανές πολώσεις και μπλοκαρίσματα.

4) Να ανταλλάγουν θετικές εμπειρίες για να αναπτυχθεί η άμιλλα.

5) Να εμπνεύσει τη συμμετοχή των πιο ζωντανών τοπικών δυνάμεων στην υλοποίηση της επιμορφωτικής πολιτικής.

6) Να προωθήσει τον συντονισμό και τη συνεργασία ανάμεσα στις νομαρχιακές υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες με επιμορφωτικά καθήκοντα.

Οι συνδιασκέψεις περιλάμβαναν τρία μέρη. Το πρώτο, που ήταν αφιερωμένο στην ενημέρωση, στην ανάλυση του νέου Κανονισμού και των γενικότερων κατευθύνσεων της Λαϊκής Επιμόρφωσης περιλάμβανε τέσσερις εισηγήσεις πάνω στα ακόλουθα θέματα :

1. Οι συνδιασκέψεις αυτές έγιναν στη Θεσσαλονίκη στις 19 και 20 Φεβρουαρίου, στα Γιάννενα στις 26 και 27 του ίδιου μήνα, και στην Αθήνα στις 12 και 13 Μαρτίου 1983.

- Γενικές κατευθύνσεις της Λαϊκής Επιμόρφωσης, συντονισμός και αποκέντρωση.
- Η σημερινή κατάσταση της Λαϊκής Επιμόρφωσης, από το παλιό στο καινούργιο.
- Στόχοι, περιεχόμενο και παιδαγωγική του νέου προγράμματος.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και ο ρόλος του, δυνατότητες και προοπτικές.

Η διεξαγωγή του δεύτερου μέρους γινόταν σε μικρές ομάδες 10 — 15 ατόμων που μαζί με έναν εμπυχωτή συζητούσαν, με αφετηρία τις εμπειρίες τους και τα στοιχεία που τους παρείχαν οι αρμόδιοι, προσπαθώντας να εμβαθύνουν πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα κοινής επιλογής. Ανάμεσα στα θέματα που συζητήθηκαν περισσότερο ήταν η αποκέντρωση, η ανίχνευση των αναγκών, η επιμόρφωση των επιμορφωτών, οι στόχοι του νέου προγράμματος.

Το κλείσιμο των εργασιών των συνδιασκέψεων περιλάμβανε μία γενική συζήτηση με ερωτήσεις των τοπικών υπευθύνων καθώς και εκθέσεις πάνω σε ενδεικτικές εμπειρίες από μέρους των γραμματέων των ΝΕΛΕ ή των Νομαρχών. Στη γενική αυτή συζήτηση τα στελέχη διατύπωσαν τις κρίσεις τους σχετικά με το πρόγραμμα και εξέθεσαν τα προβλήματα που διέβλεπαν ενόψει της υλοποίησης της νέας πολιτικής.

Αν εξετάσουμε τα αποτελέσματα των συνδιασκέψεων σε σχέση με τους αρχικούς στόχους θα δούμε ότι υπήρξαν θετικά. Έγινε πράγματι, ένα σημαντικό βήμα σε σχέση με τις συγκεντρωτικές και γραφειοκρατικές πρακτικές του παρελθόντος και δόθηκε με τρόπο ουσιαστικό ο λόγος σε αυτούς που συμμετείχαν. Στον τομέα της αλληλοπληροφόρησης σημειώθηκαν σημαντικά βήματα, χάρη στην άμεση επικοινωνία. Παρόλ' αυτά δεν έλειψαν οι σχετικές δυσκολίες. Χρειάστηκε αρκετός χρόνος για να αλλάξει κάπως η νοοτροπία και η συμπεριφορά των συμμετεχόντων, αλλά τελικά μπορούμε να διαπιστώσουμε μια αρκετά σημαντική εξέλιξη στο επίπεδο αυτό, ανάμεσα στις πρώτες και τις τελευταίες συνδιασκέψεις.

Στην αρχή, και κυρίως στην πρώτη συνδιάσκεψη, κυριαρχούσαν οι παλιές συνήθειες: οι υπεύθυνοι των Κέντρων και τα στελέχη περιμέναν ολοφάνερα τις άνωθεν εντολές και ήταν ελάχιστα προετοιμασμένοι να παρέμβουν άμεσα και προσωπικά πάνω στα θέματα που συζητιόνταν. Στη γενική συζήτηση τα προβλήματα που κυρίως τους απασχολούσαν ήταν πολύ συγκεκριμένα: η αμοιβή των επιμορφωτών, τα οδοιπορικά, η έλλειψη υποδομής, η έλλειψη κτιρίων. Αν υπήρχε κριτική, αφορούσε κυρίως τα οργανωτικά θέματα, και τα περισσότερο συζητημένα προβλήματα ήταν θεσμικού και διοικητικού χαρακτήρα. Σπάνια συζητήθηκαν προβλήματα μεθόδου και περιεχόμενου. Ελάχιστο, επίσης, ενδιαφέρον σημειώθηκε για το κύριο υποκείμενο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, δηλαδή τους ίδιους τους επιμορφωμένους. Λιγότερες ήταν οι ολοκληρωμένες προτάσεις μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και ακόμα λιγότερες οι συγκεκριμένες δραστηριότητες που αναφέρθηκαν.

Στις πιο πρόσφατες συνδιασκέψεις είχαμε φανερές εξελίξεις σε όλους τους παραπάνω τομείς. Σίγουρα, αυτό που απασχολούσε

περισσότερο τους συμμετέχοντες ήταν και πάλι τα θεσμικά και διοικητικά προβλήματα. Υπήρξαν όμως αρκετοί υπεύθυνοι Κέντρων που πήραν το λόγο για να εξηγήσουν τα σχέδιά τους και να αναπτύξουν εμπειρίες που κατά την άποψή τους ήταν θετικές ή παρουσίαζαν κάποια πρωτοτυπία. Το Κέντρο της Πάτρας π.χ. άρχιζε μια έρευνα για τις επιμορφωτικές ανάγκες του πληθυσμού και ταυτόχρονα ευαισθητοποιούσε τους κατοίκους σχετικά με τους νέους στόχους οργανώνοντας λαϊκές συνελεύσεις. Γι' αυτό το σκοπό συνεργάστηκε με τη Σχολή Κοινωνικών Λειτουργιών του ΚΑΤΕΕ Πάτρας. Ένας άλλος υπεύθυνος Κέντρου ανακοίνωσε ένα σχέδιο παρέμβασης για την κοινωνική επανένταξη των φυλακισμένων μετά την έξοδό τους από τη φυλακή κ.λπ.

Τα συνολικά αποτελέσματα ήταν οίγουρα θετικά, στο βαθμό που η αλληλοπληροφόρηση γίνεται πολύ ουσιαστικότερα με την άμεση επαφή των ενδιαφερόμενων, παρά με διοικητικές εγκυκλίους. Στο σημείο, όμως, αυτό πρέπει να τονίσουμε έναν ενυπάρχοντα κίνδυνο, ο κίνδυνος αυτός συνίσταται στο να μην υπάρξει συνέχεια στη δουλειά που άρχισε με τις συνδιασκέψεις. Πράγματι, σε ορισμένες επισκέψεις που κάναμε σε περιφερειακά Κέντρα Επιμόρφωσης, διαπιστώσαμε ότι παρόλη την ουσιαστική συμμετοχή των υπευθύνων τους στις συνδιασκέψεις και την προσοχή με την οποία παρακολούθησαν τις εργασίες, υπήρξαν περιπτώσεις που παρέλειψαν να θέσουν ερωτήματα, συχνά καίρια.

Για να διευκολυνθεί η διαδικασία της απαιτούμενης προσαρμογής και για να εξασφαλισθεί η πλήρης ενημέρωση για ό,τι συμβαίνει σε ολόκληρη τη χώρα θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμη η λήψη των παρακάτω μέτρων :

1) Να συσταθεί μία ομάδα που θα έχει ως αντικείμενο δουλειάς τη διαρκή διαμορφωτική αξιολόγηση και την παρακαλούθηση της δουλειάς των υπευθύνων των Κέντρων, των στελεχών και των επιμορφωτών.

2) Μετά τις συνδιασκέψεις και τα σεμινάρια να δημιουργούνται ομάδες — σύνδεσμοι που θα αποτελούνται από ορισμένους υπεύθυνους, επιμορφωτές και πιθανότητα και επιμορφωνόμενους και θα έχουν ως στόχο τη μελέτη του τρόπου εφαρμογής της νέας πολιτικής και τον τρόπο ευαισθητοποίησης του κοινού. Οι ομάδες αυτές θα συνεργάζονται στενά με την ομάδα αξιολόγησης, που θα μπορούσε να προχωρήσει σε μία πραγματική συμμετοχική έρευνα.

3) Να εκδοθεί μία εφημερίδα ή ένα φυλλάδιο της Λαϊκής Επιμόρφωσης που θα περιέχει την επίσημη πληροφόρηση αλλά που κυρίως θα ανοίξει τις στήλες του στα στελέχη, τους επιμορφωτές και τους επιμορφωνόμενους που θα είχαν να ανακοινώσουν πρωτότυπες εμπειρίες. Η περιγραφή τέτοιων εμπειριών, θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο και παράδειγμα για τους ενδιαφερόμενους, ιδιαίτερα άμα τα αποτελέσματα είναι θετικά. Σε περίπτωση πάλι αποτυχίας ή σχετικής αποτυχίας, η αντικειμενική ανάλυση των προβλημάτων στα οποία προσέκρουσε κάποια προσπάθεια, και πάλι θα βοηθούσε αυτούς που αναλαμβάνουν παρόμοια εγχειρήματα να μην επαναλάβουν τα ίδια λάθη.

4. Να εξασφαλισθεί η συνεργασία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και ειδικότερα της τηλεόρασης και των τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών.

2. Επιλογή και επιμόρφωση στελεχών.

Είδαμε παραπάνω ότι τα Συμβούλια Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΛΕ) που δημιουργήθηκαν σε κάθε ΝΕΛΕ θα αποτελέσουν σημαντικά όργανα της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Τα ΣΛΕ αποτελούνται από 5 έως 7 μέλη, που προσλαμβάνονται με διετή σύμβαση εργασίας, και είναι επιφορτισμένα με την ανίχνευση των επιμορφωτικών αναγκών, τον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων, το συντονισμό των επιμορφωτικών φορέων, την αξιολόγηση του έργου της Λαϊκής Επιμόρφωσης στο επίπεδο του νομού και με την οργάνωση της επιμόρφωσης των επιμορφωτών.

Τα καθήκοντα αυτά καθιστούν τα μέλη των ΣΛΕ επιμορφωτές — εμπυχωτές — διοργανωτές και συντονιστές των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων. Έχουν, δηλαδή, σημαντικές αρμοδιότητες και στο παιδαγωγικό και στο οργανωτικό επίπεδο. Πέρα απ' αυτό, επειδή έρχονται σε επαφή και θα πρέπει να συνεργάζονται και με τους υπόλοιπους επιμορφωτικούς φορείς της περιοχής καθώς και με τις τοπικές αρχές που είναι υπεύθυνες για την τοπική ανάπτυξη, τα μέλη των ΣΛΕ πρέπει να κατέχουν μία πραγματική κοινωνική γνώση και να είναι ικανά να αναλαμβάνουν σημαντικές πρωτοβουλίες. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, εύκολα γιατί οι αρμόδιοι αντιμετώπισαν με ιδιαίτερη προσοχή την όλη διαδικασία επιλογής των υποψηφίων.

Επειδή ο σκοπός ήταν να δημιουργηθεί ένα νέο σώμα, κλήθηκαν όλοι εκείνοι που είχαν ήδη μία κάποια εμπειρία στον τομέα της επιμόρφωσης ή στον πολιτιστικό και κοινωνικό τομέα. Οι υποψήφιοι συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο το οποίο στάλθηκε στη Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων στην Αθήνα. Υποβλήθηκαν 7.000 υποψηφιότητες για 270 περίπου θέσεις. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε ερωτήσεις κυρίως για το ρόλο που κατά τη γνώμη των υποψηφίων θα μπορούσε να παίξει η Λαϊκή Επιμόρφωση στην τοπική ανάπτυξη, καθώς και για τις παραστάσεις που είχαν για τις τοπικές ανάγκες και τις μεθόδους και τεχνικές που υπολόγιζαν να χρησιμοποιήσουν.

Για να γίνει σωστή επιλογή, βασισμένη σε πραγματικά προσόντα και όχι σε ένα πνεύμα πολιτικής πελατείας, δημιουργήθηκε μία επιτροπή επιλογής των καταλληλότερων υποψηφίων. Η επιτροπή απαρτιζόταν από 17 μέλη και άρχισε να λειτουργεί στις 22 Νοεμβρίου του 1982. Ανάμεσα στα μέλη της συγκαταλέγονταν κοινωνιολόγοι, παιδαγωγοί και ψυχολόγοι. Πριν αρχίσει την εξέταση των ερωτηματολογίων η επιτροπή συμφώνησε για τα κριτήρια επιλογής. Κατά σειρά σπουδαιότητας θεώρησε σημαντικότερα τα παρακάτω κριτήρια :

- την κοινωνική εμπειρία
- την επαγγελματική εμπειρία
- το κριτικό πνεύμα
- την ικανότητα επικοινωνίας.

Εκτός από τα παραπάνω, η επιτροπή συμφώνησε, όσο αφορά τη σύνθεση των ΣΛΕ, να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην ισορροπία ανάμεσα στα δύο φύλα και ανάμεσα στις διάφορες ηλικιακές κατηγορίες. Επίσης, προσπάθησε να περιλάβει στην τελική επιλογή ένα ή δύο πρόσωπα που είχαν είδη κάποιο κοινωνικό κύρος. Προσπάθησε, τέλος, να δημιουργήσει ομάδες με κάποια πολυμέρεια, ώστε να καλύπτουν έναν μεγάλο αριθμό τομέων και ειδικότερα τους τομείς που σχετίζονται με την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής.

Μπροστά στην ευρύτητα και την πολυπλοκότητα του έργου της, η επιτροπή αποφάσισε να χωριστεί σε πέντε υπο-ομάδες και να εμπιστευτεί σε κάθε μία απ' αυτές την ευθύνη της επιλογής σε δέκα περίπου νομούς. Έτσι η τελική επιλογή έγινε σε τρεις φάσεις :

1η φάση: κάθε αξιολογητής μιας υπο-ομάδας εκφέρει γνώμη για όλες τις υποψηφιότητες που έχουν υποβληθεί στους νομούς που εξετάζει η ομάδα του.

Κάνει έναν κατάλογο με 10 ως 15 άτομα κατά νομό. Τα ονόματα των ατόμων παραμένουν κλειστά.

2η φάση: Ανάμεσα στις 19 και στις 25 Ιανουαρίου του 1983, κάθε υπο-ομάδα συντάσσει ένα κατάλογο με τους 15 ως 30 επικρατέστερους υποψήφιους και κατόπιν ανοίγονται τα ονόματα των υποψηφίων.

3η φάση: Οι αξιολογητές πηγαίνουν στις πρωτεύουσες των νομών για να εξετάσουν και προφορικά τους υποψηφίους που έχουν επιλεγεί. Οι υποψήφιοι παρουσιάζονται μπροστά σε μία επιτροπή που αποτελείται από τον Νομάρχη ή έναν εκπρόσωπό του, τρία μέλη της ΝΕΛΕ και έναν αξιολογητή, μέλος της κεντρικής επιτροπής. Στο τέλος των συνεντεύξεων συντάσσεται μία έκθεση αξιολόγησης για όλους τους υποψήφιους και στέλνεται στην κεντρική επιτροπή.

Η διαδικασία αυτή μπορεί να φαίνεται χρονοβόρα και περίπλοκη, ήταν όμως αναγκαία, στο βαθμό που έπρεπε να ξεπεραστούν οι πελατειακές σχέσεις που πάντοτε ελοχεύουν εξαιτίας της δύναμης της αδράνειας, προκειμένου να γίνει η επιλογή με αξιοκρατικά κριτήρια. Χωρίς να μπορούμε να δηλώσουμε απερίφραστα ότι αποφεύχθηκε κάθε χαριστική ενέργεια, θα θέλαμε ωστόσο να υπογραμμίσουμε το θετικό χαρακτήρα της όλης διαδικασίας.

Το ερώτημα που ίσως τίθεται είναι αν οι υποψήφιοι που επιλέχθηκαν θα μπορέσουν από τη μία μέρα στην άλλη να υλοποιήσουν τη νέα πολιτική για τη Λαϊκή Επιμόρφωση. Το ερώτημα είναι σοβαρό γιατί παρά τα προσόντα και την πείρα που διαθέτουν είναι φυσικό να μη γνωρίζουν όλα τα στοιχεία που συνθέτουν αυτή την πολιτική. Δεν είναι εξάλλου εύκολο να προσδιορίσει κανείς τη σύνδεση που μπορεί να υπάρξει ανάμεσα στην οικονομική κατάσταση της περιφέρειας και τις επιμορφωτικές διαδικασίες, ακόμα και αν γνωρίζει αρκετά καλά και τους δυο τομείς. Η προσπάθεια βρίσκεται ακόμα στα πρώτα της βήματα και γι' αυτό απαιτεί μία περίοδο προσαρμογής.

Για το σκοπό αυτό έχει προβλεφθεί ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης των επιμορφωτών για το 1983.

Το πρόγραμμα αυτό περιγράφεται στο παράρτημα Δ' της αί-

τησης για επιχορήγηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και περιλαμβάνει 130 ώρες διδασκαλίας. Απευθύνεται στα μέλη των ΣΛΕ και στους υπεύθυνους των Κέντρων Επιμόρφωσης. (1).

Επειδή τα ΣΛΕ, οι οργανωτές/εμψυχωτές/επιμορφωτές, αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο ολόκληρου του συστήματος πρέπει η επιμόρφωσή τους να είναι πολύ υψηλού επιπέδου. Γι' αυτό και προτείνουμε να δημιουργηθεί ένας πραγματικός οργανισμός επιμόρφωσης των επιμορφωτών μέσα στον οποίο θα ενσωματωθεί και η πρώτη γενική επιμόρφωση που προβλέπεται στο πρόγραμμα του 1983.

Ο οργανισμός αυτός θα πρέπει να είναι ενιαίος, γιατί το επάγγελμα του επιμορφωτή είναι ενιαίο, παρόλο που διακρίνουμε δύο βασικές κατηγορίες επιμορφωτών :

Η μία κατηγορία είναι οι οργανωτές/εμψυχωτές/επιμορφωτές και συντονιστές των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, που το κύριο έργο τους θα είναι να οργανώνουν και να διαχειρίζονται τις επιμορφωτικές δραστηριότητες.

Η άλλη κατηγορία είναι οι επιμορφωτές/δάσκαλοι που το κύριο έργο τους θα είναι να οικοδομήσουν μαζί με τους επιμορφωνόμενους μία γνώση και μία πρακτική.

Οι οργανωτές/εμψυχωτές/επιμορφωτές και συγκεκριμένα τα μέλη των ΣΛΕ δεν μπορεί να μην έχουν σχέση με την παιδαγωγική πρακτική. Αν γινόταν αυτό, παρά την οποιαδήποτε καλή τους θέληση, πολύ γρήγορα θα έχαναν την επαφή με τους επιμορφωνόμενους και με την πραγματικότητα της επιμόρφωσης, θα καταντούσαν γραφειοκράτες και θα κατέφευγαν σε τεχνοκρατικές μεθόδους. Πρέπει, επομένως, όλα τα μέλη των ΣΛΕ να διδάσκουν ως επιμορφωτές τουλάχιστον πενήντα ώρες το χρόνο.

Αντίστοιχα, οι επιμορφωτές/δάσκαλοι θα πρέπει να έχουν αν όχι κάποια πρακτική δραστηριότητα, τουλάχιστον κάποια γνώση του θεσμικού πλαισίου, των γενικών στόχων της Λαϊκής Επιμόρφωσης και των δυσκολιών που συνδέονται με την υλική και διοικητική οργάνωση της επιμόρφωσης.

Χωρίς αυτή τη γνώση, πολύ γρήγορα θα έκλιναν προς ένα «παιδαγωγισμό» και τελικά η δράση τους δεν θα εξυπηρετούσε καθόλου τους στόχους της πολύπλευρης και πολυδιάστατης τοπικής ανάπτυξης.

Όποια και να είναι τα ζητούμενα από τους υποψήφιους επιμορφωτές προσόντα, θα πρέπει στη διάρκεια της επιμόρφωσής τους να αποκτήσουν τριών ειδών ικανότητες.

— Τεχνικές ικανότητες, δηλαδή τη γνώση της θεωρίας και την πρακτική ενός γνωστικού αντικείμενου.

— Παιδαγωγικές ικανότητες, δηλαδή την απαραίτητη ικανότητα για τη μετάδοση μιας γνώσης, με άλλα λόγια, την ικανότητα να «μαθαίνουν στους επιμορφωνόμενους πώς να μαθαίνουν».

1. Το πρόγραμμα άρχισε να λειτουργεί τον Ιούνιο του 1983 στους Αγίους Αναργύρους Αττικής. Πήραν μέρος όλα τα μέλη των ΣΛΕ σε δεκαπενθήμερα σεμινάρια σε τέσσερις διαδοχικές ομάδες.

— Κοινωνικές ικανότητες, δηλαδή την ικανότητα ανάλυσης μιας παιδαγωγικής κατάστασης, της επεξεργασίας ενός επιμορφωτικού σχεδίου και της ενσωμάτωσής του σε ένα σύνολο πολιτιστικών, οικονομικών και κοινωνικών στόχων.

Μία τέτοια επιμόρφωση θα πρέπει να πάρει υπόψη της τις προηγούμενες γνώσεις των επιμορφωτών καθώς και την προηγούμενη επαγγελματική και κοινωνική τους πείρα και να βρει τρόπους αξιοποίησής τους. Γι' αυτό και πρέπει να γίνεται με εναλλασσόμενο τρόπο, έτσι ώστε η επαγγελματική δραστηριότητα να γίνεται συστατικό στοιχείο της επιμόρφωσής τους. Τέλος, θα πρέπει να έχει σαν κατάληξη μία πραγματική επαγγελματική και κοινωνική εξειδίκευση που θα πρέπει να προβλεφθεί η επικύρωσή της.

Β. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Αναφερθήκαμε, ήδη, στις προσπάθειες που κατέβαλαν οι αρμόδιοι για να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την αλλαγή της πολιτικής στον τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο υπογραμμίσαμε ορισμένες αλλαγές που έγιναν στα προγράμματα. Επειδή δεν ανταποκρίνονταν στους στόχους της Λαϊκής Επιμόρφωσης, ορισμένα τμήματα μάθησης καταργήθηκαν, είτε γιατί ήταν υπερβολικά προσανατολισμένα στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, είτε γιατί ήταν πολύ μικρής χρονικής διάρκειας. Εξάλλου, προτάθηκαν νέα αντικείμενα μάθησης, ενώ παράλληλα έγιναν κάποιες προσπάθειες για να διευρυνθεί το περιεχόμενο των μαθημάτων κοπτικής - ραπτικής και κεντήματος. Στην αίτηση για επιχορήγηση που έχει κατατεθεί στο Κοινωνικό Ευρωπαϊκό Ταμείο για το 1983, έγινε μια πραγματική προσπάθεια για την αναδιάρθρωση των διαφόρων τύπων επιμόρφωσης.

Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι αλλαγές στο επιμορφωτικό έργο παραμένουν περιορισμένες, όχι μόνο εξαιτίας των αντιστάσεων από τη μεριά των παλιών στελεχών, και σε ορισμένες περιπτώσεις και από τη μεριά των ίδιων των επιμορφωνόμενων, αλλά ακόμη, και κυρίως, λόγω της έλλειψης υλικών μέσων και του περιορισμένου ανθρώπινου δυναμικού. Αν προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τις δυσκολίες, θα διαπιστώσουμε ότι σχετίζονται με τους επιμορφωνόμενους, το περιεχόμενο και τη μορφή των προγραμμάτων, τις παιδαγωγικές μεθόδους και τους επιμορφωτές, την πολιτική και οικονομική διάσταση της επιμόρφωσης και τα προβλήματα υποδομής.

1. Οι επιμορφωνόμενοι

Μετά από επισκέψεις που κάναμε στα Κέντρα Επιμόρφωσης, μπορούμε να διατυπώσουμε πέντε παρατηρήσεις που αφορούν τους επιμορφωνόμενους.

1) Σε γενικές γραμμές τα μαθήματα συγκεντρώνουν το λαϊκό κοινό, δηλαδή εκείνο στο οποίο κυρίως αποβλέπουμε. Παρ' όλο που δεν διαθέτουμε στατιστικά στοιχεία για την κατανομή του κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία και επίπεδο εκπαίδευσης, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι το ποσοστό επιμορφωνόμενων από αγροτικά στρώματα ήταν αρκετά μεγάλο. Αντίθετα, δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο για τα εργατικά στρώματα.

Κάθε φορά που κάναμε σχετικές ερωτήσεις στα αστικά τμήματα

μάθησης βρίσκονταν και μερικά άτομα που προέρχονταν από την εργατική τάξη, μείναμε ωστόσο με την εντύπωση ότι υπερίσχυαν σε αριθμό οι δημόσιοι υπάλληλοι.

2) Η έλλξη που ασκεί η Λαϊκή Επιμόρφωση στα λαϊκά στρώματα είναι αναμφισβήτητη. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες μειονότητες που παραμένουν σε μεγάλο βαθμό μακριά από τις επιμορφωτικές δραστηριότητες· αυτή ακριβώς είναι η περίπτωση της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης και των τσιγγάνων. Το μεγάλο πρόβλημα για τις μειονότητες αυτές είναι ο αναλφαβητισμός. Η Λαϊκή Επιμόρφωση θα πρέπει, λοιπόν, να προτείνει προγράμματα για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, παίρνοντας υπόψη της τα έθιμα, τον τρόπο ζωής και την ιδιαίτερη κοινωνική κατάσταση των μειονοτήτων αυτών.

Στη διάρκεια των επισκέψεών μας είχαμε την ευκαιρία να έρθουμε σε επαφή με επιμορφωνόμενους, μέλη της μειονότητας των τσιγγάνων, ιδιαίτερα στην Ξάνθη, καθώς και στη συνοικία του Δενδροπόταμου που βρίσκεται στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης. Οι τσιγγάνοι αυτοί μας μίλησαν για το πρόβλημά τους: παρ' όλο που δεν είναι πια σκηνίτες και κατοικούν σε οικισμούς, όπως για παράδειγμα ο Δενδροπόταμος και το Δροσερό Ξάνθης, εξακολουθούν ωστόσο να κάνουν εποχιακές δουλειές, όπως είναι το μάζεμα της ελιάς και της πατάτας. Μετακινούνται έτσι την άνοιξη και το καλοκαίρι παίρνοντας μαζί τους και τις οικογένειές τους, αναγκάζοντας επομένως τα παιδιά τους να αφήσουν προσωρινά το σχολείο. Μερικά χρόνια μετά, τα παιδιά τους έχουν ήδη αρκετά κενά στη σχολική τους εκπαίδευση, είναι οι αυριανοί ημιαναλφάβητοι. Είναι προφανές ότι θα πρέπει να παρθούν κάποια μέτρα από το Υπουργείο Παιδείας, χωρίς βέβαια να δημιουργηθούν σχολεία γκέτο για τα παιδιά των τσιγγάνων. Αν όμως, ταυτόχρονα δεν γίνει και συστηματική ευαισθητοποίηση των γονιών, τα μέτρα αυτά θα παραμείνουν χωρίς αποτέλεσμα.

Παράλληλα με τα εντατικά μαθήματα αλφαβητισμού κατά την περίοδο που οι τσιγγάνοι δεν μετακινούνται, η Λαϊκή Επιμόρφωση θα μπορούσε να δημιουργήσει κινητές μονάδες αποτελούμενες από έναν ή δύο δασκάλους, έναν γιατρό, μια νοσοκόμα και από έναν ή δύο επιμορφωτές ενηλίκων που θα γνωρίζουν ιδιαίτερα καλά το περιβάλλον και τις συνήθειες των τσιγγάνων. Οι κινητές αυτές μονάδες που θα συνεργάζονται στενά με τους τσιγγάνικους πολιτιστικούς συλλόγους θα εξασφαλίζουν τη συνέχιση της εκπαίδευσής τους στη διάρκεια των μετακινήσεών τους, ώστε να επιτευχθεί τουλάχιστον ο στόχος της στοιχειώδους εκπαίδευσης.

3) Μιά τρίτη παρατήρηση είναι η ολοφάνερη αριθμητική υπεροχή των γυναικών στα τμήματα μάθησης. Στο σημείο αυτό, οι παρατηρήσεις μας επιβεβαιώνουν τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάσαμε προηγουμένως. Η γυναίκα αυτή αριθμητική υπεροχή εξηγείται αναμφίβολα από το γεγονός ότι οι συνθήκες ζωής στην ύπαιθρο έχουν βελτιωθεί, δίνοντας έτσι στις γυναίκες τη δυνατότητα να απαλλαγούν από μια σειρά εργασίες και να αναζητήσουν μια νέα ασχολία έξω από το σπίτι. Η Λαϊκή Επιμόρφωση τους πρόσφερε μια σειρά από μαθήματα δίνοντάς τους την ευκαιρία να αξιοποιήσουν τον ελεύθερο

χρόνο τους. Έτσι, υπήρξε μαζική προσέλευση στις παραδοσιακές επιμορφωτικές δραστηριότητες, όπως το κέντημα και η κοπτική - ραπτική.

Οι γυναίκες που ζουν σε αστικές περιοχές συμμετέχουν, επίσης, στις δραστηριότητες της Λαϊκής Επιμόρφωσης και ενδιαφέρονταν περισσότερο από τις γυναίκες της υπαίθρου να παρακολουθήσουν μαθήματα που θα τους επιτρέψουν να βρουν μια επαγγελματική απασχόληση. Είτε αυτό είναι σωστό είτε όχι, η κοπτική - ραπτική και η δακτυλογραφία θεωρούνται από πολλές επιμορφωνόμενες ως μαθήματα που δίνουν κάποια επαγγελματική διέξοδο.

Παίρνοντας όλα αυτά υπόψη μας δεν μπορούμε να είμαστε κατηγορηματικοί στη διάκριση πόλη/ύπαιθρος. Δεν είναι καθόλου σπάνιο να συναντήσει κανείς στην πόλη όπως και στην ύπαιθρο γυναίκες που ζητούν να βρουν στη Λαϊκή Επιμόρφωση κάποια διέξοδο για τον ελεύθερο χρόνο τους και να δημιουργήσουν νέους πυρήνες κοινωνικής ζωής.

4) Αυτό που αναμφίβολα αποτέλεσε ένα κίνητρο για τις γυναίκες, απώθησε αντίθετα τους άνδρες. Πραγματικά, οι άνδρες διατήρησαν τα παραδοσιακά δίκτυα της κοινωνικότητάς τους και εξακολουθούν να περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους σε χώρους της κοινωνικής ζωής απαγορευμένους παραδοσιακά για τις γυναίκες. Στα μάτια τους τα καφενεία, οι συγκεντρώσεις οργανώσεων ή κομμάτων αντικαθιστούν με επάρκεια τα τμήματα μάθησης της Λαϊκής Επιμόρφωσης, έτσι όπως ήταν οργανωμένα μέχρι τώρα. Εξάλλου, παραμένει ακόμη γερά ριζωμένη η αντίληψη ότι η επιμόρφωση δεν είναι αναγκαία παρά μόνο σαν μέσο πρόσβασης σε μη χειρωνακτικές εργασίες, και ακόμη ότι η πείρα είναι εκείνη που μετράει και όχι η επαγγελματική κατάρτιση. Από την πλευρά της, η Δ/ση Επιμόρφωσης Ενηλίκων δεν έκανε τίποτε για την ανάπτυξη της εξειδικευμένης επιμόρφωσης: έτσι η διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα ως προς την προσέλευση δεν έπαψε να εντείνεται.

Είναι, συνεπώς, πολύ δύσκολο να αλλάξει σήμερα η εικόνα της «γυναικοκρατούμενης» Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Για να συμμετέχουν οι άντρες στα τμήματα μάθησης θα πρέπει να παρθούν ορισμένα μέτρα, συγκεκριμένα:

— Να δημιουργηθεί ένα σύστημα ανάλυσης των αιτημάτων για να υπάρξει μια ακριβέστερη εικόνα των πραγματικών ενδιαφερόντων του κοινού γενικά, και ειδικότερα του ανδρικού κοινού. Η ανάλυση των αιτημάτων θα μπορούσε να γίνει με μία συμμετοχική έρευνα στην οποία θα πάρουν μέρος άτομα που ασχολούνται με τα τοπικά προβλήματα: ως σημειωθεί, πως αυτό έχει ήδη γίνει σε μερικά χωριά στα οποία υπάρχει κάποιο συνεταιριστικό κίνημα.

— Στη συνέχεια, θα ήταν χρήσιμο να δημιουργηθούν τμήματα μάθησης που θα έχουν σχέση με τα ενδιαφέροντα των εργαζομένων ανδρών, και συγκεκριμένα στους τομείς εκείνους που οδηγούν σε μια άμεση πρακτική, όπως η μηχανολογία, η ηλεκτρολογία, η επισκευή αγροτικών μηχανών.

— Τέλος, θα πρέπει να οργανωθεί ένα πλήρες σύστημα ευαισθητοποίησης όπου, τουλάχιστον με μία πρώτη φάση, οι υπεύθυνοι

θα πρέπει να εργασθούν επιλεκτικά με τη θετική έννοια, δηλαδή να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στις κατηγορίες εκείνες που συμμετέχουν λιγώτερο στις επιμορφωτικές δραστηριότητες. Η προσπάθεια αυτή πρέπει, λοιπόν, να έχει βολонταριστικό χαρακτήρα στο βαθμό που είναι αναγκαία η συνεχής και επίμονη επαφή με τους ανθρώπους στο χώρο που ζούν, που συναναστρέφονται μεταξύ τους ή που δουλεύουν. Προτείνοντας συγκεκριμένα και ρεαλιστικά σχέδια είναι προφανές ότι η Λαϊκή Επιμόρφωση θα προσελκύσει τους εργαζόμενους, χωρίς να υπάρξουν αρνητικές συνέπειες στην προσέλευση των γυναικών.

5. Η τελευταία μας διαπίστωση αφορά τους επιμορφωνόμενους και τη συμμετοχή τους. Το γεγονός ότι τα λαϊκά στρώματα συμμετέχουν στις επιμορφωτικές δραστηριότητες αποτελεί από μόνο του μία ικανοποιητική ένδειξη συμμετοχής. Η συμμετοχή, ωστόσο, δεν μπορεί να πιστοποιηθεί μόνο από την παρουσία στα τμήματα μάθησης. Μιά πραγματικά ουσιαστική συμμετοχή προϋποθέτει επιπλέον το να πάρουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες στα χέρια τους το ζήτημα της επιμόρφωσής τους. Σ' αυτό πάντως το σημείο — που μας παραπέμπει εξάλλου στις παιδαγωγικές μεθόδους και στο ευρύτερο πρόβλημα της επιμόρφωσης των επιμορφωτών — θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι υπάρχουν αρκετά προβλήματα. Σε κανένα από τα τμήματα μάθησης που επισκεφθήκαμε δεν παρατηρήσαμε κάποια συμμετοχή των επιμορφωνόμενων στην οργάνωση των μαθημάτων. Επίσης ελάχιστες πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί από τους ίδιους τους επιμορφωνόμενους για την υποβολή νέων προτάσεων και τη δημιουργία νέων τμημάτων μάθησης. Θα πρέπει, λοιπόν, να καταβληθούν σημαντικές προσπάθειες, αν θέλουμε να μπορέσουν κάποια μέρα οι επιμορφωνόμενοι να παίξουν το ρόλο του συνεργάτη. Οπωσδήποτε, το παρελθόν βαραίνει πολύ στη ζυγαριά' σε μια κοινότητα στην οποία όλες οι δραστηριότητες καθορίζονται και κατανέμονται πάντοτε από εκείνους που κατείχαν την εξουσία, δεν μπορεί από τη μία μέρα στην άλλη, οι κάτοικοι να είναι έτοιμοι να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες θεμελιωμένες στη συλλογική δράση.

2. Περιεχόμενο και δομή των προγραμμάτων

Το υψηλό ποσοστό τμημάτων κεντήματος και κοπτικής - ραπτικής που διαπιστώσαμε, και για το οποίο μιλήσαμε επανειλημμένα, μας υποχρεώνει να προτείνουμε τη διατήρησή τους, ακριβώς γιατί εξασφαλίζουν τη μαζική προσέλευση του κοινού με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Αυτά τα τμήματα μάθησης που συχνά αποδοκιμάζονται ή θεωρούνται κατώτερα, επειδή οδηγούν σε γυναικεία επαγγέλματα ή επειδή δεν προσφέρουν μια πραγματική επαγγελματική εξειδίκευση, ανταποκρίνονται ωστόσο σε μία ανάγκη αλλά και στη γνώμη που έχουν οι άνθρωποι για τις ικανότητές τους. Εξάλλου, ανάλογα με τον τόπο στον οποίο οργανώνονται, τα τμήματα μάθησης αυτά παίρνουν και διαφορετικές διαστάσεις, ανάμεσα στις οποίες μπορούμε ορισμέ-

νες φορές να εντοπίσουμε και την επαγγελματική.

Πραγματικά, συναντήσαμε επιμορφωνόμενες, στην Καβάλα συγκεκριμένα και στην Θεσσαλονίκη, που παρακολουθούσαν μαθήματα κοπτικής - ραπτικής και υφαντουργίας με την ελπίδα να βρουν δουλειά στις υφαντουργίες ή στις μικρές επιχειρήσεις που δουλεύουν για λογαριασμό ξένων εταιριών. Άλλες έλπιζαν να μπορέσουν να κάνουν κάποια δουλειά στο σπίτι τους, να δημιουργήσουν δηλαδή μια δική τους μικρή επιχείρηση. Θα πρέπει να σημειώσουμε, βέβαια, ότι οι γυναίκες αυτές δεν έτρεφαν κανενός είδους αυταπάτες, μιάς και δεν διέθεταν το στοιχειώδες απαραίτητο κεφάλαιο για να ξεκινήσουν. Παράλληλα μ' αυτή την επαγγελματική διάσταση, συυυπάρχουν μια τεχνική και μιά οικονομική διάσταση. Μιλώντας για τεχνική διάσταση εννοούμε τις γνώσεις που έχουν οι επιμορφωνόμενοι για το αντικείμενο μάθησής τους. Την τεχνική αυτή γνώση γενικά την κατέχουν καλά οι επιμορφωτές, και επαρκώς οι επιμορφωνόμενες. Όπως διαπιστώσαμε, παίρνοντας υπόψη μας και τον αριθμό των επιμορφωτικών ωρών, η ποιότητα δουλειάς στα τμήματα αυτά συχνά είναι καλύτερη από την ποιότητα σε άλλες συλλογικές δραστηριότητες. Αυτό, ωστόσο, που κερδήθηκε σε ποιότητα χάθηκε ίσως στο επίπεδο της δυνατότητας για διεύρυνση των γνώσεων.

Η οικονομική διάσταση είναι εξίσου σημαντική με την τεχνική διάσταση την οποία αναμφισβήτητα ενισχύει. Πράγματι, η επιμόρφωση στην κοπτική - ραπτική και στο κέντημα επιτρέπει γενικά την εξοικονόμηση χρημάτων και σε ορισμένες περιπτώσεις την εξασφάλιση ενός όχι εύκαταφρόνητου εισοδήματος. Αυτό ισχύει περισσότερο στις τουριστικές περιοχές, στις οποίες η πώληση προϊόντων της τοπικής βιοτεχνίας μπορεί στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου να αποτελέσει ένα σημαντικό έσοδο. Οι ήδη πραγματοποιημένες οικονομίες του τύπου αυτού, με την επιδιόρθωση ή το ράψιμο ρούχων για αυτοκατανάλωση ή την προετοιμασία της «προίκας» των κοριτσιών, αποτελούν επίσης ένα ισχυρό κίνητρο.

Υπάρχει και μιά άλλη διάσταση, η κοινωνική, η οποία μέχρι σήμερα λείπει τελείως. Αυτό ισχύει όχι μόνο για την κοπτική - ραπτική και το κέντημα, αλλά για όλα τα τμήματα μάθησης. Όπως διαπιστώσαμε, με κάποιες εξαιρέσεις τα τμήματα μάθησης δεν είχαν καμιά σύνδεση με τα κοινωνικά προβλήματα. Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι ούτε οι επιμορφωνόμενοι ούτε οι επιμορφωτές δεν ήταν συνηθισμένοι στην διεύρυνση του περιεχομένου και στην χρησιμοποίηση της επιμόρφωσης για την πραγματοποίηση συλλογικών αναπτυξιακών σχεδίων. Η συνηθισμένη πρακτική ήταν η άμεση αποδοχή των ατομικών αιτημάτων και η άμεση ικανοποίησή τους. Ήταν, λοιπόν, επόμενο να μη συναντήσουμε ούτε ένα παράδειγμα επιμόρφωσης, που με μιά παιδαγωγική διαδικασία να ξεπερνούσε τα όρια των ατομικών αιτημάτων.

Ωστόσο, εντυπωσιαστήκαμε από την ευρύτητα του πνεύματος, τη δεκτικότητα και τη μεγάλη διαθεσιμότητα των επιμορφωνόμενων. Στο ερώτημα, «θα σας ενδιέφερε να παρακολουθήσετε και άλλα επιμορφωτικά μαθήματα;» η απάντηση ήταν πάντα θετική και συνοδεύταν από συγκεκριμένες προτάσεις. Οι προτάσεις, όμως, αυτές αποτελούσαν προέκταση αυτού που ήδη γινόταν. Έτσι, οι επιμορφωνόμενες στην κοπτική - ραπτική, έδειχναν ζωηρό ενδιαφέρον για μα-

θήματα κεντήματος και το αντίστροφο. Επίσης, υπήρχε πάντα διάθεση να προστεθεί στη δακτυλογραφία η στενογραφία, τα λογιστικά ή η εκμάθηση μιάς ξένης γλώσσας.

Στο ερώτημα αν θα τις ενδιέφερε ένα τμήμα μάθησης για την κοινωνική ζωή, η απάντηση ήταν επίσης θετική, ενώ παράλληλα υπήρχε διάθεση για περισσότερες διευκρινήσεις: «τί σημαίνει τμήμα μάθησης για την κοινωνική ζωή;», «τί ακριβώς εννοείτε;» κ.τ.λ. Τα σχετικά παραδείγματα που δίνονταν προκαλούσαν γενικά κάποιον ενθουσιασμό. Είχαμε, εξάλλου, την ευχάριστη έκπληξη να μάθουμε ότι, μόλις δύο μήνες μετά την επίσκεψή μας σε μερικά τμήματα μάθησης στην περιοχή της Κορίνθου, μιά από τις προτάσεις πραγματοποιήθηκε. Συγκεκριμένα, κάναμε την πρόταση δημιουργίας ενός συνεταιρισμού από τις γυναίκες που συμμετείχαν σε ένα τμήμα κεντήματος. Η ιδέα αυτή συζητήθηκε από τις επιμορφωόμενες και την υπεύθυνη επιμορφώτρια, η οποία ήρθε σε επαφή και με τις γυναίκες των γειτονικών χωριών. Μαζί ξανασυζητήσαν την πρόταση και τώρα βρίσκονται στο δρόμο της πραγματοποίησής της.

Θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε από τις παρατηρήσεις αυτές, ότι η ένταξη ενός τμήματος μάθησης στα πλαίσια ενός πιάδο δομημένου κύκλου επιμόρφωσης που θα απέβλεπε στην αξιοποίηση των γνώσεων, ή η εισαγωγή μιάς κοινωνικής διάστασης σε όλα τα τμήματα μάθησης, ή ακόμη και η ανάπτυξη σχεδίων οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα δε θα αντιμετώπιζονταν με δυσπιστία και θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν αρκετά εύκολα. Ωστόσο, πριν να καταλήξουμε σε ένα τέτοιο συμπέρασμα, θα πρέπει να βεβαιωθούμε ότι οι απαντήσεις που δόθηκαν από τις επιμορφωόμενες δεν προκλήθηκαν από τις ίδιες μας τις ερωτήσεις ή από κάποια τάση να φανούν αρεστές στις αρχές. Για να βεβαιωθούμε θα πρέπει να επιχειρηθούν και να αξιολογηθούν κάποιες εμπειρίες. Προς αυτή την κατεύθυνση, τα τρία μέτρα που προτείναμε ήδη είναι ακόμη πιάδο απαραίτητα. Καί πρώτα - πρώτα η σφαιρικότερη αναδιάρθρωση των τμημάτων μάθησης σε ολοκληρωμένους επιμορφωτικούς κύκλους. Πραγματικά, αν ταυτόχρονα με τα τμήματα μάθησης που λειτουργούν, δημιουργηθούν πιάδο ευρείς κύκλοι προκατάρτισης και κατάρτισης κοινωνικού ή επαγγελματικού χαρακτήρα καθώς επίσης και επιμορφωτικοί κύκλοι που θα συνοδεύουν αναπτυξιακά σχέδια, τότε θα έχουμε τη δυνατότητα να σταθμίσουμε την επιτυχία κάθε είδους επιμόρφωσης και να εντοπίσουμε τους τρόπους ένταξής από το ένα στο άλλο. Αυτό προϋποθέτει επιπλέον, την ύπαρξη μιάς ομάδας αξιολόγησης καθώς επίσης και τη δημιουργία ενός συστήματος επεξεργασίας των στοιχείων που θα επιτρέψει τη γνώση της πορείας των ιδίων των συμμετεχόντων στην επιμόρφωσή τους.

Η δημιουργία ενός τέτοιου συστήματος και το πέρασμα από τον ένα τύπο επιμόρφωσης στον άλλο θέτει πολλά προβλήματα που δεν θα μπορέσουν να λυθούν σε ένα χρόνο. Πρώτα - πρώτα, προϋποθέτει μια πρώτη μελέτη από την πλευρά των στελεχών και των υπεύθυνων. Πράγματι, είναι απαραίτητο να συνειδητοποιηθούν οι διάφορες διαστάσεις του θέματος: το περιεχόμενο του προσανατολισμού των τμημάτων ευαισθητοποίησης, το περιεχόμενο των διαφόρων επιμορφωτικών κύκλων, το επίπεδο γνώσεων που απαιτείται για την εγγραφή,

στους κύκλους αυτούς, η σταδιακή πρόοδος που απαιτείται για την επιθυμητή εξειδίκευση, ο συντονισμός και οι μορφές συνεργασίας με άλλους επιμορφωτικούς φορείς κ.τ.λ.

Στη συνέχεια, αν επιλέξει κανείς να προσανατολισθεί προς επιμορφωτικούς κύκλους που συνδυάζονται με αναπτυξιακά σχέδια χρειάζονται προκαταρκτικές μελέτες, προκειμένου να καθορισθούν οι προϋποθέσεις βιωσιμότητάς τους, να συνηπολογισθούν όλα τα δεδομένα του οικονομικού και κοινωνικού περιγυρου, να προσδιορισθεί η θέση των σχεδίων αυτών στα πλαίσια των σχεδίων περιφερειακής ανάπτυξης και του πενταετούς προγράμματος.

Η υιοθέτηση μιας τέτοιας δομής προϋποθέτει, επίσης, την εφαρμογή από τους επιμορφωτές μίας παιδαγωγικής διαδικασίας που θα οδηγεί στην υπέρβαση των αρχικών αιτημάτων, πράγμα που με τη σειρά του προϋποθέτει μια αντίστοιχη επιμόρφωση των επιμορφωτών.

Τέλος, είναι σαφές ότι η δομή αυτή για να είναι αποτελεσματική θα πρέπει να λειτουργήσει στο σύνολό της. Και, βέβαια, μοιάζει απίθανο να μπορέσει να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο σε πανελλήνια κλίμακα μέσα σε ένα χρόνο, αφενός γιατί δεν υπάρχουν τα απαραίτητα στελέχη και οι κατάλληλοι επιμορφωτές, αφετέρου γιατί το κόστος του εγχειρήματος θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα ποσά που διατίθενται σήμερα για τη Λαϊκή Επιμόρφωση.

Συμπερασματικά, προτείνουμε η δομή στο σύνολό της να λειτουργήσει πειραματικά στους πέντε νομούς πιλότους που προτάθηκαν από τις ελληνικές αρχές στο πρόγραμμα του 1983 με πραγματικούς όρους. Εννοούμε μ' αυτό, ότι τα μέσα που θα διατεθούν δεν θα πρέπει να έχουν εξαιρετικό χαρακτήρα, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα μεταγενέστερης αξιοποίησης της εμπειρίας.

Η γενίκευση του συστήματος θα πρέπει να γίνει σταδιακά, σε μια περίοδο δύο η τριών ετών, μετά από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της εμπειρίας.

Η ομάδα αξιολόγησης, που προτείνουμε να αρχίσει να λειτουργεί το συντομότερο δυνατό, θα είχε σαν κύριο έργο της να προχωρήσει σε μια διαμορφωτική αξιολόγηση. Μετά τη λήξη του ορίου των τριών ετών της αναδιοργάνωσης, η ομάδα αξιολόγησης θα συντάξει μια τελική έκθεση με στόχο την μελέτη του βαθμού επιτυχίας ή αποτυχίας του συστήματος. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη πολλαπλά κριτήρια: η φύση των αναπτυξιακών σχεδίων που προωθήθηκαν, η διάρκεια των τμημάτων ευαισθητοποίησης, ο αριθμός των επιμορφωνόμενων που αφού τα παρακολούθησε, μπόρεσε είτε να ακολουθήσει μια προσωπική πορεία εξειδικευμένης επιμόρφωσης, είτε να πραγματοποιήσει ένα συλλογικό σχέδιο παρέμβασης στο περιβάλλον, κτλ. Αν διαπιστωθεί ότι τα τμήματα ευαισθητοποίησης επιτρέπουν πράγματι την πρόσβαση στη Λαϊκή Επιμόρφωση ενός κοινού χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης, η ομάδα αξιολόγησης θα πρέπει να προτείνει έναν αντίστοιχο τρόπο κατανομής των οικονομικών πόρων ανάμεσα στους διάφορους τύπους επιμόρφωσης.

Αυτή ωστόσο η μελέτη δεν αποτελεί την πιο σημαντική διάσταση της δουλειάς της ομάδας αξιολόγησης. Πράγματι, η αξιολόγηση δεν θα είναι πραγματικά διαμορφωτική παρά μόνο αν επιτρέπει στους

υπεύθυνους να ελέγχουν διαρκώς τις υποθέσεις εργασίας τους και να προσαρμόζουν τη δράση τους ανάλογα με τις περιστάσεις. Η ομάδα αξιολόγησης δεν θα πρέπει επομένως να αρκестεί σε μια εξωτερική παρατήρηση. Θα πρέπει να συμμετέχει άμεσα στις διαδικασίες αλλαγής του θεσμού.

Συγκεκριμένα, η ομάδα αξιολόγησης θα πρέπει:

1) Να ενημερώνεται για τις νομοθετικές αλλαγές στον τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης και να επισκέπτεται σε κανονικά χρονικά διαστήματα όλους τους νομούς της χώρας.

2) Στη διάρκεια των επισκέψεων αυτών, να έρχεται σε επαφή με τα μέλη των ΝΕΛΕ και των ΣΛΕ, με τους υπεύθυνους των Κέντρων, με τους επιμορφωτές και στο μέτρο του δυνατού με τους επιμορφωνόμενους. Θα φροντίζει να ενημερώνεται για τα σχέδιά τους, θα τους βοηθάει να προσδιορίζουν με μεγαλύτερη ακρίβεια τις υποθέσεις εργασίας τους και την πορεία τους, θα τους ενημερώνει για τις εξελίξεις στους υπόλοιπους νομούς και θα προβάλλει τις επιτυχημένες προσπάθειες.

3) Έχοντας μια συνολική εικόνα της επιμορφωτικής διαδικασίας, θα παρεμβαίνει στην επιμόρφωση των επιμορφωτών, για να καθορίζει μαζί τους τις γενικές κατευθύνσεις και να δίνει σαφή παραδείγματα επιτυχημένων επιμορφωτικών προγραμμάτων.

4) Επειδή θα μετακινείται διαρκώς στους διάφορους νομούς της χώρας θα εξασφαλίζει την συνέχεια των τοπικών σεμιναρίων και της επιμόρφωσης των επιμορφωτών.

5) Μετά από κάθε επίσκεψη θα καταγράφει τις παρατηρήσεις της, κάνοντας έτσι ένα είδος «ημερολογίου δράσης» της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Για να μπορέσει να ανταποκριθεί στα παραπάνω η ομάδα αξιολόγησης είναι απαραίτητες ορισμένες προϋποθέσεις.

Πρώτα απ' όλα, η ομάδα θα πρέπει να απαρτίζεται από άτομα πολύ ειδικευμένα, με μεγάλες ικανότητες για επικοινωνία και για ανάληψη πρωτοβουλιών, τα οποία απαραίτητα θα έχουν ήδη μία πραγματική εμπειρία στον τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης και στην συμμετοχική έρευνα.

Μοιάζει λοιπόν επιθυμητό, ο πυρήνας της ομάδας να αποτελείται από άτομα που έχουν ήδη συμμετάσχει στην αξιολόγηση και στην αποσαφήνιση της νέας πολιτικής. Αν πάρουμε υπόψη μας την ευρύτητα της δουλειάς και τον άμεσα παραγωγικό χαρακτήρα της ομάδας στο επίπεδο της επιμόρφωσης, θα πρέπει η ομάδα αξιολόγησης να περιλαμβάνει τουλάχιστον πέντε άτομα με πλήρη απασχόληση.

Δεύτερον, η ομάδα θα πρέπει να συνεργάζεται, κατά διαστήματα, με ξένους εμπειρογνώμονες και να έχει τη δυνατότητα να επισκέπτεται αντίστοιχες εμπειρίες στο εξωτερικό. Η μετακίνηση στο εξωτερικό αλλά και στην Ελλάδα προϋποθέτει έναν προϋπολογισμό που θα καλύπτει όχι μόνον τους μισθούς και τα έξοδα λειτουργίας, αλλά και τα έξοδα ταξιδιού και παραμονής.

Τέλος, η ομάδα πρέπει να έχει μια θεσμική υπόσταση τέτοια που θα της εξασφαλίζει μια πολύ μεγάλη ανεξαρτησία, παράλληλα με ένα ορισμένο κύρος. Οποσδήποτε, ο στόχος της θα είναι η κινητοποίηση και η ευαισθητοποίηση και συνεπώς δεν θα πρέπει να της δοθούν

ελεγκτικές αρμοδιότητες. Είναι ωστόσο αναγκαίο να της εξασφαλισθεί η πρόσβαση στις πληροφορίες που της είναι χρήσιμες και η συνεργασία των νομαρχιακών και των τοπικών αρχών.

3. Παιδαγωγικές μέθοδοι και επιμόρφωση των επιμορφωτών

Σε όλα σχεδόν τα τμήματα μάθησης που επισκεφθήκαμε είχαμε τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε μια πολύ ισχυρή τάση αναπαραγωγής του παραδοσιακού σχολικού μοντέλου και μια έλλειψη σύνδεσης της επιμόρφωσης με τα τοπικά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα.

Η ίδια η οργάνωση των χώρων διδασκαλίας καθώς και η στάση των επιμορφωτών πρόδιδαν μια έντονη κυριαρχία του «τρόπου παιδαγωγικής εργασίας μεταδοτικού τύπου» (1). Η σχέση ανάμεσα στον επιμορφωτή και στους επιμορφωνόμενους ήταν εντελώς ασύμμετρη: οι πρώτοι κατείχαν την γνώση, οι δεύτεροι ήταν απλοί δέκτες. Η δυσμετρία αυτή δεν επέτρεπε την αντιστροφή των ρόλων όταν, βέβαια, υπήρχε αυτή η δυνατότητα. Ελάχιστη προσπάθεια γινόταν για την αξιοποίηση της προσφοράς του καθένα, για την κριτική των παρεχομένων γνώσεων, για την ανάλυση του ρόλου που παίζουν οι γνώσεις στις παραγωγικές σχέσεις, για την ανάπτυξη του προβληματισμού και του ερευνητικού πνεύματος, για τη συλλογική αυτομόρφωση. Αντίθετα, υπήρχε μια έντονη αντίσταση στην αναγκαιότητα να υιοθετηθεί μια ενεργητική και συνεχής μαθησιακή διαδικασία, καθώς επίσης και μια επικέντρωση των προσπαθειών στην παροχή γνώσεων και τεχνικών δεξιοτήτων. Μέσα σε μια τέτοια παιδαγωγική οπτική, ο επιμορφωτής γίνεται το μοναδικό κέντρο εξουσίας και γνώσης.

Συγκεντρώνοντας όλη του την προσοχή στο μάθημα που διδάσκει, ο επιμορφωτής καταλήγει όπως είναι φυσικό να κλείνει την πόρτα στην κοινωνική πραγματικότητα και στις συγκρούσεις της. Και αν ακόμη κάνει κάποιες σχετικές αναφορές, αυτό γίνεται μόνο για να αντλήσει μερικά παραδείγματα που θα του επιτρέψουν να κάνει σαφέστερο το μάθημά του. Μένοντας έτσι κλεισμένος στο αντικείμενο μάθησης που διδάσκει, επιτείνει τον κατακερματισμό των γνώσεων και αποσυνδέει την επιμόρφωση από τα πραγματικά προβλήματα, ακριβώς γιατί αυτά έχουν πάντα καθολικότερο χαρακτήρα. Όπως υπογραμμίζει και ο Humbertjean (2), ο κεραυνός για παράδειγμα δεν μπορεί να αναχθεί σε ένα κεφάλαιο για τον ηλεκτρισμό, ούτε σε ένα κεφάλαιο για τον ηλεκτρισμό συν ένα κεφάλαιο μεταωρολογίας ή ακουστικής, ή φυσικής. Ακόμα και αν προσθέσουμε το αποτέλεσμα που έχει πάνω στα δέντρα, το φως που παράγει, τα συναισθήματα που προκαλεί, σε καμιά περίπτωση δεν θα έχουμε ανασυνθέσει το

1. Η έκφραση είναι του M. Lesne στο βιβλίο του «Παιδαγωγική εργασία και επιμόρφωση ενηλίκων», Παρίσι, εκδ. PUF, σειρά: L' Educateur.
2. Humbertjean, εσωτερικό κείμενο, ACUCES, Nancy, αναφερόμενο από τον B. Schwartz στο: Une autre école εκδ. Flammarion, σειρά: La rose au poing Παρίσι, 1977, σελ. 84.

φαινόμενο στο σύνολό του. Με το να μην ανασυνθέτουμε ποτέ το σύνολο, όμως, εναποθέτουμε στον διδασκόμενο τη σύνθεση των γνώσεων που διδάσκεται, πράγμα που προφανώς λίγοι έχουν την ικανότητα να την κάνουν.

Η σύνδεση με το περιβάλλον απαιτεί όχι μόνο την σφαιρική προσέγγιση των προβλημάτων από τους επιμορφωτές, αλλά και κάποια τόλμη από την πλευρά τους στην προσέγγιση της συγκρουσιακής κοινωνικής πραγματικότητας. Πραγματικά, η επιμόρφωση δεν μπορεί να αποφεύγει τα σύγχρονα καυτά προβλήματα και να περιορίζεται σε ό,τι είναι ήδη κατεστημένο και συνεπώς στείρο. Πρέπει, αντίθετα, να συμβάλει στην ανάπτυξη της κοινωνικής μόρφωσης, για να προωθηθεί έτσι την υπεύθυνη συμμετοχή και τον λαϊκό έλεγχο σε όλα τα επίπεδα, άλλωστε αυτός ακριβώς είναι ένας από τους βασικούς στόχους της Λαϊκής Επιμόρφωσης, σύμφωνα με τον Κανονισμό.

Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, προτείνουμε ήδη την αναδιάρθρωση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων. Για να αποδώσει όμως πραγματικά η αναδιάρθρωση αυτή, απαιτείται ο σεβασμός ορισμένων παιδαγωγικών αρχών και η υιοθέτηση αντίστοιχων μεθόδων και τεχνικών. Όσο αφορά τις αρχές χρειάζεται να επιμείνουμε στη σημασία που έχουν τα εξής:

1) Η εξασφάλιση μεγάλης ευκαμψίας στη διάρθρωση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων και στην επιλογή των αντικειμένων μάθησης, των μεθόδων δουλειάς, των ωραρίων και των χώρων συνάντησης.

2) Η σφαιρικότητα της επιμόρφωσης η οποία προωθείται με την επιλογή αναπτυξιακών σχεδίων ή επιμορφωτικών κύκλων που εξασφαλίζουν τη σύνδεση των διαφόρων επιμορφωτικών δραστηριοτήτων μεταξύ τους.

3) Η υιοθέτηση συλλογικών διαδικασιών που θα βοηθάνε τους επιμορφωνόμενους που έχουν δυσκολίες να βελτιώνονται μέσα από τη συνεργασία με τους πιο προχωρημένους συναδέλφους τους.

4) Η αξιοποίηση των εμπειριών και των γνώσεων των επιμορφωνόμενων με την παρέμβασή τους στην επιμορφωτική διαδικασία.

Όσο αφορά τη μεθοδολογία, οι επιμορφωτές πρέπει να υιοθετήσουν μια διαδικασία υπέρβασης των αρχικών αιτημάτων και μια μέθοδο που θα δίνει την ευκαιρία στους επιμορφωνόμενους να αξιοποιούν την ίδια τους την πείρα και τις γνώσεις τους, χωρίς να πέφτουν στην παγίδα της αυτοδιδασχίας και χωρίς να αποδέχονται άκριτα το μύθο της αυθεντίας και της παντοδυναμίας του δασκάλου.

Η μέθοδος αυτή προτείνουμε να είναι η συλλογική και υποβοηθούμενη αυτομόρφωση. Η συλλογική και υποβοηθούμενη αυτομόρφωση αποβλέπει όχι μόνο στην παροχή πληροφοριών αλλά και εργαλείων ανάλυσης στους επιμορφωνόμενους, που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν τις πληροφορίες αυτές και βαθμιαία να παίρνουν στα χέρια τους τη διαδικασία της προσωπικής τους μόρφωσης. Η μέθοδος αυτή στοχεύει, επίσης, στο να μην απομονωθεί το άτομο, να μην του δημιουργηθεί η αυταπάτη ότι είναι ικανό να υπερπηδήσει μόνο του όλες τις δυσχέρειες, στηριγμένο μόνο στη δική του θέληση. Αποβλέπει στη συλλογική διαδικασία μάθησης που υποβοη-

θείται από τον επιμορφωτή. Στηρίζεται σε δύο αρχές: από τη μια μεριά, οι επιμορφωνόμενοι έχουν ήδη μια σειρά από πληροφορίες και γνώσεις, έστω και στοιχειώδεις ή πολύ γενικές, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν σαν αφετηρία μιας διαδικασίας επεξεργασίας τους και δόμησής τους. Από την άλλη μεριά, ο επιμορφωτής έχει τη δυνατότητα, διαμέσου μιας σειράς ολοκληρωμένων ερωτημάτων, να οδηγήσει το τμήμα μάθησης να ανακαλύψει πληροφορίες σχετικές με το γνωστικό αντικείμενο που μελετάει να τις δομήσει και να συγκροτήσει μια νέα γνώση.

Η παρέμβαση της ομάδας είναι λοιπόν πάρα πολύ σημαντική. Οι συμμετέχοντες επιλέγουν συλλογικά το θέμα ή το πρόβλημα που θα αποτελέσει το αντικείμενο της επιμόρφωσης· συλλογικά, επίσης, αποφασίζουν να επεξεργασθούν ένα αναπτυξιακό σχέδιο και να το υλοποιήσουν. Πάνω σ' αυτό το θέμα, ή γι' αυτό το πρόβλημα ή το σχέδιο, τα μέλη της ομάδας θα ανταλλάξουν τις γνώσεις τους, θα τις εμπλουτίσουν με την συνεργασία και την αμοιβαία ενημέρωση και θα συνθέσουν μια νέα γνώση.

Προφανώς, από το γεγονός ότι δέκα ή δεκαπέντε άτομα συζητούν μαζί ένα ζήτημα και ανταλλάσσουν τις γνώσεις τους και τις εμπειρίες τους, δεν εξυπακούεται ότι αυτόματα παράγουν μια δομημένη γνώση. Εξάλλου, δεν είναι απαραίτητο κάθε ομάδα να ξαναανακαλύπτει τον τροχό, ενώ υπάρχουν γνώσεις και μέθοδοι απόκτησης αυτών των γνώσεων. Ο ρόλος του επιμορφωτή είναι επομένως και αυτός βασικός. Δεν περιορίζεται στην απλή εμπύχωση ή τον συντονισμό της ομάδας. Κατέχει μια γνώση, και όταν παρεμβαίνει, παρεμβαίνει όχι σαν ένας άνθρωπος πηγή γνώσεων που απαντάει σε κάποια ερώτηση τη στιγμή που χρειάζεται, αλλά σαν οδηγός της ομάδας. Αυτό προϋποθέτει μια καλή γνώση του αντικειμένου του και τον σαφή καθορισμό των γενικών στόχων και της διαδικασίας παρέμβασης, με άξονα ένα καμβά ερωτημάτων που δομούν το «μάθημα». Ο επιμορφωτής προωθεί λοιπόν μια διαδικασία, που μπορεί βέβαια να παραλλάξει ανάλογα με τον επιμορφωτή και το αντικείμενο μάθησης, αλλά που πρέπει να περιλαμβάνει μια σειρά από κοινά στοιχεία:

- ένα αρχικό ερώτημα δόμησης·
- τον καταμερισμό των συμμετεχόντων σε υποομάδες των 4 ή 5 ατόμων·
- τον προσδιορισμό ενός καθορισμένου χρόνου εργασίας στη διάρκεια του οποίου η ομάδα θα απασχολείται με την απάντηση σε ένα ερώτημα·
- τη σχέση των υποομάδων·
- τη συζήτηση για τις μεταξύ τους σχέσεις, ξεκινώντας από μια σειρά ερωτήσεις προετοιμασμένες από τον επιμορφωτή·
- την αξιολόγηση των απαντήσεων·
- την εισηγήμανση των κενών που πρέπει να καλυφθούν·
- τη δόμηση των απαντήσεων σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο γνώσεων·
- την εμπέδωση των γνώσεων·
- την αξιολόγησή τους.

— Η διαδικασία αυτή θα συντελέσει στην επισήμανση των κενών που θα χρειασθεί να καλύψει ο επιμορφωτής, παρεμβαίνοντας άμεσα ή καλώντας, αν αυτό είναι αναγκαίο, έναν ειδικό περισσότερο κατατοπισμένο στο θέμα.

Η ικανότητα αξιοποίησης αυτής της μεθόδου από τον επιμορφωτή, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία αυτής της παιδαγωγικής που στοχεύει στην χειραφέτηση και στην ενεργητική συμμετοχή της ομάδας.

Το είδος του κοινού, στο οποίο απευθύνεται η Λαϊκή Επιμόρφωση, η μεγάλη ευκαμψία που πρέπει να υπάρχει στην δημιουργία των ομάδων και στην επιλογή των αντικειμένων μάθησης, η μαθησιακή διαδικασία που οργανώνεται με βάση τη συλλογική και υποβοηθούμενη αυτομόρφωση, η μεγάλη σημασία που δίνεται στα συγκεκριμένα προβλήματα που ζουν καθημερινά οι επιμορφωνόμενοι, η θετική αξιολόγηση των προηγούμενων εμπειριών, οι δυσκολίες ανάλυσης και μετάδοσης των πολιτικών και κοινωνικών στόχων της Λαϊκής Επιμόρφωσης, όλα αυτά απαιτούν πολύ έμπειρους και ικανούς στον τομέα τους επιμορφωτές, ανάλογα με τα τμήματα μάθησης που αναλαμβάνουν και σύμφωνα με τους παραπάνω στόχους. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι η ανάπτυξη της Λαϊκής Επιμόρφωσης προϋποθέτει έναν υψηλού επιπέδου φορέα που θα αναλάβει την επιμόρφωση των επιμορφωτών.

Ο φορέας αυτός δεν θα έχει σαν στόχο του μόνο την αρχική επιμόρφωση των οργανωτών/εμπυχωτών/επιμορφωτών ή των επιμορφωτών/δασκάλων, αλλά επίσης θα αναλύει την τρέχουσα πρακτική, θα την αξιολογεί, θα κάνει έρευνες σχετικές με τις μεθόδους και τις πρακτικές της Λαϊκής Επιμόρφωσης και θα επεξεργάζεται νέες παιδαγωγικές μεθόδους, προσαρμοσμένες στις ανάγκες της επιμόρφωσης των ενηλίκων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης.

Σε αυτά τα πλαίσια, θα θέλαμε να συμπληρώσουμε την πρόταση που κάναμε στο τέλος της πρώτης παραγράφου αυτού του κεφαλαίου (σελ. 107—108), τονίζοντας ότι για να αποκτήσουν οι επιμορφωτές μια πραγματική επαγγελματική εξειδίκευση στον τομέα της επιμόρφωσης ενηλίκων, αναγκαία προϋπόθεση είναι όχι μόνο η υψηλού επιπέδου γνώση του αντικείμενου που διδάσκουν, αλλά και η ικανότητα:

— να προσδιορίζουν τις επιμορφωτικές πρακτικές, οργανωμένες σε ένα σύνολο σύμφωνα με συγκεκριμένους στόχους, ξεκινώντας από μία ανάλυση των ιδιαίτερων προβλημάτων κάθε περιοχής·

— να οργανώνουν και να πραγματοποιούν προγράμματα επιμόρφωσης σύμφωνα με τις νέες παιδαγωγικές μεθόδους, τους στόχους στους οποίους αποβλέπει η επιμόρφωση και τις τοπικές ανάγκες·

— να δομούν και να συνδυάζουν τα επιμορφωτικά προγράμματα που παρέχει το Κέντρο Επιμόρφωσης (και ιδιαίτερα τα προγράμματα που γίνονται στους χώρους δουλειάς) και επομένως να συζητούν με τους επιμορφωνόμενους τον τρόπο εναλλαγής δουλειάς και επιμόρφωσης·

— να αναλύουν μια κατάσταση μέσα στο πλαίσιο των όσων την

καθορίζουν, και των ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και ψυχολογικών της συντεταγμένων

— να προσδιορίζουν και να καθιστούν σαφείς και πραγματοποιήσιμους τους στόχους της επιμόρφωσης με την ενεργητική συνεργασία των συμμετεχόντων

— να συνεργάζονται αφενός με άλλους ειδικούς, στα πλαίσια μιας εκπαιδευτικής ομάδας, αφετέρου με τους επιμορφωνόμενους που είναι και οι ίδιοι φορείς εμπειριών και γνώσεων

— να γνωρίζουν και να είναι εξοικειωμένοι, έχοντας επιμορφωθεί στις επιστήμες του ανθρώπου, με τις διαδικασίες μάθησης γνώσεων και τεχνικών, καθώς και σχετικά με τις σχέσεις που δημιουργούνται μέσα σε μια ομάδα

— να εμπυχώνουν την ομάδα και να προωθούν τους στόχους της νέας παιδαγωγικής

— να αναλύουν τις διάφορες φάσεις της αξιολόγησης και να συμμετέχουν οι ίδιοι στην αξιολόγηση των συνθηκών, των μεθόδων και των αποτελεσμάτων της παρεχόμενης επιμόρφωσης

— να συμμετέχουν στην παιδαγωγική έρευνα και να παράγουν τα στοιχεία αυτής της έρευνας.

Όσο αφορά τον γενικό τρόπο λειτουργίας του παραπάνω φορέα, το διάγραμμα που ακολουθεί βοηθάει στην ανάλυσή του.

Ο φορέας θα πρέπει να περιλαμβάνει:

α) ένα «συνεκτικό πυρήνα» επικεντρωμένο στην πρακτική και στην ανάλυση αυτής της πρακτικής· ο πυρήνας αυτός θα παρέχει στο τέλος ένα πιστοποιητικό επαγγελματικής επάρκειας.

β) ένα εύκαμπτο σύστημα κατάλληλων και αλληλοσυμπληρωμένων ενοτήτων δουλειάς, που θα επιτρέπει την εμπάθυση των γνώσεων και τον εμπλουτισμό του προβληματισμού πάνω στην πρακτική

γ) ένα τρόπο επικύρωσης των γνώσεων και της προηγούμενης επαγγελματικής ή και κοινωνικής εμπειρίας.

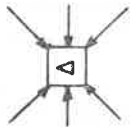
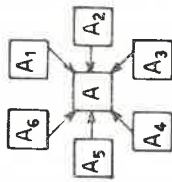
α) Το πιστοποιητικό επαγγελματικής επάρκειας θα προϋποθέτει τουλάχιστον τις μισές από το σύνολο των ωρών της επιμόρφωσης των επιμορφωτών, και θα πιστοποιεί την επαγγελματική εξειδίκευση των υποψηφίων επιμορφωτών. Την ευθύνη θα την αναλάβει μία παιδαγωγική ομάδα. Το πιστοποιητικό επαγγελματικής επάρκειας θα εξασφαλίσει την εσωτερική συνοχή της επιμόρφωσης, θα προωθήσει την εναλλαγή δουλειάς και επιμόρφωσης και θα εξασφαλίσει την «παράλληλη» επιμόρφωση: δηλαδή οι επιμορφωτές που θα επιμορφώνονται, θα διδάσκουν ταυτόχρονα σε τμήματα μάθησης.

Η επιμόρφωση για την χορήγηση πιστοποιητικού επαγγελματικής επάρκειας θα πρέπει να περιλαμβάνει τρία υποσύνολα διδακτικών ωρών, των οποίων η διάρκεια θα αποφασίζεται από την παιδαγωγική ομάδα που θα αναλάβει την ευθύνη:

— το πρώτο υποσύνολο θα αφιερώνεται στον προσανατολισμό και την ευαισθητοποίηση των υποψήφιων επιμορφωτών

— το δεύτερο, θα περιλαμβάνει άμεσες και επιτόπου παρεμβά-

ΤΡΟΠΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΦΟΡΕΑ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ

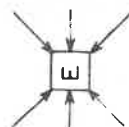
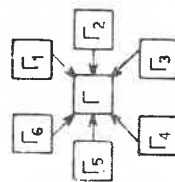
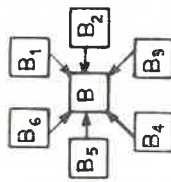
Ι

Η

ΣΤ

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ (ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ)

1	ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ - ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ
2	ΑΜΕΣΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΣΗΣ
3	ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ ΣΕ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ζ

Θ

σεις των εκπαιδευόμενων. Οι παρεμβάσεις αυτές των υποψηφίων θα παρακολουθούνται από ένα μέλος της παιδαγωγικής ομάδας. Αυτό σημαίνει ότι ο φορέας που θα αναλάβει την επιμόρφωση των επιμορφωτών θα πρέπει απαραίτητα να διαθέτει πειραματικά προγράμματα καθώς και τμήματα μάθησης για ενήλικες με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης.

— το τρίτο υποσύνολο θα περιλαμβάνει την προετοιμασία των παρεμβάσεων, την σύγκριση διαφόρων πρακτικών και την ανάλυσή τους, την συστηματικοποίηση των γνώσεων σε σύνδεση με την πρακτική και μια διαμορφωτική αξιολόγηση.

β) Το σύστημα των ενότητων πρέπει να περιλαμβάνει ενότητες εξειδίκευσης και εμβάθυνσης, οι οποίες θα καθορίζονται με αρκετά γενικό τρόπο (βασικές ενότητες), έτσι ώστε οι περισσότερες απ' αυτές να μπορούν να πλαισιώνονται από εισαγωγικές ενότητες που θα οδηγούν σε μια βασική ενότητα.

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, τη βασική ενότητα «Παιδαγωγική μέθοδος για την επιμόρφωση ενηλίκων», οι εισαγωγικές ενότητες που θα οδηγούν στη βασική ενότητα θα μπορούσαν να είναι «παιδαγωγική και συλλογική δουλειά», ή «συλλογική και υποβοηθούμενη αυτομόρφωση», ή «παιδαγωγική κατά στόχο» κτλ.

γ) Για τους συμμετέχοντες που θα ήθελαν να επικυρώσουν την θεωρητική ή τεχνική κατάρτιση που έχουν αποκτήσει σε άλλους οργανισμούς, θα πρέπει να προβλεφθεί μια διαδικασία εσωτερικής επικύρωσης. Η επικύρωση αυτή θα μπορούσε να εξασφαλισθεί από μια ενότητα 40 ωρών, στη διάρκεια της οποίας οι υποψήφιοι θα πρέπει να προετοιμάσουν με τη βοήθεια ενός υπεύθυνου ένα φάκελλο με όλα τα στοιχεία που αφορούν την κατάρτισή τους.

Ο φάκελλος αυτός θα πρέπει να περιέχει:

— ένα κατάλογο των σπουδών που έχουν κάνει: αρχική κατάρτιση, συμπληρωματική επιμόρφωση, πρακτική εξάσκηση.

— ένα κατάλογο των επαγγελματικών και κοινωνικών εμπειριών τους.

— ένα κείμενο σύνθεσης και ανάλυσης της επαγγελματικής πρακτικής τους, σύμφωνα με τα προηγούμενα στοιχεία.

— μελλοντικά σχέδια συμπληρωματικής επιμόρφωσής τους.

Οι υποψήφιοι μετά από τη διαδικασία αυτή θα πρέπει να παρουσιάσουν τα στοιχεία που περιέχει ο φάκελλός τους στην υπεύθυνη παιδαγωγική ομάδα.

Η δημιουργία αυτής της δομής, παρ' όλο που είναι σημαντική και επείγουσα, αποτελεί μακροπρόθεσμο στόχο. Απ' όσο γνωρίζουμε, καμιά ήδη υπάρχουσα δομή στην Ελλάδα, δεν είναι σε θέση να αναλάβει αυτό το έργο. Τα Πανεπιστήμια, ακόμα και αν είχαν την πρόθεση, δεν έχουν αυτή τη δυνατότητα, γιατί θα πρέπει προηγουμένως να αποδεχθούν ένα άνοιγμα προς τα έξω και να απευθυνθούν στους ενήλικες χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης, πράγμα που θα αποτελούσε μια ρήξη σε σχέση με την παραδοσιακή εικόνα που έχουν για την

αποστολή τους. Η δημιουργία μιας δομής αυτού του τύπου θα πρέπει να ανατεθεί σε ένα νέο θεσμό, για παράδειγμα σε μια Παιδαγωγική Ακαδημία που θα λειτουργεί αποκεντρωμένα και θα αναλάβει την ευθύνη λειτουργίας ορισμένων πειραματικών Κέντρων επιμόρφωσης ενηλίκων.

Αλλά η επιμόρφωση των επιμορφωτών δεν μπορεί να περιμένει να εξασφαλισθούν πρώτα οι ιδανικές προϋποθέσεις. Υπάρχει επείγουσα ανάγκη οργάνωσης σχετικών προγραμμάτων, που θα εντάσσονται στη λογική της συνολικής δομής, στην οποία θα έχουν τη δυνατότητα να συμπεριληφθούν όταν δημιουργηθεί. Θα μπορούσε να δημιουργηθούν τρία Κέντρα επιμόρφωσης επιμορφωτών που θα συνεργάζονται στενά με τρία Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης και που θα καλύπτουν το μεγαλύτερο των αναγκών της επιμόρφωσης: τα Κέντρα αυτά θα μπορούν να παρέχουν πιστοποιητικά επαγγελματικής επάρκειας. Στη συνέχεια, θα μπορούσε να ανατεθεί στο ΚΕΜΕΑ, που έχει ήδη μια πείρα στον τομέα αυτό, η οργάνωση σεμιναρίων μικρής χρονικής διάρκειας. Τέλος, θα πρέπει να ανατεθεί στην ομάδα αξιολόγησης αφενός να κάνει ορισμένες παρεμβάσεις σε συγκεκριμένα θέματα που συζητούνται στη διάρκεια των σεμιναρίων, αφετέρου να αξιολογεί τα αποτελέσματα της επιμόρφωσης των επιμορφωτών.

4. Κατανομή των πόρων και τοπική ανάπτυξη

Οι παρατηρήσεις της Μ. Ηλιού τις οποίες αναφέραμε στο κεφάλαιο Ι. επιβεβαιώνονται πλήρως και από τις δικές μας παρατηρήσεις: παρά τη σημαντική αύξηση του προϋπολογισμού το 1981—82 η εκπαίδευση γενικά και η Λαϊκή Επιμόρφωση ειδικότερα στερούνται υποδομής σε τεράστιο βαθμό. Λείπει τελείως ο απαραίτητος εξοπλισμός και τα κτίρια είναι σε κακή κατάσταση. Τα περισσότερα από τα τμήματα μάθησης λειτουργούν είτε σε τυχαίους χώρους είτε σε τάξεις Δημοτικών σχολείων. Πολλές φορές είδαμε ενήλικους από λαϊκά στρώματα καθισμένους σε ετοιμόροπα, μικρά θρανία σε τάξεις απρόσωπες, κρύες και απωθητικές.

Η δημιουργία υποδομής είναι, λοιπόν, απαραίτητη. Ελάχιστα πράγματα, όμως, μπορούν να γίνουν στον τομέα αυτό χωρίς οικονομικά μέσα. Βέβαια, θα πρέπει να αναφερθεί ότι, τηρουμένων των αναλογιών, ο νέος Κανονισμός θα έχει ως αποτέλεσμα την εξοικονόμηση κάποιων χρημάτων, στο βαθμό που θα περιορίζει την σπατάλη και τις καταχρήσεις. Και είναι ιδιαίτερα θετικό το ότι δημιουργήθηκαν νέες θέσεις εργασίας με τα χρήματα που σύμφωνα με τον παλιό Κανονισμό έπαιρναν οι Διευθυντές των Κέντρων Επιμόρφωσης και οι Οργανωτές. Έτσι, δημιουργήθηκαν περίπου 270 θέσεις εργασίας για τα μέλη των ΣΛΕ και περισσότερες από 400 θέσεις υπεύθυνων Κέντρων. Παρ' όλα αυτά, η καμπύλη των εξόδων παραμένει ανοδική, γιατί η βελτίωση της ποιότητας της επιμόρφωσης προϋποθέτει — όπως έχουμε ήδη υπογραμμίσει — την αύξηση των επιμορφωτικών ωρών.

την δημιουργία νέων τμημάτων μάθησης που να ανταποκρίνονται στους στόχους που έχουν τεθεί και την εκπόνηση προγραμμάτων για κοινωνικές ομάδες με ειδικά προβλήματα, όπως π.χ. οι ανάπηροι. Οποσδήποτε ή Δ)υση Επιμόρφωσης Ενηλίκων έχει πάρει ορισμένα μέτρα, ώστε να μη αυξηθεί υπέρμετρα ο αριθμός των επιμορφωόμενων προκειμένου να εξοικονομηθούν πόροι για τη δημιουργία υποδομής και τη βελτίωση του περιεχομένου της επιμόρφωσης. Φυσικά, όπως διαπιστώσαμε, είναι αδύνατο από τη μια μέρα στην άλλη να καταργηθούν τα τμήματα μάθησης που προσελκύουν ιδιαίτερα το λαϊκό κοινό.

Η λύση επομένως των προβλημάτων αυτών πρέπει να αναζητηθεί προς την κατεύθυνση της κατανομής των υπάρχοντων πόρων και της αύξησης των οικονομικών μέσων. Εφόσον διατεθούν περισσότερα οικονομικά μέσα θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν με σύνεση και προς την κατεύθυνση της τοπικής ανάπτυξης. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο προτείνουμε αφενός την ανάπτυξη της συνεργασίας των κρατικών επιμορφωτικών φορέων, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα η Λαϊκή Επιμόρφωση να χρησιμοποιεί τις εγκαταστάσεις τους και να μην περιορίζεται στις σχολικές αίθουσες, αφετέρου να γίνει το συντομότερο δυνατό μια μελέτη σχετικά με το πρόβλημα της εξασφάλισης ενός τουλάχιστον κτιρίου σε κάθε νομό για τη Λαϊκή Επιμόρφωση.

Στις πόλεις που υπάρχουν παλιά δημόσια κτίρια εγκαταλειμένα στην τύχη τους, θα αρκούσε να ανακαινισθούν για να χρησιμοποιηθούν από τη Λαϊκή Επιμόρφωση. Επίσης, θα μπορούσαμε να φαντασθούμε, σε δύο ή τρεις το λιγώτερο μεγάλες πόλεις, ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα τοπικής ανάπτυξης στο οποίο θα συμμετείχε το Κοινωνικό Ευρωπαϊκό Ταμείο για τα θέματα που συνδέονται με την επιμόρφωση, και το Περιφερειακό Ταμείο για τις επενδύσεις. Με την αξιοποίηση των παραδοσιακών κτιρίων θα μπορούσε να επιτευχθεί:

- 1) η διατήρηση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς·
- 2) η εξασφάλιση υποδομής για τη Λαϊκή Επιμόρφωση·
- 3) η δημιουργία ενός αριθμού θέσεων εργασίας στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας·
- 4) η δημιουργία υποδειγματικών τμημάτων μάθησης που θα συνοδεύουν τοπικά αναπτυξιακά σχέδια στον τομέα των υπηρεσιών.

Η πρόταση αυτή, στο βαθμό που καταλήγει σε μια συλλογική δραστηριότητα συνδεδεμένη με ένα συγκεκριμένο σχέδιο, είναι σημαντική, ωστόσο αποτελεί μία μόνο από τις δυνατές ενέργειες. Πράγματι, και πολλά άλλα περιφερειακά προγράμματα θα μπορούσαν να αναπτυχθούν τόσο σε αστικές όσο και σε αγροτικές περιοχές, με την χρηματοδότηση των διαφόρων Ταμείων της ΕΟΚ. Είναι σκόπιμο, λοιπόν, να προβλεφθεί μια έρευνα με στόχο την επεξεργασία μερικών προγραμμάτων ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης, που θα εξασφάλιζαν τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας. Η έρευνα αυτή θα πρέπει, επίσης, να ασχοληθεί με τις προϋποθέσεις πραγματοποίησης και βιωσιμότητας προγραμμάτων του είδους αυτού, καθώς και με τις προϋποθέσεις για την ενεργητική και υπεύθυνη συμμετοχή του πληθυσμού προς τον οποίο απευθύνονται τα προγράμματα αυτά. Η έρευνα αυτή, στο κόστος της οποίας θα πρέπει να

συνεισφέρει και το Κοινωνικό Ευρωπαϊκό Ταμείο, θα πρέπει να ασχοληθεί ειδικότερα με τις νέες δυνατότητες για θέσεις εργασίας στους εξής τομείς :

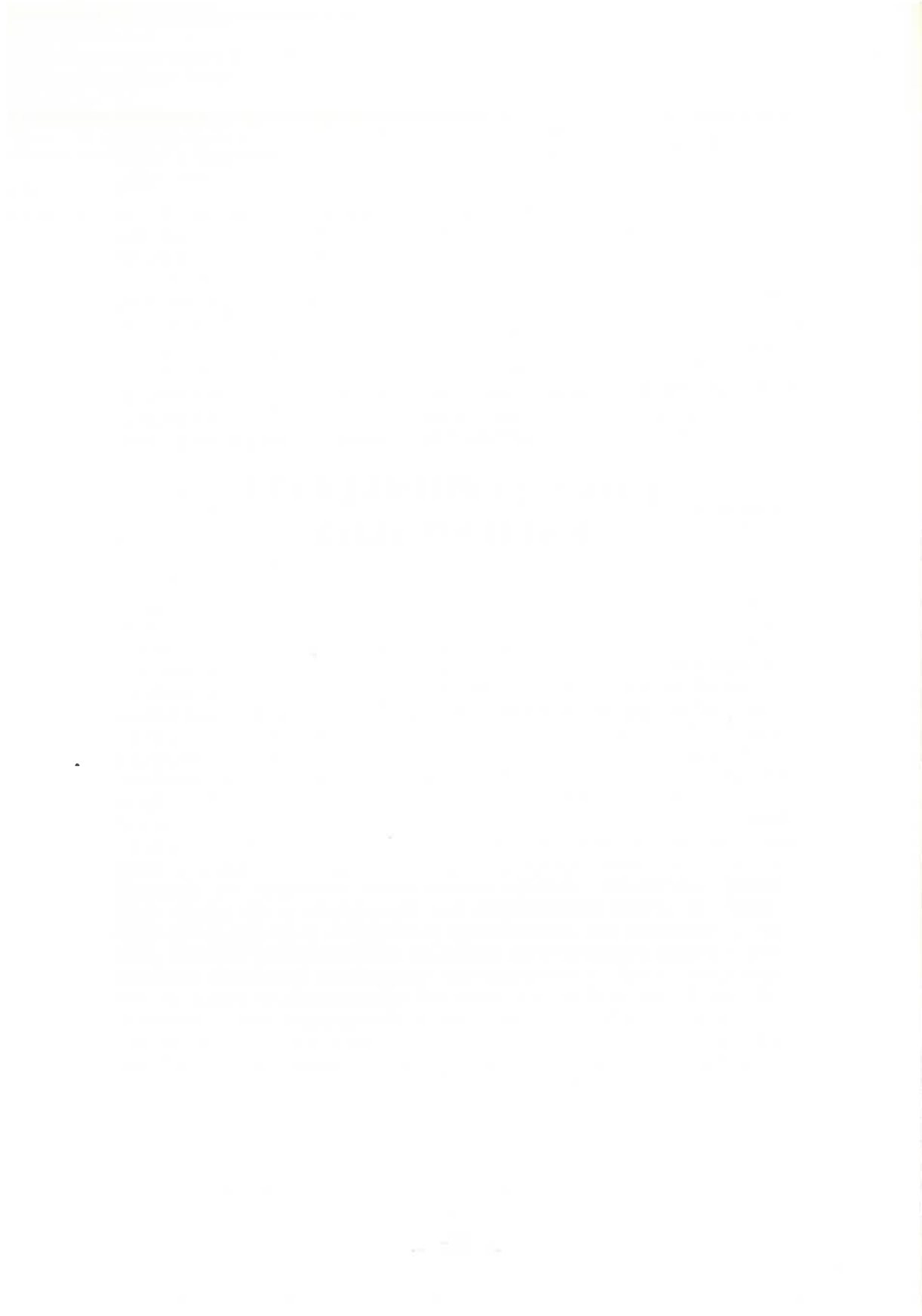
1) στις υπηρεσίες : για παράδειγμα, εργασίες κοινωνικής πρόνοιας, βρεφικοί σταθμοί, παιδικοί σταθμοί, παιδικές χαρές, βιβλιοθήκες, σπίτια γυναικών, εστίες για νέους· εργασίες σε σχέση με το περιβάλλον: ανακαίνιση κτιρίων, αξιοποίηση παραμελημένων χώρων, δημιουργία χώρων πρασίνου ή χώρων για σπορ μέσα στις πόλεις, κτλ...

2) στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τους συνεταιρισμούς : ενθάρρυνση προς την κατεύθυνση της ανακαίνισης στον τομέα της τεχνολογίας, δημιουργία συμβουλευτικών υπηρεσιών στη διάθεση των επιχειρήσεων, λογιστικές υπηρεσίες για τους συνεταιρισμούς, μικρο - ηλεκτρονικοί υπολογιστές κοινής χρήσης, κτλ...

3) στην αγροτική ή βιοτεχνική παραγωγή : συνεταιρισμοί παραγωγής ή εμπορευματοποίησης, μικρά τυπογραφεία, επισκευή μικροαντικειμένων, βιοτεχνία τοπικής τέχνης, ανάπτυξη εναλλακτικών τεχνολογιών κτλ...

Όπως και να έχουν τα πράγματα, για να είναι βιώσιμα τα προγράμματα αυτά, χρειάζεται να γίνει μια σημαντική προσπάθεια ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης όλων των ενδιαφερόμενων. Προτείνουμε μια δόμηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων τέτοια, ώστε τελικά να καταλήγουν σε σχέδια δράσης, γιατί πιστεύουμε ότι συνδέοντας ακριβώς την επιμόρφωση, την έρευνα και τη δράση, θα μπορέσουμε να κινητοποιήσουμε τον πληθυσμό σε μια διαδικασία ανάπτυξης, που θα καθορίζεται και θα ελέγχεται από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους. Και επιμένουμε σε μια παιδαγωγική διαδικασία υπέρβασης των αρχικών αιτημάτων, ακριβώς για να αποδεσμευθεί βαθμιαία η Λαϊκή Επιμόρφωση από τμήματα μάθησης που αφορούν την «αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου» και να ανταποκριθεί στην αντικειμενική ανάγκη κοινωνικής και επαγγελματικής κατάρτισης, που είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ενεργητική συμμετοχή στην επεξεργασία και προώθηση αναπτυξιακών σχεδίων. Επιμένουμε, επίσης, στην άποψη ότι η επιμόρφωση των επιμορφωτών πρέπει να εξασφαλίζει σε όλους τους υποψήφιους επιμορφωτές μια κοινωνική κατάρτιση, ακριβώς για να μπορούν να ωθούν τους επιμορφωνόμενους στην ανάληψη διαφόρων συλλογικών δραστηριοτήτων. Τέλος, επιμένουμε στο να έχουν οι επιμορφωτές επίγνωση των στόχων της Λαϊκής Επιμόρφωσης, των περιφερειακών και τοπικών προβλημάτων και του πενταετούς προγράμματος οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, ακριβώς για να μπορούν να λειτουργούν και ως σύμβουλοι ανάπτυξης.

**ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**

Είδαμε παραπάνω ότι στη διάρκεια του 1982 έγιναν σημαντικές αλλαγές στον τομέα της επιμόρφωσης των ενηλίκων. Οι αλλαγές αυτές έγιναν προς την κατεύθυνση μιας μεγαλύτερης σύμπτωσης του επιμορφωτικού συστήματος με τους στόχους της κοινωνικής και επαγγελματικής κατάρτισης και της περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης. Υπογραμμίζουμε ειδικότερα τις παρακάτω αλλαγές που θεωρούμε ιδιαίτερα θετικές:

1) την εκπόνηση νέου Κανονισμού και την εκλαΐκευση των στόχων του· ο νέος Κανονισμός δημιουργεί τις ευνοϊκές εκείνες θεσμικές προϋποθέσεις για τον αναπροσανατολισμό των προγραμμάτων και του περιεχομένου της Λαϊκής Επιμόρφωσης·

2) τις δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες οι οποίες ακολουθήθηκαν στα περιφερειακά σεμινάρια που οργανώθηκαν με σκοπό να συζητηθούν οι νέοι στόχοι της Λαϊκής Επιμόρφωσης·

3) τη διαδικασία πρόσληψης των μελών των Συμβουλίων Λαϊκής Επιμόρφωσης και τον τρόπο επιλογής τους με βασικό κριτήριο την κοινωνική και επαγγελματική τους δραστηριότητα και όχι, όπως συχνά γινόταν στο παρελθόν, στη βάση πελατειακών σχέσεων·

4) τις προσπάθειες που έγιναν για να περιορισθούν οι σπατάλες και οι διπλομισθίες, καθώς και τις προσπάθειες για την καλύτερευση της ποιότητας της παρεχόμενης επιμόρφωσης, με την κατάργηση των τμημάτων μάθησης πολύ μικρής διάρκειας και των μαθημάτων που το περιεχόμενό τους δεν είχε καμιά σχέση με τους στόχους της Λαϊκής Επιμόρφωσης·

5) τη δημιουργία περίπου 270 θέσεων εργασίας για τα μέλη των ΣΛΕ και περισσότερων από 400 θέσεις υπεύθυνων Κέντρων, χάρη στην κατάργηση της διπλομισθίας·

6) την αίτηση του 1983 προς το Κοινωνικό Ταμείο, η οποία είναι σαφώς καλύτερα δομημένη από τις προηγούμενες και αποδειχνει τη βούληση που υπάρχει για την υλοποίηση των στόχων της νέας πολιτικής στον τομέα της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

7) την ουσιαστική προσπάθεια σύνδεσης της Λαϊκής Επιμόρφωσης με το πενταετές πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και την προώθηση της συνεργασίας και του συντονισμού των κρατικών επιμορφωτικών φορέων.

Οι θετικές αυτές διαπιστώσεις δεν πρέπει φυσικά να μας κάνουν να ξεχνάμε τα προβλήματα που εξακολουθούν να υπάρχουν και τις δυσκολίες που εμφανίστηκαν στην προσπάθεια συγκεκριμενοποίησης των νέων προσανατολισμών.

Πράγματι, παρόλη την πολιτική βούληση της Κυβέρνησης για τον επαναπροσανατολισμό της επιμορφωτικής πολιτικής και παρόλες τις προσπάθειες που έγιναν στο θεσμικό και το διοικητικό επίπεδο, οι συνολικές αλλαγές που επιτεύχθηκαν στο επίπεδο της πρακτικής το 1982 παραμένουν πολύ περιορισμένες:

— ορισμένα τμήματα μάθησης, παρόλο που καταργήθηκαν επειδή το περιεχόμενό τους δεν είχε καμία σχέση με τους νέους στόχους της Λαϊκής Επιμόρφωσης, εξακολούθησαν να λειτουργούν καλυμμένα πίσω από άλλους τίτλους·

— δεν δημιουργήθηκε κανένας κύκλος προκατάρτισης·

— τα σχέδια τοπικής ανάπτυξης ή παρέμβασης στο κοινωνικό επίπεδο ήταν σχεδόν ανύπαρκτα·

— η κοινωνική διάσταση απουσίαζε από την συντριπτική πλειοψηφία των μαθημάτων·

— οι επιμορφωτές έδωσαν και πάλι το μεγαλύτερο βάρος στην τεχνική διάσταση και εξακολούθησαν να ανταποκρίνονται αποκλειστικά στα απομικά αιτήματα, χωρίς να εξετάζουν τις συνολικές κοινωνικές ανάγκες των επιμορφωνόμενων της περιοχής·

— η παιδαγωγική πρακτική των επιμορφωτών περιορίστηκε στην απλή μετάδοση γνώσεων·

— η συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερόμενων στην οργάνωση και στη διαχείριση της επιμόρφωσης παρέμεινε υποτυπώδης, για να μην πούμε ανύπαρκτη.

Θα μπορούσαμε να εξακολουθήσουμε να απαριθμούμε προβλήματα όπως τα παραπάνω· αλλά θα πρέπει, επίσης, να υπογραμμίσουμε για μια ακόμη φορά, ότι η Λαϊκή Επιμόρφωση βρίσκεται σε ένα κρίσιμο μεταβατικό στάδιο, ανάμεσα στο «παλιό» και το «καινούργιο». Εξάλλου, η ίδια η καταγραφή της σημερινής πραγματικότητας κάπου γίνεται παραπλανητική, στο βαθμό που δημιουργεί την εντύπωση μιας παγιωμένης κατάστασης, ενώ η Λαϊκή Επιμόρφωση βρίσκεται σε μία φάση που όλα μεταβάλλονται, όλα κινούνται. Πράγματι, στην τωρινή φάση αυτό που είναι αλήθεια σήμερα, αποκαλύπτεται τελείως ξεπερασμένο αύριο. Προσθέτουμε ότι, ανάμεσα στις πρώτες επισκέψεις που κάναμε τον Οκτώβριο του 1982 και τις τελευταίες που έγιναν στα τέλη Φλεβάρη 1983, διαπιστώσαμε σημαντικές εξελίξεις που μας δίνουν τη βεβαιότητα ότι η διαδικασία της μετεξέλιξης του θεσμού έχει πράγματι ξεκινήσει.

Η διαδικασία αυτή βέβαια προσκρούει σε πολλές δυσκολίες. Μία σημαντική δυσκολία, για παράδειγμα, είναι οι αντιστάσεις ενός μεγάλου μέρους διοικητικών στελεχών και συχνά και των ίδιων των επιμορφωνόμενων. Έχοντας συνηθίσει να δέχονται εντολές από τα πάνω και να μη συμμετέχουν στην διαδικασία καθορισμού της επιμορφωτικής πολιτικής, πολλοί εξακολουθούν να προσπαθούν να τα βολέψουν όπως - όπως και συνεχίζουν να αναπαράγουν αυτά που έκαναν πάντα.

Από την άλλη μεριά, συναντήσαμε υπεύθυνους που δείχνουν μεγάλο ζήλο, που θεωρούν ότι οι αλλαγές δεν πραγματοποιούνται με τον ρυθμό που χρειάζεται, πρόθυμους να συμβάλλουν στην υλοποίηση ριζοσπαστικών αλλαγών. Ο πειρασμός, όμως, επιτάχυνσης των διαδικασιών χωρίς να παίρνουμε υπόψη μας τις τοπικές συνθήκες είναι, κατά τη γνώμη μας, εξίσου επικίνδυνος με τις αντιστάσεις των παλιών στελεχών. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο δεν θεωρούμε σκόπιμη την ολοκληρωτική κατάργηση και μάλιστα με διοικητικά μέτρα, όλων των τμημάτων μάθησης διάρκειας μόλις δώδεκα ωρών. Βέ-

βαια, το μέτρο αυτό επιβάλλεται κατ' αρχήν, όμως σε ορισμένες πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις τα τμήματα μάθησης μικρής διάρκειας μπορεί να παίξουν πολύ σημαντικό ρόλο λειτουργώντας ως τμήματα ευαισθητοποίησης και κατάρτισης σε κάποιο συγκεκριμένο θέμα, ενταγμένα σε ένα αναπτυξιακό σχέδιο.

Τέλος, μια άλλη δυσκολία στην οποία επιμείναμε επανειλημμένα είναι η έλλειψη υποδομής και ανθρώπινου δυναμικού, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Παρόλ' αυτά ποιοτικές αλλαγές είναι πολύ δυσκολότερο να γίνουν στην Αθήνα. Η αποκέντρωση είναι μια απάντηση σ' αυτό τό πρόβλημα, προσκρούει όμως στην έλλξη που ασκούν οι μεγάλες πόλεις στα στελέχη και τους νέους πτυχιούχους. Στην Ελλάδα δεν λείπουν τα κατάλληλα στελέχη — είδαμε ότι υπάρχει ένα καθόλου ευκαταφρόνητο δυναμικό πτυχιούχων που, εξάλλου, ένα σημαντικό μέρος του βρίσκεται σε ανεργία — χρειάζεται όμως να κινητοποιηθούν και να προσανατολιστούν προς τα 'κεί όπου υπάρχει ανάγκη, και να τους εξασφαλισθεί εκείνη η επιμόρφωση που θα τους κάνει πραγματικούς συμβούλους τοπικής ανάπτυξης. Χωρίς αυτή την επιμόρφωση, χωρίς συνεχή βοήθεια και διαρκή προβληματισμό σχετικά με την πρακτική τους, καθώς και με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες μέσα στις οποίες καλούνται να δράσουν, δεν είναι δυνατή καμιά ουσιαστική αλλαγή της στάσης και της πρακτικής τους. Προς αυτή την κατεύθυνση, η επιλογή και η επιμόρφωση των μελών των ΣΛΕ αποτελεί μια ελπίδα, όπως και οι νέοι υπεύθυνοι των Κέντρων Επιμόρφωσης. Αλλά το πρόβλημα της επιμόρφωσής τους, καθώς και των επιμορφωτών που θα την αναλάβουν, παραμένει ανοιχτό.

Για να καλυφθούν αυτά τα κενά και να ξεπεραστούν οι δυσκολίες που επισημάναμε ήδη έχουμε κάνει μια σειρά προτάσεων, τις οποίες επαναλαμβάνουμε συνοπτικά στις σελίδες που ακολουθούν.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Δημιουργία ενός αρθρωτού και ευέλικτου επιμορφωτικού συστήματος

Τα τμήματα μάθησης μικρής διάρκειας, καθώς και τα τμήματα που δεν συνδέονται άμεσα με τους στόχους της επαγγελματικής κατάρτισης ή της τοπικής ανάπτυξης προτείνουμε να μην καταργηθούν, αλλά να μετασχηματισθούν σταδιακά και να ενσωματωθούν σε ένα δομημένο σύστημα, ως τμήματα ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και προσανατολισμού. Το σύστημα, λοιπόν, που προτείνουμε θα πρέπει να περιλαμβάνει επιμορφωτικές δραστηριότητες τριών τύπων:

— τμήματα μάθησης μικρής διάρκειας με στόχο την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και τον προσανατολισμό των επιμορφωνόμενων.

— κύκλους προκατάρτισης ή κατάρτισης σε τεχνικά, επαγγελματικά ή κοινωνικά θέματα

— κατάρτισεις για την υλοποίηση τοπικών αναπτυξιακών έργων ή παρέμβασης στο κοινωνικό περιβάλλον.

Η αποδοχή αυτής της πρότασης συνεπάγεται τη χρηματοδότηση όλων των τμημάτων μάθησης μικρής διάρκειας, ακόμα και αν διαπιστώσουμε μία πιθανή διαρροή στο πέρασμα από τον ένα τύπο επιμόρφωσης στον άλλο.

2. Πειραματική εφαρμογή του συστήματος πριν από την γενίκευσή του

Για να είναι το σύστημα αυτό αποτελεσματικό πρέπει να λειτουργήσει στο σύνολό του. Οι πιθανότητες, όμως, άμεσης και επαρκούς χρηματοδότησης του συστήματος στο σύνολό του σε όλη την Ελλάδα είναι λίγες, γι' αυτό και προτείνουμε την πειραματική εφαρμογή του στους πέντε νομούς - πιλότους που έχουν επιλεγεί από τις υπεύθυνες αρχές. Η πειραματική εφαρμογή πρέπει να γίνει «σε φυσικό μέγεθος και σε κανονικές συνθήκες», που σημαίνει ότι τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν δεν θα πρέπει να έχουν εξαιρετικό χαρακτήρα. Ο όρος αυτός είναι απαραίτητος, αν θέλουμε να μεταφέρουμε αργότερα τις εμπειρίες αυτές και στους υπόλοιπους νομούς. Είναι αυτονόητο ότι η γενίκευση της εφαρμογής αυτού του επιμορφωτικού συστήματος θα γίνει μετά από αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

3. Εισαγωγή της «κοινωνικής διάστασης» σε όλα τα τμήματα μάθησης

Αν η άμεση γενίκευση του συστήματος αυτού στο σύνολό του είναι δύσκολη λόγω έλλειψης των απαραίτητων μέσων, η εισαγωγή της «κοινωνικής διάστασης» σε όλα τα τμήματα, τους κύκλους μάθησης και τα αναπτυξιακά σχέδια φαίνεται δυνατή. Οι κύκλοι προκατάρτισης

και κοινωνικο - οικονομικής κατάρτισης που προβλέπει το πρόγραμμα του 1983 δεν μπορούν να θεωρηθούν επαρκείς για την κοινωνική κατάρτιση των επιμορφωνόμενων. Στο βαθμό που η κοινωνική κατάρτιση αποτελεί βασικό στόχο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, πρέπει να αποτελεί ουσιαστική διάσταση όλων των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων. Εξάλλου, το περιεχόμενο των μαθημάτων κοινωνικής ζωής θα πρέπει να διαμορφώνεται σε σχέση με τις ανάγκες και τις τοπικές κοινωνικο - οικονομικές συνθήκες, για να μπορούν να είναι κατανοητά και χρήσιμα στους επιμορφωνόμενους.

4. Δημιουργία κινητών μονάδων επιμόρφωσης.

Για να ανταποκριθεί η Λαϊκή Επιμόρφωση σε ειδικές ανάγκες, όπως π.χ. η εισαγωγή της κοινωνικής διάστασης σε όλα τα τμήματα μάθησης που γίνονται σε απομακρυσμένα χωριά όπου δεν υπάρχουν κατάλληλοι επιμορφωτές, ή για να εξασφαλισθεί η συνέχεια των μαθημάτων που απευθύνονται σε μετακινούμενους πληθυσμούς, προτείνουμε τη δημιουργία μιας κινητής επιμορφωτικής μονάδας σε κάθε νομό. Οι κινητές μονάδες θα πρέπει να αποτελούνται από έναν εμψυχωτή, έναν ή δύο επιμορφωτές οικονομικών και κοινωνικών μαθημάτων και από μία νοσοκόμα ή μία κοινωνική λειτουργό. Αυτές οι κινητές μονάδες θα πρέπει να καλύψουν όλη την ύπαιθρο και να παίξουν τον ρόλο του καταλύτη. Θα μπορούσαν, επίσης, να συμβάλλουν και στην κοινωνικο - οικονομική επιμόρφωση των επιμορφωτών, ιδιαίτερα εκείνων που διδάσκουν τεχνικά μαθήματα.

5. Δημιουργία φορέα για την επιμόρφωση των επιμορφωτών

Η επίτευξη των στόχων της Λαϊκής Επιμόρφωσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον φορέα που θα εξασφαλίσει την επιμόρφωση των επιμορφωτών. Όπως ήδη εξηγήσαμε ο φορέας αυτός θα πρέπει: α) να είναι ταυτόχρονα ενιαίος και αποκεντρωμένος, β) να παρέχει εξειδικευμένη επαγγελματική και κοινωνική κατάρτιση στους επιμορφωτές, γ) να λειτουργεί με αλληλοσυμπληρωνόμενες ενότητες δουλειάς και δ) να στηρίζεται στην αρχή της παράλληλης επιμόρφωσης, σύμφωνα με την οποία ο υποψήφιος επιμορφωτής είναι ταυτόχρονα επιμορφωτής και επιμορφωνόμενος.

Ο επιμορφωτικός φορέας αυτός, με έναν συνδυασμό βασικών επιμορφωτικών κύκλων και κύκλων επιλογής, θα πρέπει να μπορεί να εξασφαλίσει: α) την επιμόρφωση των επιμορφωτών που θα είναι επιφορτισμένοι με την οργάνωση και τη διαχείριση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων της περιοχής τους (των μελών των ΣΛΕ), και β) την επιμόρφωση των επιμορφωτών που θα διδάσκουν στα τμήματα μάθησης.

Μακροπρόθεσμα, ο φορέας αυτός θα πρέπει να εξασφαλίζει στους υποψήφιους επιμορφωτές υψηλή επαγγελματική κατάρτιση που θα καταλήγει σε ένα αναγνωρισμένο πιστοποιητικό και επομένως σε μία επαγγελματική διέξοδο.

Βραχυπρόθεσμα, και μάλιστα πολύ σύντομα, θα πρέπει να οργανωθούν σεμινάρια επιμόρφωσης των επιμορφωτών που θα δώσουν στους συμμετέχοντες μία στοιχειώδη βασική επιμόρφωση η οποία θα εντάσσεται πάντοτε σε μία συνολικότερη λογική, έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα επικύρωσής της. Για τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των σεμιναρίων αυτών είναι αναγκαία η παιδαγωγική τους παρακολούθηση, που προτείνουμε να την αναλάβει η ομάδα αξιολόγησης.

Η επιμόρφωση των επιμορφωτών πρέπει να ανατεθεί σε ένα νέο θεσμό, εξαιτίας του ίδιου του νεωτεριστικού της χαρακτήρα και των λειτουργιών που πρέπει να καλύψει. Γι' αυτό και προτείνουμε τη δημιουργία μιας Παιδαγωγικής Ακαδημίας εντελώς νέου τύπου, που θα αναπτύξει δραστηριότητες μέσα στα λαϊκά στρώματα και θα δημιουργηθεί με αφετηρία τα τρία ή τέσσερα σημαντικότερα, δυναμικότερα και πιο ανοιχτά Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Βραχυπρόθεσμα και μέχρι να δημιουργηθεί ένας τέτοιος θεσμός, θεωρούμε ότι την επιμόρφωση των επιμορφωτών θα πρέπει να την αναλάβει το Κέντρο Μελετών και Αυτομόρφωσης που έχει στο ενεργητικό του μία δουλειά εμπάθυσης πάνω στις παιδαγωγικές μεθόδους καθώς και αρκετή πείρα στο θέμα της επιμόρφωσης των επιμορφωτών. Ωστόσο, η ανάθεση της επιμόρφωσης των επιμορφωτών στο ΚΕΜΕΑ θα πρέπει να γίνει με την προϋπόθεση ότι θα αναπτύξει επιμορφωτικές δραστηριότητες που θα απευθύνονται άμεσα σε λαϊκά στρώματα.

6. Δημιουργία περιφερειακών αρχείων για τα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα

Η παιδαγωγική επιμόρφωση των επιμορφωτών μπορεί να εξασφαλισθεί από τον επιμορφωτικό φορέα που αναφέραμε. Όμως, χωρίς συγκεκριμένη πληροφόρηση για τις ειδικές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες κάθε περιοχής, χωρίς στενή σύνδεση ανάμεσα στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και τους γενικότερους αναπτυξιακούς στόχους του πενταετούς προγράμματος 1983—87, η επιμόρφωση κινδυνεύει να περιορισθεί στο θεωρητικό επίπεδο. Γι' αυτό και προτείνουμε τη δημιουργία «περιφερειακών αρχείων» για τα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα. Τα αρχεία αυτά θα οργανωθούν με τη συνεργασία του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, από 4—5 μόνιμους υπαλλήλους (οικονομολόγους, κοινωνιολόγους, παιδαγωγούς, στατιστικολόγους, νομικούς) πλαισιωμένους από συμβούλους της Λαϊκής Επιμόρφωσης, υπεύθυνους Κέντρων και επιμορφωτές. Οι ομάδες αυτές θα έχουν σαν στόχο τους τη συλλογή των οικονομικών και κοινωνικών πληροφοριών και στοιχείων που είναι αναγκαία για την πραγματοποίηση τοπικών αναπτυξιακών σχεδίων και συμβάλλουν στην κατάρτιση των επιμορφωτικών προγραμμάτων.

7. Δημιουργία ενός συστήματος τεκμηρίωσης για την αξιολόγηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων

Η ομάδα για τα κοινωνικά και τα οικονομικά ζητήματα θα παρέ-

χει τα απαραίτητα στοιχεία για τις επιμορφωτικές δραστηριότητες σε περιφερειακό επίπεδο. Πρέπει, όμως, παράλληλα να δημιουργηθεί και ένα σύστημα ανάλυσης και πληροφόρησης που θα λειτουργεί στα πλαίσια της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Αυτό προϋποθέτει τη δημιουργία ενός συστήματος τεκμηρίωσης που θα επιτρέπει την ανάλυση της κοινωνιολογικής εικόνας των επιμορφωνόμενων, και της αντιπροσωπευτικότητάς τους σε σχέση με το σύνολο των κατοίκων της περιοχής, την παρακολούθηση της ροής των εγγραφών και των επανεγγραφών, και θα παρέχει επομένως τη δυνατότητα παρακολούθησης της εξέλιξης της πορείας των επιμορφωνόμενων. Για τη συλλογή των απαραίτητων για μία τέτοια ανάλυση στοιχείων προτείνουμε να υιοθετηθεί μία προσωπική καρτέλλα εγγραφής όσο απλούστερη γίνεται, και την διεξαγωγή μίας συμμετοχικής έρευνας για τους επιμορφωνόμενους.

8. Έκδοση δελτίου ή εφημερίδας της Λαϊκής Επιμόρφωσης

Για τη συστηματική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των στελεχών της Λαϊκής Επιμόρφωσης, για την επιτάχυνση των διαδικασιών της τοπικής ανάπτυξης και για την αύξηση των δυνατοτήτων ανάληψης λαϊκών πρωτοβουλιών, προτείνουμε την έκδοση μίας εφημερίδας της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Η εφημερίδα αυτή θα ανοίξει τις στήλες της στους επιμορφωτές και στους επιμορφωνόμενους που θα ήθελαν να συμβάλλουν με τις εμπειρίες τους, τους προβληματισμούς τους και τις προτάσεις τους στην ανάπτυξη της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Το έντυπο αυτό θα μπορούσε, εκτός από τα παραπάνω, να αποτελέσει ένα μέσο εκκλαίευσης των στόχων της Λαϊκής Επιμόρφωσης προβάλλοντας τις πιο πετυχημένες εμπειρίες.

9. Αναγκαία υποδομή και επεξεργασία προγραμμάτων ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης

Οι ελλείψεις στον τομέα της υποδομής μπορούν να υπονομεύσουν σοβαρά όλες τις μελλοντικές προσπάθειες. Μια παιδαγωγική πρακτική που απευθύνεται στα λαϊκά στρώματα και στοχεύει στην επιμόρφωση των ενηλίκων απαιτεί μια στοιχειώδη τουλάχιστον υλική υποδομή. Απαραίτητη, λοιπόν, προϋπόθεση για την ανάπτυξη της Λαϊκής Επιμόρφωσης και την ποιοτική της αναβάθμιση είναι η δημιουργία της αναγκαίας υποδομής. Γι' αυτό ακριβώς προτείνουμε τα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης να στοχεύουν κυρίως στην κάλυψη των κτιριακών αναγκών. Προσπαθήσαμε να δείξουμε ότι ένας ορθός σχεδιασμός θα μπορούσε να εξασφαλίσει όχι μόνο τα απαραίτητα μέσα για τη σωστή λειτουργία της Λαϊκής Επιμόρφωσης, αλλά και επιπλέον να οδηγήσει στην δημιουργία θέσεων εργασίας και πειραματικών επιμορφωτικών δραστηριοτήτων.

Για να πετύχει το εγχείρημα αυτό, αλλά και για να διερευνήσουμε τις δυνατότητες δημιουργίας και ανάπτυξης δραστηριοτήτων και σε άλλους τομείς της κοινωνικής οικονομίας, προτείνουμε να

διατεθούν οι απαραίτητες πιστώσεις για τη δημιουργία μίας ερευνητικής ομάδας, που θα αποτελείται από 4—5 ερευνητές. Η ερευνητική αυτή ομάδα θα αναλάβει την μελέτη των προϋποθέσεων βιωσιμότητας των προγραμμάτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης και θα προτείνει τις κατάλληλες περιοχές για την εφαρμογή ανάλογων προγραμμάτων.

10. Δημιουργία μιας μόνιμης ομάδας διαμορφωτικής αξιολόγησης

Η Λαϊκή Επιμόρφωση βρίσκεται σε πλήρη αναδιάρθρωση, γι' αυτό και πρέπει να γίνουν όλες οι απαραίτητες ενέργειες για να εξασφαλισθεί η δυνατότητα σχηματισμού αντικειμενικής γνώμης σχετικά με την αντιστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στους στόχους και την τρέχουσα πρακτική. Πρέπει, επίσης, να υπάρχει πάντοτε η δυνατότητα ελέγχου των υποθέσεων εργασίας, ώστε να προσαρμόζεται η πορεία της στις πραγματικές συνθήκες και ανάγκες.

Οι αρμόδιοι πρέπει, λοιπόν, να είναι σε θέση να αποφασίζουν με επίγνωση, αν ο επαναπροσανατολισμός των πιστώσεων είναι αναγκαίος ή όχι. Συνεπακόλουθα, είναι απόλυτη ανάγκη να υπάρχει μία ομάδα που θα συγκρίνει διαρκώς τις προθέσεις με την πραγματικότητα και θα προβαίνει σε μία διαμορφωτική αξιολόγηση.

Όπως ήδη αναφέραμε επανειλημμένα, η ομάδα αυτή θα πρέπει, επίσης, να αναλάβει την παρακολούθηση των προγραμμάτων, την πληροφόρηση και την εκλαίκευση των διαφόρων εμπειριών, στο βαθμό που θα μετακινείται σε όλους τους νομούς.

Θα αποτελείται από πέντε τουλάχιστον άτομα, τα οποία είναι απαραίτητο να διαθέτουν πραγματική ανεξαρτησία κινήσεων. Το έργο που θα αναλάβουν θα πρέπει εξάλλου να είναι τριετούς διάρκειας και στο τέλος θα έχουν την υποχρέωση να συντάξουν μία συνολική μελέτη αξιολόγησης.

Στο τέλος κάθε χρόνου η ομάδα αξιολόγησης θα παρουσιάζει μία προσωρινή έκθεση που θα αποτελεί αντικείμενο συζήτησης και θα λαμβάνεται υπόψη από τους αρμόδιους. Προσθέτουμε ότι η ομάδα αυτή θα πρέπει να έχει δικό της προϋπολογισμό, ο οποίος θα καλύπτει τους μισθούς, τα έξοδα μετακίνησης και λειτουργίας καθώς και τη συνεργασία ξένων ειδικών.

Η ομάδα αξιολόγησης είναι το κλειδί του συστήματος που προτείνουμε. Χωρίς αυτή, χρήσιμη ή και απαραίτητη εργασία θα είναι δύσκολο να γίνει. Επιμένουμε, λοιπόν, ιδιαίτερα στην τελευταία αυτή πρόταση στο μέτρο που αποτελεί μία από τις προϋποθέσεις της επιτυχίας του όλου συστήματος.

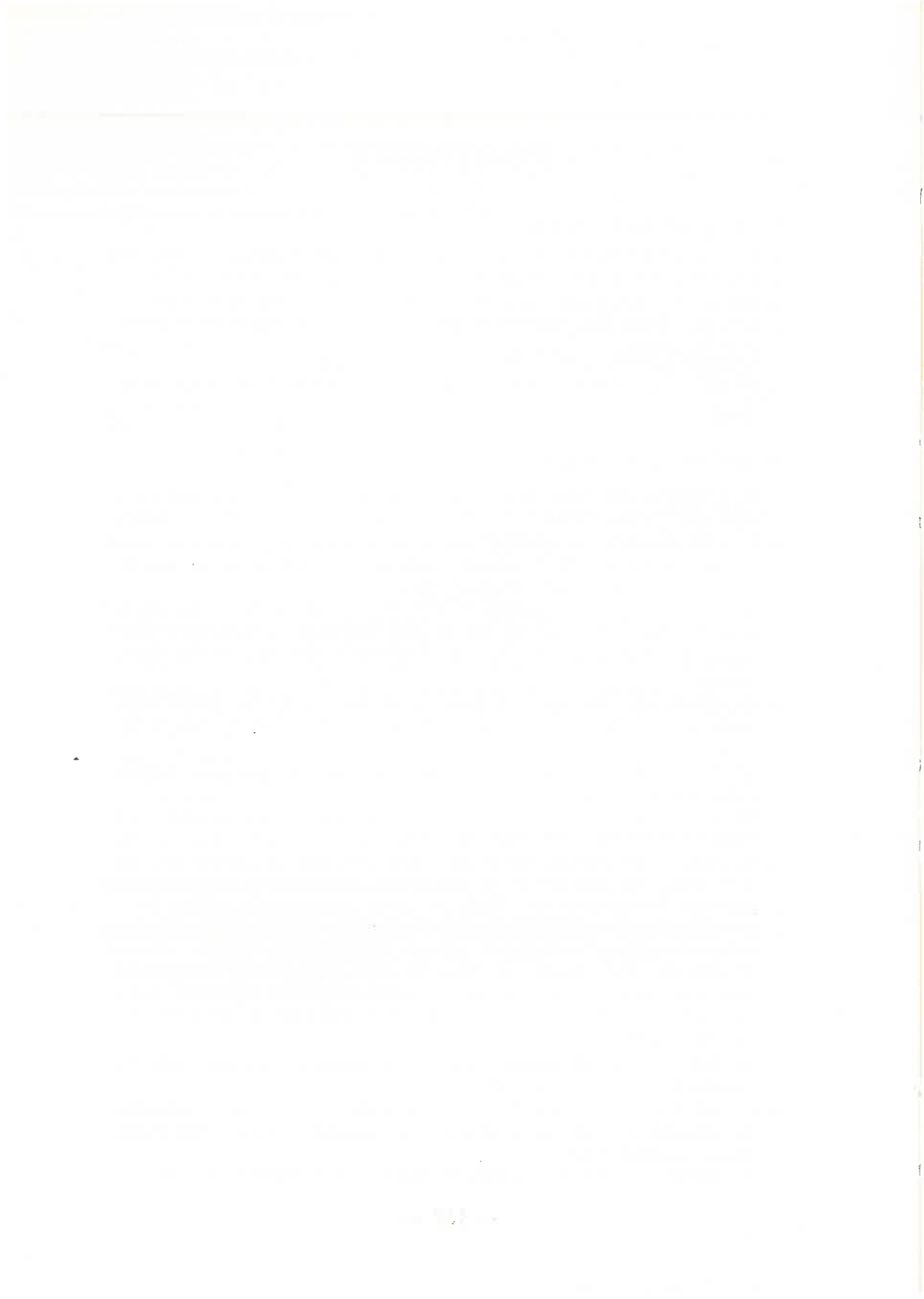
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Στατιστικές πηγές

- ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΕΣ από 1971 ως 1981, ΕΣΥΕ, Αθήνα.
- ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 1977–78, Αθήνα, 1981.
- EMPLOI ET CHOMAGE 1974–1980, EUROSTAT, LUXEMBOURG, 1982.
- ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ της Δ/σης Επιμόρφωσης Ενηλίκων, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα.
- ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ του ΟΑΕΔ, Αθήνα.
- UNESCO, STATISTIQUES DES ETUDIANTS A L' ETRANGER, 1969–1973, Παρίσι.

2. Βιβλία και άρθρα

- Μ. ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, Η οικονομική ανάπτυξη και το πρόβλημα του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού στην Ελλάδα, Πανεπιστήμιο της Αθήνας, 1979.
- Κ. ΧΡΙΣΤΟΜΑΝΟΣ, Η ανώτερη τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα, ψυχολογικές και κοινωνικές επιδράσεις των ΚΑΤΕΕ στους σπουδαστές, Διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα, 1981.
- Ρ. DEMUNTER και C. VERNIERS, L' ACTION COLLECTIVE DE FORMATION: UNE PRATIQUE EDUCATIVE EN MILIEU OUVRIER, CONTRADICTIONS, σειρά LE DISTRICT SOCIO-EDUCATIF ET CULTUREL, τευχ. 4, Βρυξέλλες, 1982.
- Ρ. DEMUNTER, LES TRAVAILLEURS SANS EMPLOI ET LA FORMATION, CONTRADICTIONS, σειρά LE DISTRICT SOCIO-EDUCATIF ET CULTUREL, τευχ. 5, Βρυξέλλες, 1982.
- ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ: Διεθνείς εμπειρίες και ελληνικές προοπτικές, ΚΕΜΕΑ, Αθήνα, 1982.
- Μ. ΗΛΙΟΥ, LES AMBIGUITES D' UNE REFORME QUI SE CONTREDIT: LE MONDE, Παρίσι, τομ. XIX, τευχ. 76, 1978.
- Μ. ΗΛΙΟΥ, LES AMBIGUITES D' UNE REFORME QUI SE CONTREDIT: LE CAS GREC, 10η συνδιάσκεψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συγκριτική Εκπαίδευση, Γενεύη, 1981.
- Κ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ, Ζ. ΠΙΛΑΦΤΣΟΓΛΟΥ, Κ. ΤΣΑΚΙΡΗΣ, Τα Κέντρα Μαθητείας του ΟΑΕΔ, διαπιστώσεις, προβλήματα, προτάσεις, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1982.
- Γ. ΚΡΑΒΑΡΙΤΟΥ - ΜΑΝΙΤΑΚΗ, EGALITE DES CHANCES ET FORMATION PROFESSIONNELLE, LE CAS DE LA GRECE, Βερολίνο, CEDEFOP.
- Μ. LESNES, TRAVAIL PEDAGOGIQUE ET FORMATION D' ADULTES, Παρίσι, PUF, 1977.
- Μ. ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ-ΔΕΛΗΒΑΝΗ, Ανάλυση της ελληνικής οικονομίας, εκδ. Παπαζήση 2η έκδοση, Αθήνα, 1982.
- Ε. ΠΛΑΤΣΟΥΚΑ και Γ. ΑΝΩΜΕΡΙΤΗΣ, THE ROLE OF VOCATIONAL TRAINING IN MEMBER STATES, MAIN REPORT FOR COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES.
- Β. SCHWARTZ, UNE AUTRE ECOLE, Παρίσι, εκδ. FLAMMARION, 1977.

ΠΙΝΑΚΕΣ

1. Κατανομή του πληθυσμού κατά ηλικία και φύλο	σελ. 19
2. Εξέλιξη της πυκνότητας του πληθυσμού κατά νομό	» 21
3. Κατανομή του πληθυσμού των χωρών της Κοινότητας κατά ηλικία...	» 22
4. Εξέλιξη της αύξησης του πληθυσμού	» 23
5. Διάρθρωση του εργατικού δυναμικού κατά τομέα απασχόλησης	» 26
6. Εξέλιξη του ετήσιου εισοδήματος των τριών κυριότερων κοινωνικών κατηγοριών	» 27
7. Εξέλιξη της ανεργίας μεταξύ του 1977 και του 1981	» 28
8. Κατανομή του σχολικού πληθυσμού ανάλογα με το βαθμό και τον τύπο εκπαίδευσης	» 31
9. Κατανομή του πληθυσμού ηλικίας 10 ετών και άνω ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης, το φύλο και το βαθμό αστικοποίησης	» 34
10. Κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατά φύλο, τομέα δραστηριότητας και επίπεδο εκπαίδευσης	» 36
11. Εξέλιξη του αριθμού των δημόσιων νυχτερινών Δημοτικών σχολείων	» 39
12. Αριθμός μαθητών και μαθητριών που φοιτούν στην Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση	» 40
13. Εξέλιξη του αριθμού των πτυχιούχων και των εγγεγραμμένων μαθητών στις σχολές μαθητείας	» 42
14. Επιμορφωτικές δραστηριότητες κατά νομό	» 70
15. Αριθμός τμημάτων μάθησης, επιμορφωτικών ωρών και επιμορφωόμενων κατά αντικείμενο μάθησης	» 74
16. Κατανομή των επιμορφωόμενων κατά φύλο και ηλικία	» 79
17. Εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων και του συνολικού αριθμού των ωρών/τμήμα μάθησης	» 82
18. Εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών κατά αντικείμενο μάθησης	» 84
19. Εξέλιξη της κατανομής των επιμορφωόμενων κατά φύλο και ηλικία	» 85
20. Εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωτών κατά κατηγορία	» 88
21. Κατανομή των συμμετεχόντων και των επιμορφωτικών ωρών σε σχέση με τη διάρκεια των τμημάτων μάθησης	» 89

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το αντικείμενο της αξιολόγησης	σελ. 9
2. Το είδος της αξιολόγησης	» 11
3. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε	» 12
4. Το σχέδιο της αξιολόγησης	» 14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I

Το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο της Λαϊκής Επιμόρφωσης

A. Μερικά γενικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας	» 19
1. Ο πληθυσμός	» 19
2. Ο ενεργός πληθυσμός και η δομή της απασχόλησης	» 24
3. Η ανεργία	» 28
B. Εκπαιδευτικό σύστημα και επίπεδο εκπαίδευσης:	
1. Οργάνωση της εκπαίδευσης στη Ελλάδα	» 31
2. Το επίπεδο εκπαίδευσης	» 33
3. Η επαγγελματική κατάρτιση	» 39
4. Ορισμένες ιδιαιτερότητες της εκπαίδευσης στην Ελλάδα	» 43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Στόχοι και δομές της Λαϊκής Επιμόρφωσης

A. Σύντομη ιστορική αναδρομή	» 49
1. Οργάνωση της Λαϊκής Επιμόρφωσης	» 51
2. Η λειτουργία της Λαϊκής Επιμόρφωσης από το 1976 ως το 1981....	» 53
B. Ο επαναπροσδιορισμός της πολιτικής στον τομέα της επιμόρφωσης ενη- λικών: η Λαϊκή Επιμόρφωση	» 57
1. Οι στόχοι	» 58
2. Οι νέες δομές της Λαϊκής Επιμόρφωσης	» 62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

Η Λαϊκή Επιμόρφωση στη γλώσσα των αριθμών: ποσοτική αξιολόγηση

A. Η Λαϊκή Επιμόρφωση το 1982	» 69
1. Επιμορφωτικές δραστηριότητες στο νομό	» 69
2. Οι επιμορφωτικές δραστηριότητες κατά αντικείμενο μάθησης	» 73
3. Κατανομή κατά φύλο και ηλικία	» 77
B. Μερικά στοιχεία για την εξέλιξη των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων...	» 81
1. Η εξέλιξη του συνολικού αριθμού των Κέντρων Επιμόρφωσης	» 81
2. Εξέλιξη των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων	» 82
3. Η εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών κατά αντικείμενο μάθησης.....	» 83

4. Εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωμένων	»	86
5. Εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωτών κατά κατηγορία	»	87
Γ. Το πρόβλημα της διάρκειας των τμημάτων μάθησης	»	89
Δ. Για μία ανάλυση της κοινωνιολογικής σύνθεσης των επιμορφωτών και των επιμορφωμένων	»	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Η εφαρμογή της νέας πολιτικής στη Λαϊκή Επιμόρφωση : Ποιοτική αξιολόγηση		
A. Το θεσμικό πλαίσιο	»	101
1. Οι συνδιασκέψεις για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των ενδιαφερομένων	»	101
2. Επιλογή και επιμόρφωση στελεχών	»	105
B. Η λειτουργία των Κέντρων Επιμόρφωσης	»	109
1. Οι επιμορφωμένοι	»	109
2. Περιεχόμενο και δομή των προγραμμάτων	»	112
3. Παιδαγωγικές μέθοδοι και επιμόρφωση των επιμορφωτών	»	117
4. Κατανομή των πόρων και τοπική ανάπτυξη	»	124
Γενικά συμπεράσματα και προτάσεις	»	127
Προτάσεις	»	132
Βιβλιογραφία	»	137
Πίνακες	»	138

**LES CAHIERS D'ETUDES
du C.U.E.E.P.**

janvier 84 N°1

**L'EDUCATION POPULAIRE
EN GRECE**

**P. DEMUNTER
G. VARNAVA-SKOURA
D. VERGIDIS**

**U.S.T.L.
C.U.E.E.P.**

C.U.E.E.P. : Centre Université. Economie d'Education Permanente.
U.S.T.L. : Université des Sciences et Techniques de Lille.

Toute correspondance est à envoyer aux : Cahiers d'études du C.U.E.E.P.
9 et 11 rue Angellier 59046 Lille Cedex Tél. : 20 52 54 24